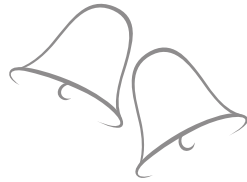

SKÅTØY MENIGHETSRÅD

SKÅTØY KIRKE

1862 – 2012

SKÅTØY KIRKE

1862 – 2012

SKÅTØY MENIGHETSRÅD

SKÅTØY KIRKE 1862 – 2012

Historien om skjærgårdskatedralen

Samlet og gjenfortalt av Per Johnny Thoresen
Tekstbidrag av Gunvor Fjellheim (om orgelet), Edith Thiseth,
Bente Heibø Modalsli, Eli Bråtømyr Dippner, Arnfinn Jensen,
Else-Lill Blankenberg, Ulf Hamran og Anne-Kristine Aas

Språkbearb./redigering: Anne-Kristine Aas
Grafisk utforming: Morten Rugtveit - www.mgt.no
Foto omslag: Morten Rugtveit
Konsulent: Ulf Hamran
Papir: 130 gram Artic Volume
Trykk: Erik Tanche Nilssen A/S, Skien
ISBN: 978-82-303-2046-4

UTGITT AV SKÅTØY MENIGHETSRÅD

INNHold

Jubileumshilsen	5
Fra Skåtøy menighetsråd	6
Skjærgårdskatedralen	8
Forhistorien	11
Skåtøy kirkesogn	15
Kirken bygges	17
Interiør, inventar og gaver	27
Innvielsen av kirken i 1862	37
Orgelet	43
Barnedåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse	53
Levangsheiens kapell	63
Ankerplassen	67
Skåtøys kirkegårder	69
Skåtøy prestegård - og striden om hvor den skulle ligge	77
De første jubileene	83
Krigsårene 1940 – 1945	85
Behovet for vinterkirke	91
Oppussing 1955 – vinterkirken realiseres	95
Hundreårsjubileet	97
Kirken feirer 125 år	103
Vedlikehold i senere år	105
Menighetens liv og virke	107
Om en sang, to prester, en dugnad og litt til...	117
Kirkelig betjening	123
Etterord	128
Kilder	128

SKATØY KIRKE

L.F. MONSEN · 2011

Jubileumshilsen

Skåtøy kirke feirer i 2012 sitt 150-årsjubileum. Kirken ble vigslet av prost Høy i Bamble prosti den 5. september 1862. Jubileumsåret faller sammen med en annen markant hendelse i kirkens historie i Norge. I 2012 vil det bli vedtatt grunnlovsendringer som endrer kirkens relasjon til staten. Det såkalte kirkeforliket, som utløser endringer i Grunnloven, er en stor samfunnsreform i vår tid. Likevel er det vårt håp at folk flest ikke vil endre sin relasjon til sin lokale kirke.

Gjennom generasjoner har skjærgårdskatedralen på Skåtøy pekt mot himmelen som et synlig tegn på at kirken har en viktig plass i menneskers liv her hos oss. Til denne kirken har mennesker kommet i storm og stille, fra øyer i ytre og indre skjærgård og fra fastlandet. Kirkelige handlinger har vært knyttet til sorg og glede, til dåp, konfirmasjoner, vigslar og gravferder. Gjennom alle disse årene er gudstjenester blitt feiret, høytider markert, og ulike musikalske uttrykk har fylt den store trekirken til oppbyggelse og glede. Skåtøy kirke har gjennom tidene gitt innhold til mange menneskers troshistorie og religiøse forankring. Mange har sagt: "Dette er min kirke, her er jeg døpt, her er jeg konfirmert, jeg hører til i Skåtøy kirke". Ikke minst ved de tradisjonsrike gullkonfirmantfestene i Skåtøy har mange uttrykt seg slik.

Vi ser med takknemlighet tilbake på hva kirken og virksomheten knyttet til Skåtøy sogn har betydd for mange mennesker. Her er Bibelens ord blitt til tro og handling, nattverden er blitt mottatt til syndenes forlatelse og som et styrkemåltid på pilegrimsveien, og Guds velsignelse har lydt inn i folks mangslungne liv.

Vi håper at Skåtøy kirke fortsatt skal framstå slik at det kristne evangelium om Jesus Kristus som frelser og forsoner skal prege virksomheten, og at mennesker som kommer hit, skal kunne hente tro, håp og kjærlighet til sine egne liv og få kraft til tjeneste for vår neste.

Skåtøy kirke har sin identitet og sin egenart. Den rommer også den mangedoblede sommerbefolkningen. Dette gjør at flerfoldige kultur - og musikkarrangementer også beriker kirkens liv i sommerhalvåret.

Vi takker for kirken vår - Skåtøy kirke, Guds hus og folkets kirke.

*Bente Heibø Modalsli,
prost og sokneprest i Skåtøy*

Fra Åsvika. Foto: Morten Rugtveit

Fra Skåtøy menighetsråd

I forbindelse med Skåtøy kirkes 150-årsjubileum har menighetsrådet gleden av å kunne utgi denne jubileumboka om kirken. Et omfattende historisk stoff er samlet inn og skrevet av skåtøymannen Per Johnny Thoresen. Han var medlem av Skåtøy menighetsråd da forberedelsene til kirkens jubileumsmarkering begynte, og han påtok seg nok en oppgave som ble større enn vi kunne forutse. Skåtøy menighetsråd retter en stor takk til Per Johnny Thoresen for et omfattende og tidkrevende arbeid med en interessant og viktig historie om Skåtøy kirke, og om virksomhet og liv i sognet opp gjennom årene.

Takk også til Anne-Kristine Aas som har bidratt med språklig vask og redigeringsarbeid, tips og innspill, til Edith Thiseth som har skrevet flere avsnitt og ellers bidratt som konsulent, og til alle som har kommet med fortellinger og historiske opplysninger.

Bildene forteller også en viktig historie. Her har Jonn Arvid Thorsen og Ingrid T. Clausen vært de fremste bidragsyterne. En stor takk rettes også til Morten Rugtveit som har gitt boka en så fin utforming.

Jubileumboka gjør oss stolte av den skatten som kirken vår er, og bidrar til å gi oss glede i arbeidet for Skåtøy menighet. Vi ønsker alle til lykke med kirkejubileet!

*For Skåtøy menighetsråd
Bjørn Ellegård Andersen, leder*

Skjergårdskatedralen

blir den ofte kalt. Over svaberg og knauser ser vi den vakre trebygningen med sitt høye, slanke spir som peker mot himmelen - kirken som ble et seilingsmerke for sjøfarende. Fra seilskipenes tid til våre dager med færre skip, men med et mylder av små og større fritidsbåter, har kirken på Skåtøy vært et midtpunkt, der den ligger omgitt av høye trær inne på land. Er man på kirkevei fra Åsvika eller Kirkebrygga om våren, sommeren eller høsten, er den gamle veien omkranset av siv og markblomster. Vakrere kirkevei kan vel ikke tenkes. Man blir høytidsstemt når man går inn gjennom de tunge dørene. Her har mange gått før, og kjent den stille ro som møter en. I 150 år har harde vinterstormer tatt

tak i det slanke spiret, men kirken står støtt og er fortsatt et sted å søke til i glede og sorg.

Før var kirkegården utenfor et stille sted bak gamle, tunge trær. Nå er det sol og lys over kirkegården, og på den andre siden av veien med den steinlagte kirkegårdsmuren er sommeren full av musikk, sang og glade mennesker. At kirken og området rundt blir brukt til konserter, gjør den mer levende. Vi som sogner til Skåtøy kirkesogn, må takke dem som har stått for planlegging og bygging og alle dem som har arbeidet i og for kirken i løpet av alle årene som er gått siden kirken ble oppført. Det er de som har gjort kirken unik.

*Vinteren fester sitt grep på skjærgården.
Fra Korset på Skåtøy. Foto: Ingrid T. Clausen*

Skåtøy kirke. Foto: Ingrid T. Clausen

Forhistorien

Kirken, den er et gammelt hus, skrev Grundtvig i sin mest kjente salme. Skåtøys vakre trekirke ble innviet i 1862 - 25 år etter at salmen ble skrevet - og kirken er således ikke blant Norges eller Europas eldste. Likevel er 150 år en anselig alder og vel verdt et jubileum og en bok. Men skjærgårdskatedralen har en lang forhistorie....

Den første kirken i vårt distrikt ble bygd ved gården Mo i Sannidal. Her sto det trolig et gammelt gudehov. En stavkirke ble satt opp rundt år 1200. Den er nevnt i biskop Eysteins jordebok fra 1398 og ble viet til den hellige Laurentius, som var en disippel av pave Sixtus II. Under kristendomsforfølgelsen ble han fengslet og henrettet midt på 200-tallet. Mange kirker og klostre ble viet til ham.

Fram til 1652 var stavkirken i Sannidal den eneste kirken i distriktet. Flere forskjellige steder i skjærgården har imidlertid ordet *kirke* i navnet, som Kirkesund, Kirkeberg og Kirkeholmen. Dette tyder på at det i middelalderen kan ha vært en kirke i skjærgården før Skåtøy kirke ble bygd. Et gammelt sagn forteller at når man kom gjennom Kirkesund på Skåtøy, kunne man se spiret på kirken på Kirkeholmen. Det finnes ingen skriftlige kilder som sier at det har vært en kirke der. Det eneste stedet kirken er nevnt, er i *Topographisk – Statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge 1826*. Der skriver Jens Kraft at sognets kirke skal ha stått på Kirkeholmen og blitt flyttet til Mo i Sannidal. Han skriver også at det har vært en kirkegård på øya. Det er funnet rester av skjeletter der flere ganger, senest i 1931. I 1988 var representanter for Riksantikvaren på befaringsreise, men å foreta en utgravning var det ikke midler til.

Kirkesognet var stort. Det innbefattet hele øydistriktet, Levangsheia, Kragerøhalvøya, Helle, Fossing og Gofjell, samt hele Sannidal. Vel var bare et beskjedent antall mennesker bosatt i disse områdene, men kirkeveien var lang for mange. Det ble noe lettere da Christi kirke i Kragerø ble innviet i 1652. Denne kirken ble bygd for

Kirkesund og Skåtøysunda. Et gammelt sagn forteller at når man kom gjennom Kirkesund, kunne man se spiret på kirken som skal ha stått på Kirkeholmen. Gammelt postkort.

private midler, og givergleden var stor. Flere bønder fra Skåtøy og Sannidal bidro både med penger og tømmer. For skjærgårdsbefolkningen ble nå spørsmålet: Hvilken kirke skulle de velge?

Fram til 1732 var både Sannidal og Kragerø kirker anneks til Bamble kirke. På 1600-tallet bodde kapellanen i Sannidal, nærmere bestemt på gården Mo. Senere flyttet han til Kragerø.

Etter Den store nordiske krig 1700-1721 var statskassa tom. For å få inntekter, solgte kong Fredrik den 4. mange kirker og kirkegods i Norge. Peder Alstrup, prost i Bamble, kjøpte hele 18 kirker i nedre Telemark, deriblant den gamle stavkirken i Sannidal. Senere (i 1738) ble kirken solgt igjen. Bønder fra øydistriktet og Sannidal gikk sammen om å kjøpe den. De satte i gang reparasjonsarbeider, og ifølge en besiktigelsesforretning ble kirken i brukbar stand. Det gikk over 40 år før stavkirken ble erstattet med den nye (nåværende) kirken.

Store avstander, til dels små kirker og få prester skapte problemer. I 1731 ble det sendt et brev til biskopen: *en Supplique fra samtlige Sannichedals Indvaanere om at rette Guds Ord och Kierchens Tieneste maa ydes efter gammel Skick og Sedvane*. I brevet blir det

Kirken sett fra Åsvika. Til venstre "Sandtorf" eller Misjonshuset/Lokalet. Lærer Nils Taranger bygde dette huset som pensjonistbolig i 1916. Etter hans død ble det solgt, og det ble innredet møtelokale i huset. Nå tilhører det Skåtøy krets. Gammelt postkort

klaget over at gudstjenestene ikke blir avholdt som tidligere, folk fra øyene blir nektet adgang til kirken i Kragerø og det må betales 2 ort og 16 skilling per år for en stolplass hvis en er heldig å få plass der.

En ting var sikkert, det var ikke lett for befolkningen ute i skjærgården å komme til Sannidal kirke. Reisen fra Jomfruland, Stråholmen og de andre øyene var lang og til tider svært strabasiøs. Det finnes mange historier om farefulle ferder til kirken i tidligere tider. Når snø og is gjorde framkomsten vanskelig, ble "nødvendige" seremonier som barnedåp, konfirmasjon, giftermål og sist, men ikke minst, begravelser ekstra problematiske.

Et annet gammelt sagn forteller at da det skulle bygges ny kirke i Sannidal til erstatning for den gamle stavkirken, var det ulike meninger om plasseringen. Skjærgårdsbefolkningen ville ha den nye kirken bygd nærmere kysten. De bestemte seg for å legge et kors der de fleste ville ha det nye kirkebygget. Teorien var at hvis Gud ikke godkjente plasseringen, ville han sende engler for å flytte korset til det rette stedet. Dagen etter at det var lagt ned, var korset borte. Ikke uventet dukket det opp i Sannidal, ved siden av den gamle stavkirken. Gud hadde bestemt, og den nye kirken - som

var ferdig i 1772 - ble bygd ikke langt fra den gamle. Skjærgårdsbefolkningen var vel ikke helt sikre. De mistenkte bøndene i Sannidal for å ha flyttet korset, men å protestere nyttet ikke, og det skulle gå mange år før Skåtøy fikk egen kirke.

I 1840-årene og framover var det oppgangstider i Norge. Både høykonjunktur og et økende folketall satte fart i byggingen av nye kirker. I 1851 vedtok Stortinget en lov som sa at nye kirker skulle romme minst 30 prosent av menigheten som tilhørte kirkesognet. Dette førte til at mange av de gamle stavkirkene ble revet og erstattet med de kirkebygningene vi kjenner i dag. Statskirken følte også et behov for å markere seg overfor de ulike lekmannsbevegelsene.

Folketallet i øydistriktet økte, og i 1840 søkte presten i Kragerø, Hans Rasmus Krag Schnitler, om midler til bygging av en kirke på Skåtøy. Det var et sterkt ønske fra befolkningen om en kirke og en kirkegård der. Men Sannidal herredsstyre så seg ikke i stand til å vedta bygging av ny kirke, derimot ble søknaden om kirkegård innvilget. Denne var ferdig opparbeidet i 1850, og for å lette adkomsten, ble det anlagt en vei ned til sjøen. Her ble det bygd en brygge som raskt fikk navnet Kirkebrygga. Dette gjorde livet noe lettere for skjærgårdsbefolkningen. Nå var det slutt på den tunge veien opp til Sannidal kirkegård ved begravelser.

I eldre tider var det også kirkegård på Jomfruland. Under napoleonskrigene (1807-1814) var norske soldater stasjonert der. Etter en tid brøt det ut smittsomme sykdommer blant soldatene. De som ikke overlevde sykdommene, ble begravd på øya. Redselen for pest og smitte gjorde at gravferdene måtte skje raskest mulig. Å reise helt opp til Sannidal kirkegård var utenkelig. I dag vet en ikke helt sikkert hvor kirkegården lå, men trolig var det i nærheten av nåværende kirkegård.

I 1805 ble det innviet en kirkegård på Langøy. Peder Anker, som da var eier av både Bærum jernverk og Langøy gruver, var pådrivere. Han syntes veien til kirken i Sannidal var for lang og besværlig. De mange ulykkene i gruvene med tragisk utfall bidro også til at kirkegården ble anlagt.

Skåtøy kirkesogn

Skåtøy ble egen kommune i 1881, med kommuneadministrasjonen lagt til Kragerø. På 1950/60-tallet ble mange små kommuner i Norge slått sammen til større enheter, og sammenslåing ble også aktuelt i Kragerø-distriktet. Det var krefter både for og imot, men i 1960 var Skåtøy kommune historie. Da ble Kragerø, Sannidal og Skåtøy kommuner slått sammen til én, som fikk navnet Kragerø. Grensene for Skåtøy kirkesogn forble imidlertid uforandret.

Kirkesognet Skåtøy består av både fastland og øyer. En opptelling viser at det er hele 247 små og store øyer. Arealet av fastland er 78 km², og øyene måler 33 km². På det meste var folketallet oppe i 4176 personer bosatt i Skåtøy kommune.

Dette grensemerket mellom Kragerø og Skaatø står på Tjuveråsen og er fra den siste byutvidelsen i 1891. I 1960 ble kommunene slått sammen. Herfra er det flott utsikt mot Furuholmen, Skåtøy og Kragerøfjorden. Foto: Morten Rugtveit

Skåtøy er den største øya i Kragerø kommune. Av den grunn var det naturlig å bygge en kirke nettopp her, men kirkesognet omfattet foruten de andre øyene også Helle, Fossing, deler av Rørvik, Levangsheia, Kalstad, Kilen og Lovisenberg. I 2010 ble Helle eget kirkesogn. Før måtte de som bodde på Gofjell, i Fossing og på Helle helt ut til Skåtøy for å besøke kirken.

I tidligere tider var folk bosatt på mange flere av de mindre holmene og øyene i kommunen. Mange var såkalte strandsittere og småkårsfolk. Småbruk og fiske var leveveien for de fleste. Noen dro til sjøs. På de største øyene var det større gårdsbruk. Langøy hadde i tillegg sine gruver, Bærøy hadde også gruver og skipsverft, Gumøy hadde gruvedrift og isbruk. På Levangsheia var en del sysselsatt med istrafikk og skogbruk. På Tåtøy, Kirkeholmen og langs Rørviklandet var det skipsverft, sagbruk og hogsteplasser med mange arbeidsplasser. Kalstad, Kilen og Lovisenberg, som ligger nordøst for Kragerø by, hadde også en del industri før i tida – isbruk, steinindustri, båtbyggeri for å nevne noe. Her var også gruvevirksomhet. På Helle var det store ishus, sagbruk og annen

industri. I det hele var det mange industriarbeidsplasser i gamle Skåtøy kommune.

Transporten fra fastlandet ut til kirken på Skåtøy har vært et stort problem. I gamle aviser kan vi lese om hvor vanskelig det var å få prest og organist ut til kirken om vinteren når isen lå i fjorder og sund. Problemet er fortsatt aktuelt. Senest vinteren 2010/2011 ble en isbryter leid inn for å få prest og organist ut til kirken. Riktignok har Kragerø Fjordbåtselskap gode ferger, men det er ikke bestandig at rutetidene passer, og det hender at selv fergene må gi tapt for isen.

Isbryter måtte til for å få sogneprest Harald Monsen, kantor Gunvor Fjellheim og Per Apelseth ut til Skåtøy i den iskalde jula 2010.

Kirken bygges

I 1852 ble det igjen sendt en søknad til Sannidal herredsstyre om å få en kirke på Skåtøy. Flere Skåtøy-beboere sto bak søknaden. De framholdt at det var tungvint med den lange kirkeveien og at Sannidal kirke var for liten for det store prestegjeldet.

For Sannidal herredsstyre ville det være et stort økonomisk løft å bygge kirke på Skåtøy. På den annen side hadde man skjærgårdsbefolkningens sterke ønske om en kirke i nærmere omgivelser. For å holde saken varm, ble det besluttet å nedsette en komité som skulle arbeide videre med kirkesaken. Komiteen besto av Alf Olsen, Jørgen Blankenberg og Eilert Rinde. Komiteens medlemmer arbeidet godt. Alt i 1856 besluttet Sannidal herredsstyre å bygge kirke på Skåtøy, samt å dele Sannidal prestegjeld i to deler - Sannidal og Skåtøy. Daværende sogneprest Hans Andersen Daae og klokker Jens Thygesen i Kragerø godtok denne ordningen (Sannidal var anneks under Kragerø), men satte som forutsetning at det ble ansatt ny prest og klokker i den nye kirken.

Da vedtaket var fattet, ble det oppnevnt en *byggningskommission*. Formann ble advokat Lauritz B. Thrap, som eide Orebukta på Tåtøy og bodde der da kirken ble bygd. De andre komitémedlemmene var Alf Olsen fra Bærøy, Claus Nielsen fra Bråtøy, Halvor Christensen, Borteid og Jens Pedersen, Hagane på Jomfruland.

Komiteen holdt sitt første møte hos sogneprest Daae den 22. september 1857. Det ble her besluttet å bygge en langskipet, laftetømret kirke med *Taarn i den ene Ende og Sakristilbygning i den anden*. Størrelsen på kirkebygningen ble også diskutert. I Skåtøy-distriktet bodde det over 2 500 voksne personer på denne tida. Kirkeloven fra 1851 måtte følges, og antall sitteplasser ble satt til ca. 800. Med dette ble Skåtøy kirke en av de

Hans Andersen. Sogneprest Daae i Kragerø.

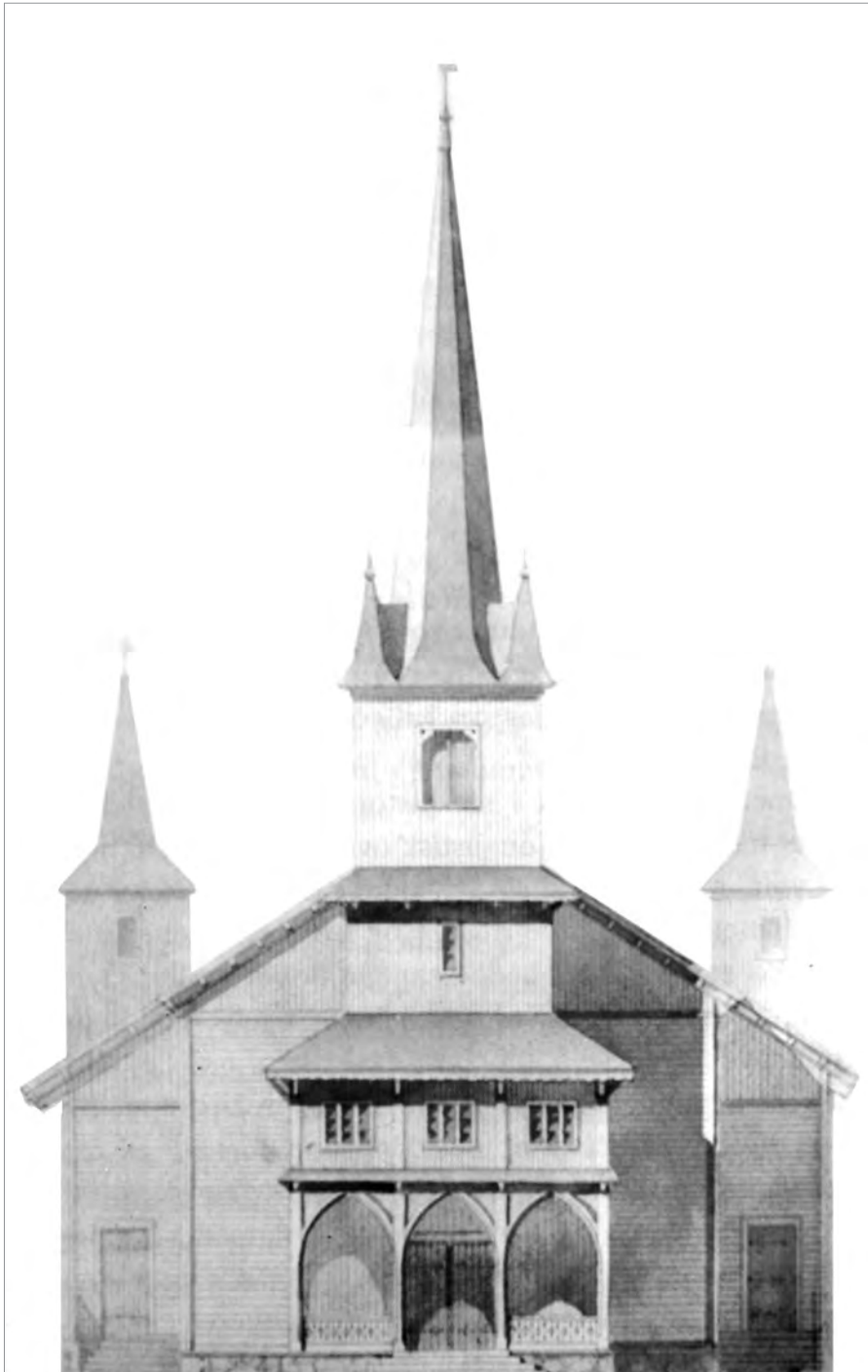
største trekirkene i Norge. En sammenligning i senere tid viser at den er den femte største. Mandal kirke er størst og rommer hele 1800 personer når alle sitteplasser er tatt i bruk.

Det var ikke noen arkitekt eller byggmester i Kragerø-distriktet som ville påta seg å framskaffe byggetegninger. Oppdraget ble gitt til et utenbys arkitektfirma, og valget falt på firmaet Schirmer & von Hanno i Christiania. Dette var det mest anerkjente arkitektfirmaet i Norge på den tida. De tyske arkitektene Heinrich Ernst Schirmer (1887 – 1914) og Andreas Friedrich Wilhelm von Hanno (1826 – 1882) hadde god erfaring med kirkebygg, etter å ha vært ansvarlig for restaurering av domkirken i Trondheim, Østre og Vestre Aker kirker og Trefoldighetskirken i Christiania. I tillegg utarbeidet de en mengde tegninger til kjente bygg i Norge. I 1860 utga Schirmer heftet *Udkast til Kirkebygninger*. Dette var ment til hjelp for menigheter som planla kirkebygg, fortrinnsvis utenfor byene. Sommeren 1987 ble de originale tegningene til kirken funnet. Disse lå på loftet i kirken og er i usedvanlig god stand. Arkitektene utarbeidet også et kostnadsoverslag, men dette er foreløpig ikke funnet.

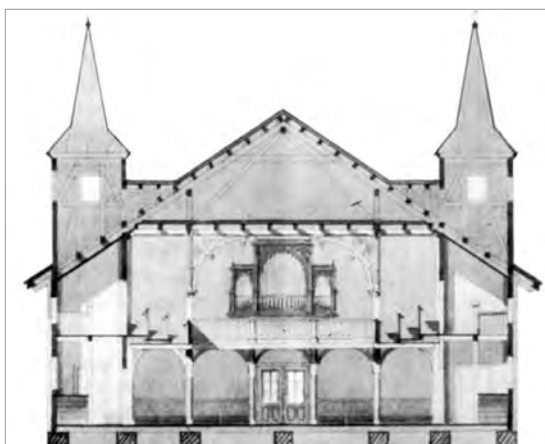
Opprinnelig var Skåtøy kirke planlagt bygd med to sidetårn. På et byggemøte i august 1859 ble det bestemt at sidetårnene ikke skulle tas med. Man fant at disse ikke var strengt nødvendige, verken for bruk eller utseende av kirken. Likeledes var hovedtårnet påsatt fire små spir. Man hadde problemer med å følge budsjettet, derfor står kirken med kun ett tårn uten småspir i dag. Stilen kan ellers karakteriseres som en enkel form for nygotikk.

Eieren av eiendommen Haugen, Christian Ellefsen, ble kontaktet angående tomt til den nye kirken. Kjøpesummen var på 140 spesidaler. Det var en forutsetning at kirken skulle bygges nær kirkegården. Den ble stående vendt mot sjøen, mot Åsvika, og tårnet er et landemerke som har ledet sjøfarende på rett vei i 150 år. Den gamle regelen om at kirker skal plasseres i øst-vest-retning ble ikke brukt her. Byggekomiteen fant at regelen ikke kunne følges helt: *Hvorved den kommer til at staa frit til alle Sider, og betydelig Omkostning til Minering og Muring kommer til at undgaaes*. Kirkebygget passer godt inn i terrenget, med kirkegården liggende bakenfor.

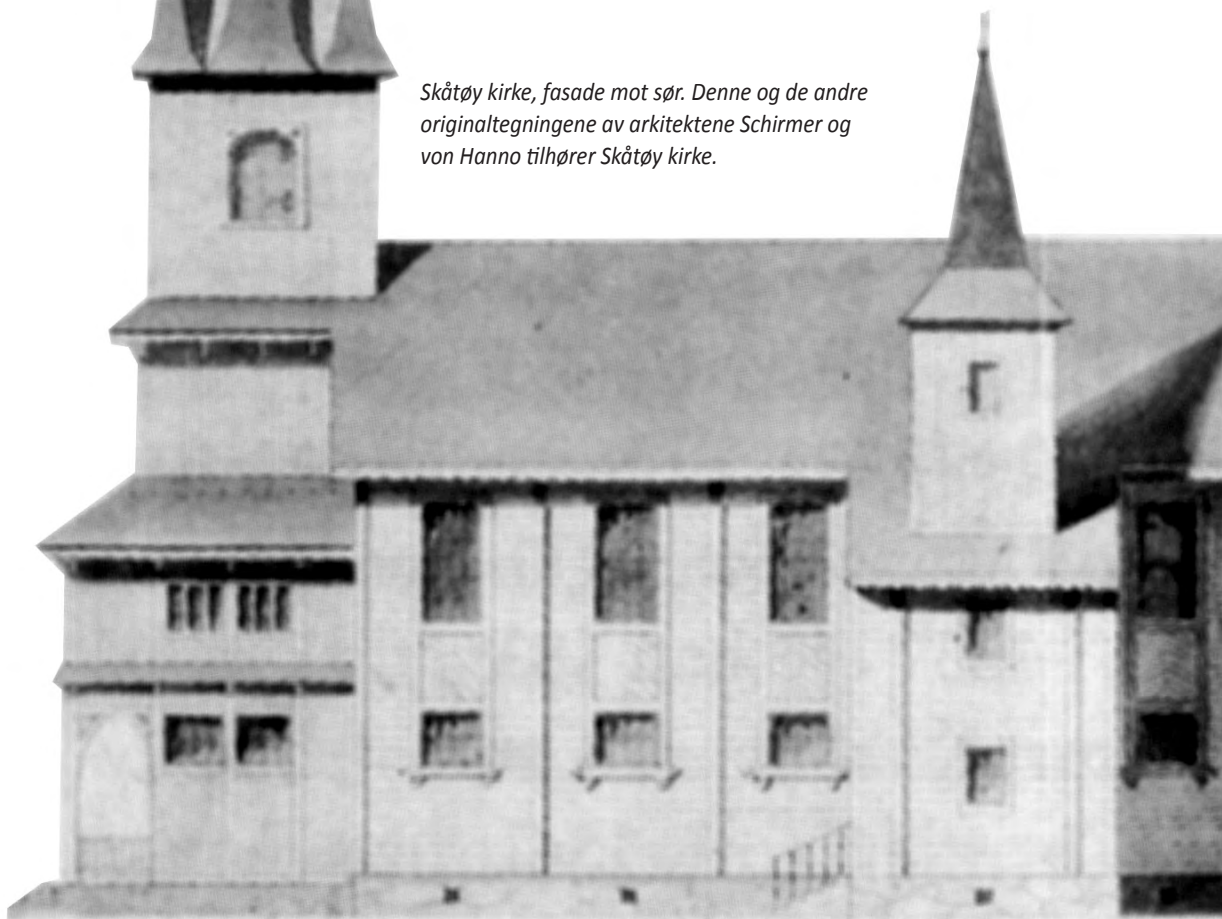
Byggearbeidet begynte med planering av tomte, og siden grunnarbeid som ga bygningen en god og solid grunnmur. Grunnarbeidet startet den 3. mai 1858 og må ha gått meget raskt. Alt den 16. juni var det kommet så langt at man kunne planlegge tømmerarbeidet.

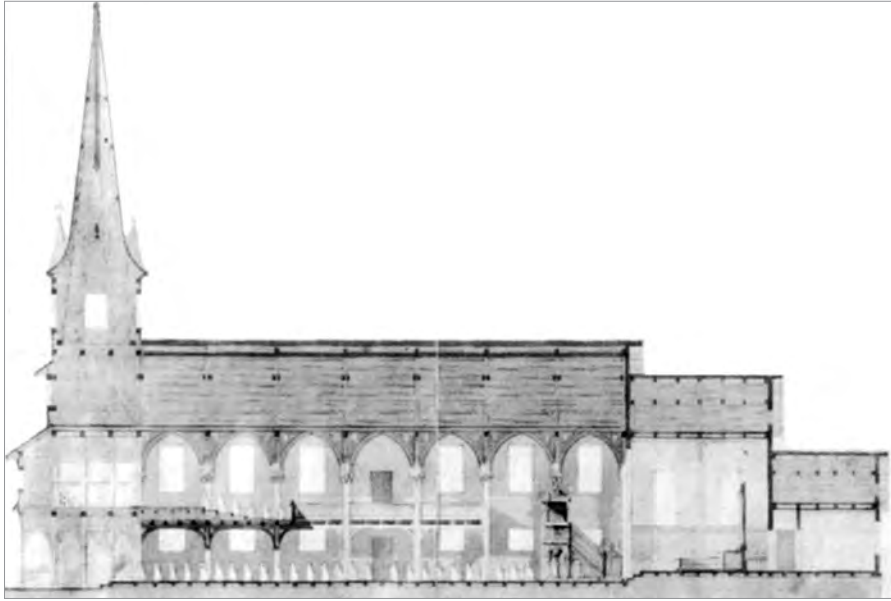
Skåtøy kirke, vestfasaden, tegnet av arkitektene Schirmer og von Hanno.

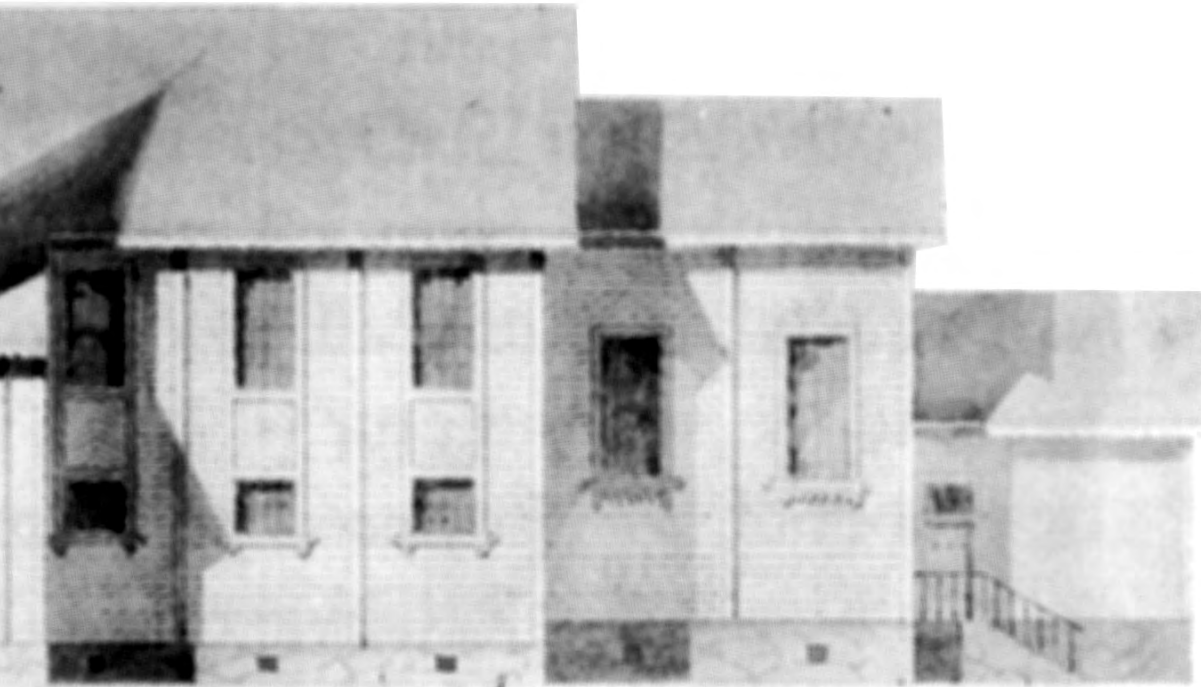
Tversnitt av kirken med orgelet. Etter originaltegningene.

Skåtøy kirke, fasade mot sør. Denne og de andre originaltegningene av arkitektene Schirmer og von Hanno tilhører Skåtøy kirke.

Skåtøy kirke, langsnitt etter originaltegningene av arkitektene Schirmer og von Hanno.

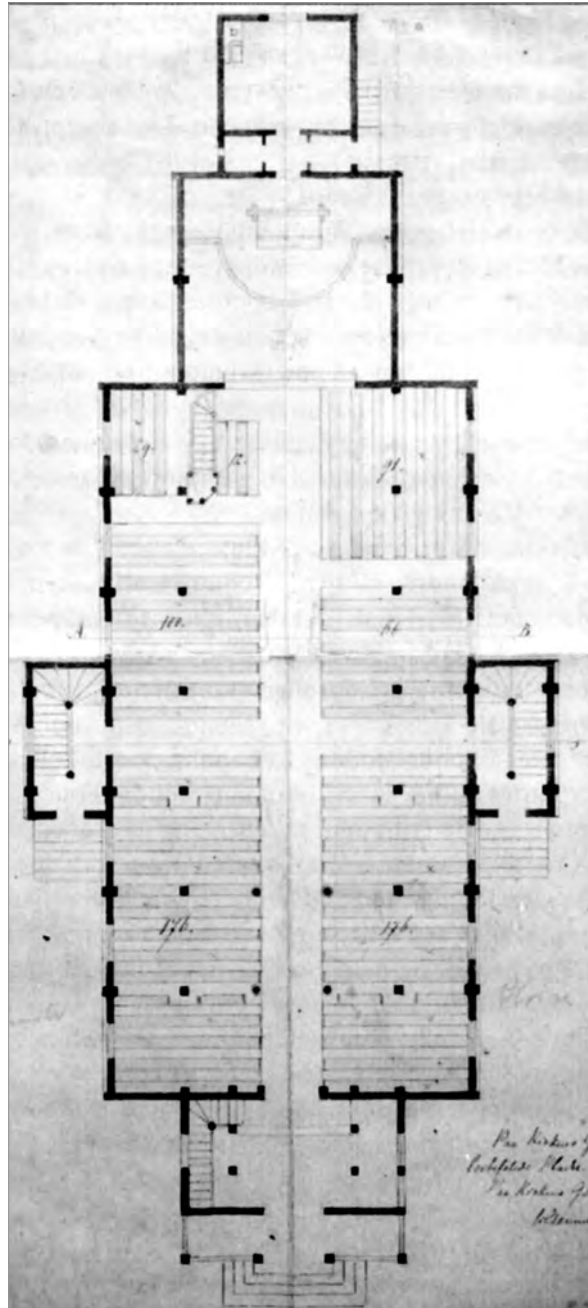

Kirken med prekestol og altertavle.
Etter originaltegningene.

Vindu på galleriet.

Grunnplan av kirkens gulv. Arkitektene regnet med at det på kirkens gulv var plass til 645 personer, mens galleriet kunne romme 255, tilsammen 900 mennesker. Originaltegning av Schirmer og von Hanno.

Kirken sett fra en litt uvanlig vinkel. Fotografen har gått opp i skogen ovenfor kirken. Ut fra bildet er det lett å forstå at kirkespiret var et sjømerke i tidligere tider. Ukjent fotograf.

Det ble nå søkt etter en byggmester som kunne påta seg ansvaret for å oppføre en slik stor bygning. Byggmester Johann Christoph Reuter fra Sarpsborg ble kontaktet. Han var en av den tids ledende byggmestre. I tillegg var han også arkitekt. Både store kirker og mange fyrinstallasjoner langs Skagerrakkysten er Reuters verk. Han sendte et anbud på bygging av Skåtøy kirke, men komiteen mente kostnadene ble for store. Reuter foretok en justering av prisene, komiteen sto imidlertid på sitt, og tilbudet ble forkastet.

Byggekomiteen kontaktet nå en lokal aktør. *Snedkermester* Hans Johan Bjørgulfsen tok oppdraget og mente at han måtte ha en arbeidsstokk på ti-tolv mann. Disse måtte være tømmermenn, og lønna ble fastsatt til 48 skilling per mann per dag.

Høsten 1858 var tømrerarbeidet godt i gang. Det trengtes store mengder tømmer. Bønder fra både Sannidal og Bamble leverte. Det største tømmeret, de såkalte mastefuruene, kom fra Drangedal. Alt ble fløtet ut til Åsvika og tatt på land der. Stokk for stokk ble hogd til, og sakte vokste bygningen i været. Hvis man studerer detaljer i kirkebygget, er det lett å forstå at de som arbeidet her, var vant med skipsbygging, hvor man måtte være svært nøyaktig. Dagens byggmestre kan muligens tillate seg noen "lette løsninger," men

På originaltegnningene hadde kirken to sidetårn, og hovedtårnet hadde fire små spir. Disse ble ikke tatt med av økonomiske grunner da kirken ble bygd. Fra Ernst Kalseths postkortsamling

Nicolai Lauritz Fog, den første sognepresten etter at Skåtøy ble eget kirkesogn - ansatt i 1877. Han var gift med Caroline Magnine Homann, datter av den kjente doktor Homann i Kragerø. Foto tilhører Skåtøy presteembetes arkiv.

dette skjedde ikke på 1800-tallet. Her var det kvalitet, og spesielt måtte et kirkebygg være skikkelig!

Utover sommeren 1859 viste det seg at arbeidet ble mye dyrere enn antatt. I et møte den 5. august ble det besluttet å finne måter å spare penger på. Som før nevnt, ble de to sidetårnene samt de fire små spirene som skulle prydet hovedtårnet sløyfet, og utvendig kledning måtte vente.

Snektermester Thorbjørn Isaksen ble engasjert til å sette inn vinduer og besørge at gulvet ble lagt. Høsten 1859 var kirkebygningen reist, taket lagt, dører og vinduer satt inn, og gulvet var ferdig.

Den 21. november var herredsstyret på befaring. Det viste seg at pengekassa var helt tom, det var til og med tatt opp gjeld. *Snedkermester Bjørgulfen fikk følgende beskjed: Daglønnsarbeidet paa Kirken bliver for Tiden at indstille. Gjælden til Hr. Thrap bliver at dække af de Daghavende Penge, saavidt samme kan tilstrække.*

Det ser ut til at herredsstyret nå mer eller mindre overtok administrasjonen av byggingen. Det kunne ikke den oppnevnte komiteen gå med på og la ned sitt arbeid 27. januar 1860.

Byggearbeidet sto nå stille mens man prøvde å skaffe midler til den videre byggingen. Det ble lånt penger i Kragerø Sparebank og fra *Oplysningsvæsenets* fond, samt bevilget kommunale midler.

I desember 1860 var byggearbeidet for det meste unnagjort, bare bordkledningen utvendig manglet. Innvendig var lite gjort, her manglet det meste. I et herredsstyremøte i februar 1861 ble innvendig arbeid i Skåtøy kirke vedtatt lagt ut på anbud.

Også private kom med bidrag, og i løpet av 1862 ble kirken slik vi kjenner den i dag. Etter at regnskapet var gjort opp, viste de totale byggekostnadene seg å være på hele 10 000 spesidaler - en betydelig pengesum i 1862.

Nå sto kirkebygget ferdig, men fortsatt var menigheten underlagt Sannidal kirke. Som før nevnt, var det en forutsetning at Skåtøy skulle bli eget kirkesogn. Søknad ble sendt til statlige myndigheter om deling av Sannidal sogn. Flere år senere kom svaret. Ved kongelig resolusjon av 1877 ble det nye sognet opprettet. Nicolai Lauritz Fog ble ansatt som sogneprest samme år.

Interiør, inventar og gaver

Før kirken kunne innvies, måtte flere viktige elementer på plass. Alter med tilbehør, prekestol og kirkebenker manglet. Snekkermester Thorbjørn Isaksen fikk i oppdrag å utføre arbeidet. Midler til dette manglet, men noen godt bemidlede støttespillere trådte til: Claus Nielsen Braatøe bekostet alteret og bidro med midler til benker. Han eide Bråtøy hovedgård, var skipsreder og bygde seilskuter. Thorbjørn Thorsen fra Rønningen på Skåtøy bekostet prekestolen. Han var skipsreder og skipsfører på egen skute.

Det fantes ikke tegninger til alteret. Noen små skisser av arkitekt von Hanno dannet grunnlaget, resten var opp til den gode snekkermester. Isaksen bygde også prekestolen - et arbeid han utførte til alles tilfredshet.

Tømmerveggene inne i kirken måtte males. En lys grønn vannfarge ble valgt. Den var billig, men hadde den ulempen at den ble skjoldete og stygg etter få år.

Senere er flere gaver gitt til Skåtøy kirke: I 1918 bekostet skipsreder Kristian Salvesen altertavla, som er malt av Julie Gjessing fra Kragerø. Motivet er hentet fra Markus-evangeliet. Enkefru Marie Larsen har skjenket

et blomsterbeger av sølv med inskripsjonen *Skaatø kirke*.

Ny messehagel ble bekostet av Kirkeholmens kvinneforening i 1942.

*Døpefonten i Skåtøy kirke.
Foto : Kirsten H. Jensen*

*Kirkebenkene er de samme som da kirken var ny.
Foto: Ingrid T. Clausen*

Claus Nielsen Braatøe bekostet alteret og ramme for altertavla. Skipsreder Kristian Salvesen ga midler til selve altertavla, som er malt av Julie Gjessing i 1918. Foto: Ingrid T. Clausen

Antikke malerier

I 1920 gav forfatteren og journalisten Christian Gierløff følgende fem antikke malerier til kirken:

1. Kristusbilde 2. Flukten fra Egypt
3. Den hellige familie 4. Den sixtinske madonna (porselensbilde) 5. Simeon med barnet. Kristusbildet henger i dag inne i kirken, de andre fire bildene har plass i sakristiet.

Lysekronene i kirkerommet

De vakre lysekronene inne i kirken - to store og én mindre, laget i messing - er skjenket av Jens Lauersøns legat. Avis Vestmar skriver den 10. september 1912 om denne saken: *Under festmiddagen i forbindelse med kirkenes 50-årsjubileum, leste kontorsjef Samson Eitrem opp et brev fra daværende legatforstander A.N. Mürer. Her tilbyr legatet å gi kirken tre lysekroner i gave. Disse hadde hatt sin plass i Legatsalen, men da elektrisiteten kom til Kragerø sentrum, var lysekronene blitt overflødige – det ble installert moderne elektriske lamper.*

Sogneprest Axel Gran takket for denne store gaven på kirketilsynets og menighetens vegne.

Da elektrisiteten kom til Skåtøy og kirken ble tilkoblet, ble lysekronene ombygd og fikk moderne, elektriske pærer. Denne ombyggingen har heldigvis ikke ødelagt lysekronene.

Senere har det vært røster som har talt for å få lysekronene tilbake til

Den sixtinske madonna. Bildet er malt på en porselensplate og befinner seg i kirkens sakristi. Den originale sixtinske madonna er malt av den kjente kunstneren Rafael. Foto: Kirsten H. Jensen

Lysekronene ble gitt av Jens Lauersøns legat til 50-årsjubileet i 1912. Foto: Ingrid T. Clausen

Prekestolen ble bygd av snekkermester Torbjørn Isaksen. Foto: Ingrid T. Clausen

Lampa utenfor inngangsdøra til kirken. Slike gatelyslamper ble satt opp i Kragerø sentrum midt på 1800-tallet, da som parafinlamper. Når denne fant veien til Skåtøy kirke, er uvisst. Foto: Ingrid T. Clausen

opprinnelsesstedet. Avisene skrev en del om denne saken. Konklusjonen ble til sist at man ikke tar tilbake en gave, og lysekronene fikk henge i fred.

Lampa ved inngangsdøra

Før elektrisiteten ble tilgjengelig, ble gass eller parafin brukt for å lyse opp gater og torg. I Kragerø ble vanlige parafinlamper valgt og satt opp i sentrum i 1865, bekostet av Jens Lauersøns legat. Senere ble disse lampene ombygd for å kunne benytte elektrisk kraft. I dag er ikke mange av disse vakre lampene bevart. En av dem befinner seg over inngangsdøra i Skåtøy kirke. Når denne gatelykta ble satt opp her, er usikkert.

Glassmaleriene

Til 80-årsjubileet i 1942 ble det satt inn doble vindusruter for å redusere varmetapet.

Sogneprest Karl Johan Grønhaug engasjerte seg for å få glassmalerier i vinduene. I 1941 tok han kontakt med det kjente firmaet G.A. Larsen i Oslo. De hadde i en årrekke levert glassmalerier til norske kirker. Larsen valgte glasskunstneren Rolf Klementsrud til å utforme glassmaleriene. I et brev datert 28. februar 1941 skriver glassmester Larsen til Grønhaug at prisen på hvert vindu i koret vil beløpe seg til ca. 350 kr. og at han er blitt kontaktet av representanter for familien Sørensen på Jomfruland. De ville gjerne

*De vakre glassmaleriene i kirken er utført av den kjente glasskunstneren Rolf Klementsrud.
Foto: Jonn Arvid Thorsen*

betale kostnadene for et vindu til minne om sine foreldre.

Det var et vanskelig prosjekt Grønhaug hadde gitt seg ut på. Krigen og den tyske okkupasjonen gjorde det problematisk å få tak i gode materialer til maleriene. Spesielt bly var mangelvare - tyskerne trengte det til sin store krigsmaskin. Larsen skriver at det vil være fint om Grønhaug kan undersøke om det finnes gammelt bly tilgjengelig i Kragerø-distriktet. Han understreker at det må søkes om tillatelse fra myndighetene. Grønhaug setter nå i gang med å oppspore gammelt bly. Hans første tanke er å kontakte lokale

firmaer i Skåtøy kommune. Etter en tid viser det seg at Iversens båtbyggeri i Kilen har det han leter etter. Søknaden til de tyske myndighetene fører fram - det hjalp nok at blyet skulle brukes til kirkevinduer. Nå kunne glassmesteren begynne å montere maleriene. Vinduene i koret var de første som fikk glassmalerier. De var på plass til jubileet i 1942. Bildene viser Jesu fødsel, korsfestelsen, oppstandelsen og han som troner over det nye Jerusalem. I årene som fulgte, ble flere vinduer i kirken utsmykket med glassmalerier.

Konsulenten for kirkerestaurering fra Riksantikvaren besøkte kirken i 1947 og hadde bare gode ord å si om glassmaleriene. Det er pengegaver fra både fastboende og sommergjester som har gjort det mulig å utsmykke vinduene. Noen av dem fikk inskripsjoner med navn på giverne. Vinduene i koret har følgende inskripsjon:

Til- minde- om: Karoline- og- Chr- Anker- Sørensen.

Jomfruland- 1942.

Skjenket- av: Fru- Helen- Berrum. Bærøy -1942.

Harald -Holst- Halvorsen. Rønningen- Skåtøy. 1942

Lysestaken på alteret

Den syvarmede lysestaken på alteret er skjenket av lensmann Lars Midgaard i 1950. Lysestaken kjøpte han på en auksjon i Portør sommeren 1945. Planen var å forære lysestaken til Levangsheiens kapell, og han sendte et brev til sogneprest Grønhaug om dette.

Grønhaug skriver: *Oversendes Skåtøy menighetsråd som rette vedkommende.* Nå viste det seg at lysestaken ikke helt passet inn i ka-

pellet. Den var for stor for alteret, og av den grunn

ble den ikke tatt i bruk. Dette syntes Midgaard

var synd og skrev brev om dette til Skåtøy

menighetsråd i juni 1950: *Med dette finner*

jeg å benytte min rett til som giver, i likhet

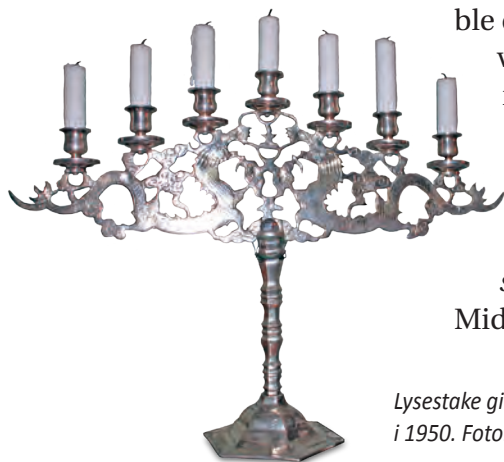
med en testators rett til å forandre sitt

testamente, å foreta den forandring i

mitt gavebrev av 28. juli 1945, at lyse-

staken gis til Skåtøy kirke. Videre skriver

Midgaard at han er villig til å få lysestaken for-

Lysestake gitt av lensmann Lars Midgaard i 1950. Foto: Per J. Thoresen

sølvet så den passer inn på alteret i kirken. Menighetsrådet tok imot gaven med stor takk, og den forsølvde lysestaken fikk sin plass på alteret der den har stått siden.

Kirkeskipet

I de fleste norske kirker finner man et kirkeskip. Det er et gammelt symbol på menneskenes reise over livets hav. En uskreven regel sier at kirkeskipet må være en gave, det er ikke noe man kjøper inn til kirken.

Nils Jørgen Nicolaysen bygde kirkeskipet og ga det til kirken. Foto: Jonn Arvid Thorsen

Kirkens to klokker. De har hengt på samme sted siden kirken ble bygd. Foto: Ingrid T. Clausen

Skåtøy kirke har også sitt skip. Det flotte eksemplaret er bygd og gitt av Nils Jørgen Nicolaysen. Skipet er en modell av det norske orlogsfartøyet *Norske Løve* fra 1735. Til avisa Vestmar fortalte Nicolaysen i forbindelse med overrekkelsen at han hadde brukt ca. 900 timer på skipet. Gaven ble overrakt etter den tradisjonelle olsokgudstjenesten den 29. juli 1978.

Kirkeklokkene

Skåtøy kirke har to klokker, en stor og en mindre. Av inskripsjonen framgår det at klokkene ble installert i 1862, altså ved byggingen av kirken. Vi kan derfor si at den samme klokkeklangen har lydt over Skåtøy i 150 år. En forordning datert den 13. september 1734 sier at hver kirke skulle ha minst én klokke. Klokkene skulle ikke henge inne i selve kirkerommet. Hadde ikke kirken tårn, skulle klokka plasseres på kirketaket.

Klokkene i Skåtøy kirke er støpt hos den kjente klokkestøperen Olsen Nauen utenfor Tønsberg. Firmaet ble startet av smed Ole Olsen i 1844 og eksisterer ennå i beste velgående. Ole Christian Olsen støpte klokkene i Skåtøy kirke. De to har samme inskripsjon: *Støbt af O.Olsen & Søn. ved Tønsberg. Skaadøe Kirke 1862.*

En kirkeklokke har flere funksjoner. Den viktigste er å kalle sammen til gudstjenester. Klokkene blir også brukt ved andre kirkelige handlinger og til å varsle om eventuell fare. I tidligere tider brukte man dem også når man skulle lete etter mennesker som hadde druknet, eller til å jage bort onde ånder.

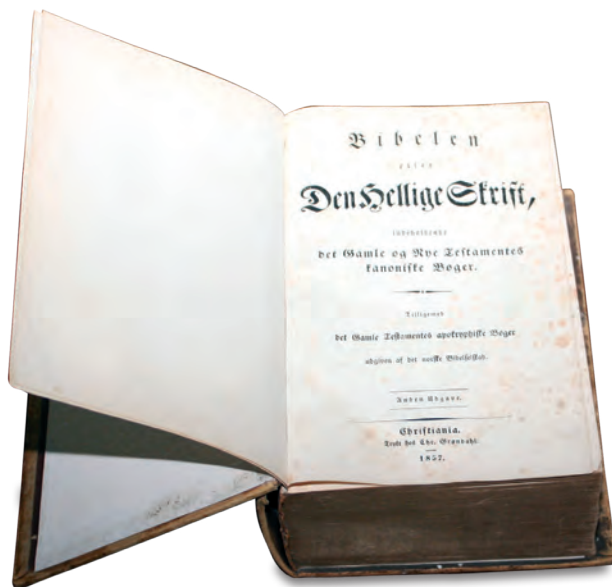
Kirkeklokker kunne være et ettertraktet krigsbytte. Den seirende part tok klokkene og støpte dem om til kanoner. Senere, i mer fredelige tider, ble de igjen støpt om til kirkeklokker. Dette kunne lett ha skjedd med Skåtøy-klokkene under andre verdenskrig. Sogneprest Ivar Fougner i Kragerø skriver

Denne gamle offerbøssa står i våpenhuset i kirken. De delene som opprinnelig var av tre, er byttet ut, resten er orginalt. Foto: Ingrid T. Clausen

følgende i en artikkel om Kragerø menighet under krigen: *En ordre fra Berlin om at norske kirkeklokker skulle sendes til Tyskland for å støpes om, vakte forferdelse blant dem som fikk vite om det, her i byen også. Men vi hørte ikke noe mer om det. Berggrav (biskopen) hadde greid å overtale tyskerne den gangen også.*

Fra lukene i tårnet der klokkene i Skåtøy-kirken befinner seg, er det utsikt mot Åsvika på den ene sida. Mot øst sees kirkegården og østre øydistrikt. Tidligere var kirken godt synlig i terrenget. I de senere år har vegetasjonen hatt gode vekstkår i skjærgården, og etter hvert ble det lite å se av kirken, spesielt fra sjøsida. Våren 2011 ble det ryddet og hogd i vegetasjonen rundt kirken. Menighetsrådet håper med dette at den fine bygningen kommer mer fram og viser seg fra sin beste side i jubileumsåret.

Bibelen på alteret er fra 1857. Foto: Ingrid T. Clausen

Innvielsen av kirken i 1862

På sensommeren 1862 var store deler av kirken ferdigbygd. Det manglet orgel, men det kunne ringes med kirkeklokkene - de kom som sagt på plass samme sommer. Kirken skulle innvies fredag den 5. september. Meningen var at biskop Jens Lauritz Arup skulle foreta innvielsen, men han måtte melde forfall, og prostens i Bamble prosti, Christian Høy, måtte overta.

I mangel av orgel ville sogneprest Daae at et sangkor skulle leies inn. Klokkeren i Kragerø kirke, Frederik Hougen, påtok seg å framskaffe et kor og lede sangen. Han skriver i sine erindringer: *Jeg fikk da gutter og jenter fra min skoles øverste klasser, og en hel del ungdom, også gifte folk, til å danne kor for kirkeinnvielsen. (...) Det tallrike kor, omtrent åtti i tallet innøvdes i firstemmig blandet kor – alle de til innvielsen bestemte salmer. Øvelsene foregikk på salen ved torvet.*

Menneskemassen i Skåtøy kirke var uhyre, og der var tungt å synge; men koret slo fullt og dominerende igjennom, sier Hartwig, ja endog folk som var utenfor. Blant tilhørerne var også kirkesanger Feragen fra Holt, samt 11 – elleve prester.

Været var godt på dagen for kirkeinnvielsen, men jeg måtte selv besørg min og hele sangkorets utferd, og hjemreise om aftenen. Vi rodde oss selv ut og inn i en stor førpram, som jeg hadde fått tillåns, herrerne og enkelte andre besørg roingen. Sangen gikk godt, og sangerne holdt tappert ut under den lange kirkeforretning. Verken sangerne eller jeg fikk noen takk for alt vårt strev og all vår opofrelse, ingen viste sin erkjentlighet. Da vi den stille aftenstund rodde hjemover til byen, kom geistligheten, kirkeinspeksjonen og herredstyret roende etter oss. De bad oss synge for dem. Vi gjorde da det, og det lot til å behage de mange roende meget godt.

Var det noe Hougen kunne, var det å lede et kor. Han var en stor kapasitet på området. Han startet og ledet kor bestående av både

Kirkebygga. Foto: Ukjent

voksne og barn. Krog Steffens skriver i Kragerø By's Historie fra 1916: *Med en umaatelig Interesse og Offervillighet arbeidede han med Kirkesangen og drev den med Bistand af Byens Ungdom, Herrer og Damer frem til en Høyde, der maaske savner Sidestykke her i Landet.*

Hougen mottok i 1887 den såkalte *Borgerdaadsmedaljen* i sølv. Begrunnelsen var *hans Fortjenester af Menighedssangens Fremme.*

Det var strålende høstvær på innvielsesdagen. Mange båter måtte til for å frakte kormedlemmene og alle de andre ut til Skåtøy. Framkomsten til Skåtøy var ikke lett for 150 år siden, men alle kom vel fram.

Geistligheten var godt representert. Som Hougen sier, hele elleve prester var samlet, og kirken var full av tilhørere. Likeledes var hele Sannidal herredstyre og kirkeinspeksjonen møtt fram. Sognepresten i Kragerø, Hans Andersen Daae, holdt innledningstalen.

Den nye kirken var det store samtaleemnet i skjærgården. Og kirken skulle ikke stå ubrukt lenge. Allerede på søndagen, to dager etter innvielsen, var det gudstjeneste. Det var mange som ventet på å få døpe barna i den nye kirken, og sokneprest Daae døpte hele seks barn denne dagen.

Foreldrene som hadde ventet på at kirken skulle bli ferdig, håpet at nettopp deres barn skulle være det første som ble døpt i den nye kirken. Nå måtte både prest og klokke bestemme hvem som skulle være den første. Det ble det eldste barnet, og dermed er Elling Marius fra Jomfruland - sønn av Amund Larsen og Aaste Marie Olsdatter - den første som er døpt i Skåtøy kirke.

Opplysninger om dåpsbarna denne første søndagen finnes i ministerialboka - eller kirkeboka - som ble ført av sognepresten. Det ble også ført klokkebok. Her førte klokkeren i hovedsak inn de samme opplysningene som presten gjorde i kirkeboka. Det ble påbudt å føre klokkerbøker i 1812. I *ministerialboken (...) i Skaatøe Sogn, paabegynt den 7 September 1862* står lista over alle seks som ble døpt den dagen:

Elling Marius.

Foreldre Amund Larsen og Aaste Marie Olsdatter, Jomfruland.

Thea Mathilde Kristine.

Foreldre Gaardmand Anders Jensen og Inger Nielsdatter.

Anne Gurine.

Foreldre Los Johannes Amundsen og J. Jakobine Ingvaldsdatter, Straaholmen.

Johan Thomas.

Foreldre Matros Anders Thorbjørnsen og Maren Johansen, Skaadø.

Marie.

Foreldre Thorbjørn Isaksen og Georgine Fredrikke, født Brun, Skaadø.

Ragnhild Mathea.

Foreldre Ole Andersen og Wilhelmine Rosalie Rosenblad, Eidkilen.

Sogneprest Hans Andersen Daae i Kragerø holdt innledningstalen ved innvielsen av kirken. Talen ble mangfoldiggjort, trykt opp og solgt til inntekt for kirken. Her gjengis talen i sin helhet:

Intimationstale ved Skaadøe Kirkes Indvielse den 5te September 1862

af Sognepræsten

Vor Herres Iesus Christi Fred være over dette sted, og over dem, som nu have samlet sig her, eller herefter i Tidernes Løb træde herind i Iesu Troe, med Kjærlighed og Haab!

Da Salomo havde bygget Templet i Ierusalem, og skulde indvie det til Herren, "da stod han foran Herrens Alter for al israels Forsamling, og udbredte sine hænder mod Himmelen, og han sagde: Vend Dit Ansigt til Din Tjeners Bøn og til hans ydmyge Begjæring, Herre min Gud! at høre paa det Raab og paa den Bøn, som Din Tjener beder for Dit Ansigt idag, at Dine Øine skulle være aabnede, over dette Huus Nat og Dag".

Med disse Ord opfordrer jeg eder, med os i Anden meddeeltige, her forsamlede Christne! til en hjertelig Deeltagelse i den høitidelige Handling, ved hvilken vi skulle see denne Bygning indviet til "Guds Huses Boelig og hans Æres Tabernakels Sted". Det er vel intet Salomos Tempel, her skal indvies, men dog skal en høiere Lære predikes her, end den, som hørtes i Ierusalem før han kom, den Forventede, "som gikk op i Templet og lærte". Og derfor til Nytte og Velsignelse, Du kjære Menighed! med dette Dit Tempel, dette nye Fredens Bedehuus, som Du med Omhu og Bekostning, men og med christelig Nidkjærhed har bygget, og hvor herefter i Iesu navn Dine Knæe, og Dine Børns, og de henvandrende og kommende Slægters skulle "bøye sig, og hver Tunge bekjende, at Iesus Christus er en Herre til Gud Faders Ære".

Idag skal dette Dit, sin Bestemmelse værdige, Værk helliges i dette Navn, og "denne er Dagen, som Herren gjorde; lader os frydes og glædes i ham".

See, ved Alteret her staae det evige Ords Tjenere med Bøn i deres Hjerter. Hvad bede de? Sikkerligen den Salomos Bøn, som vi nu Alle ville bede med dem: "Vend Dit Ansigt til Din Tjeners Bøn og til hans ydmyge Begjæring, Herre min Gud! som Din Tjener beder for dit Ansigt idag, at Dine Øine skulle være aabnede over dette Huus Nat og Dag".

Ia, Herre! Dine Øine være aabnede over dette Huus! See i Naade til hvert Barn, som her skal føres til Igjenfødsels Bad, og til Hver, som her stadfæster Daabens Løfter!

For dette Alter kald til Dig alle dem, "som arbeide og ere besværede", og meddeel Dig til dem, at "de maae finde Hvile for deres Sjele!"

Dit Øie være over Brudgom og Brud, naaar de her give hinanden Troskabs Haand!

See til hver Sorrigfuld, som kommer hid, og lad ham høre Dit usvigelige Tilsagn: "jeg vil ingenlunde slippe Dig, og ingenlunde forlade Dig".

Lad det sønderknuste Hjerter her kjende sin Opreisning i Iesu Døds Kraft! Herre! Du vil jo "boe hos en Sønderknust og Fornedret i Anden, til at gjøre de Sønderknustes Hjerter levende".

Dit Ansigt lyse over Alle, som komme, Fattige og Rige, Sørgende og Glade! Din Menighed forsamle sig her ikke som "Gjæster og Fremmede, men som de Helliges Medborgere og Guds Huusfolk, opbyggede paa Apostlernes og Propheternes Grundvold, saaat Iesus Christus selv er Hovedhjørnesteinen, paa hvilken den ganske Bygning sammenføiet vorer til et hellig Tempel i Herren".

Udsend stedse paa ny Din Aand, "Viisdoms og Forstands Aand, Raads og Styrkes Aand, Kundskabs og Herrens Frygts Aand", at her maa være en Helligdom, hvorpaa Dit Øie kan hvile med Velbehag, og hvori Mennesker fra Slægt til Slægt kan finde Hvile!

Saaledes Herre! vend Dit Ansigt til Din Tjeners Bøn og til hans ydmyge Begjæring!

Timen er kommen. "Kjære Herre! lad det lykkes nu", Dit hellige Navn til Ære!

Amen!

Orgel

*I treet slumrer det et gammelt minne
om fuglers sang og vindens fjerne sus.
For øksen må dets stolte stamme falle,
så blir det båret inn i Herrens hus*

*Gi orglet form! Bruk kniv og jern på stoffet,
forløs en tone i det døde tre.
La vinden leke gjennom rør og piper,
så skaperunderet igjen kan skje.*

*Nå venter spillebrettet på sin mester,
slik alt det skapte venter på den sang
som sov i jorden i tre lange dager
og så stod opp med korsets preg og klang.*

*Gi tonen form – rør brettet med din finger
og alle instrumenters dronning klinger!*

Eyvind Skeie

Orgelet

Både Sannidal, Kragerø og Skåtøy kirker har hatt orgel som er bygd av den kjente tyske orgelbyggeren Albert Hollenbach. De ble alle anskaffet i tidsrommet 1888-1889. I Sannidal ble Hollenbach-orgelet byttet ut i 1952. I Kragerø kirke ble orgelet ombygd i 1962, og mest mulig satt tilbake i sin opprinnelige stand i 1994.

I forbindelse med restaureringen av Skåtøy-orgelet i 2011-2012, dukket det opp en bunke papirer som viste seg å være original brevveksling angående anskaffelse av orgel til kirken. Brevene er en meget viktig faglig og historisk dokumentasjon.

Arbeidet med å skaffe kirken et orgel startet på slutten av året 1886. Det ble innhentet anbud fra tre orgelbyggere: August Nielsen, E.F. Walcker og Albert Hollenbach. Komponist og organist ved Vår Frelsers kirke i Christiania, Christian Cappelen, ble satt til å vurdere anbudene, og han skriver i et brev til sognepresten:

*Christiania, d. 5te. Marts 87
St. Olafs Gad 13.*

Hr. Sogneprest Andreas Myhre!

Jeg har nøie gjennemstuderet de angaaende nyt orgel til Skaatø indkomne anbud, og finder jeg at fra Hr. Belmont indleverede ubetinget i alle Henseender er det bedste og fordelagtigste, baade med hensyn til disposition, Stemmernes Antal og Materialerne.

I det ene Anbud fra Walcker... indeholder altsaa kun 7 stemmer til den enorme Pris af 4125 Kroner, medens Hollenbachs Anbud indeholder 12 klingende Stemmer for 3550 Kroner. Nielsens Anbud er jo ogsaa forholdsvis meget dyrere, da dette indeholder kun 8 for respektive 3200 Kroner.

Det var altså flere gode grunner til å velge Hollenbach. I tillegg skulle Hollenbach også bygge orgel til Kragerø kirke, og Cappe-

Andreas Myhre, sogneprest i Skåtøy fra 1886 til 1901. I hans tjenestetid var store administrative saker til behandling: Kapell på Levangsheia, orgel i Skåtøy kirke og spørsmålet om prestens bosted.

Foto tilhører Skåtøy presteembetes arkiv.

len sier videre til Hr. Sogneprest Myhre: Jeg ved at Hr. Hollenbach til Kragerø har bestemt seg til at levere et mønsterorgel og han vil ikke staa tilbage ligeovenfor Nabosognet verken med hensyn til arbeid eller prisen.-

Det ble Albert Hollenbach som fikk oppdraget.

Orgelbyggeren

Albert Hollenbach ble født den 11. februar 1850 i Blankenberg, Tyskland. Han var sønn av en møller og den yngste av åtte søsken. Allerede som fjortenåring begynte han i lære hos orgelbygger Lütkemüller i Wittstock, og siden var han hos E.F. Walcker og F. Ladegast. Sommeren 1877 etablerte han eget orgelbyggerfirma i Neuruppin, nordvest for Berlin. Sitt første orgel leverte han i 1880.

I alt bygde Hollenbach 120 orgler, de fleste i Tyskland. Han er imidlertid godt representert i Norge. I tida 1881-1894 bygde han 25 (28) orgler spredt rundt i det ganske land. Her kan for eksempel nevnes Sandnessjøen,

Røros, Bergen, Florø, Selje, Oslo og de tre orglene her - i

Sannidal, Kragerø og Skåtøy kirker. Han har også bygd orgler i Østfold, Vestfold og Buskerud. Mange av disse orglene er byttet ut med nye eller er sterkt ombygd. Skåtøy-orgelet ble heller ikke helt spart for ombygging, men totalt sett er dette orgelet det best bevarte fra grunnen av.

Hollenbach var en meget anerkjent orgelbygger med høy yrkesstolthet. Han var kjent for å benytte de beste materialer, enten det var tresorter til trepipene eller sink og tinn i metallpipene. Her brukte han en høyere prosent tinn enn vanlig, noe som medførte lengre holdbarhet. Hans yrkesstolthet ble nok også hans bane. I 1898 steg prisene på tinn med 50 prosent. Likevel firte han ikke på sine kvalitetskrav. Dette førte ham i 1903 ut i konkurs, og den 22. januar 1904 ble han tvunget til å selge både hus og orgelverksted. Hans helse hadde de senere årene skrantet en del, og med konkurransen i tillegg ble det nok for mye å bære. To dager etter, den 24. januar, døde han.

*Orgelet ble bygd av den kjente tyske orgelbyggeren Hollenbach og innviet i 1889. Det er et unikt, historisk klenodium. Bildet er tatt før restaureringen i 2011-2012.
Foto: Jonn Arvid Thorsen*

Størrelse og disposisjon

Det ble en del diskusjon fram og tilbake angående størrelse og disposisjon (type og antall stemmer) på Skåtøy-orgelet. Hr. Belmont (Hollenbachs agent) skrev i oktober 1888 til Hr.Sogneprest Andreas Myhre følgende:

Hr. Hollenbach skriver:

”Efter jeg har mottaget maal af Skaadø Kirke viser dette mig at kirken er temmelig stor, og finder jeg at min disposition for 2 manual vil blive altfor svag. Den uheldig forandrede disposition som Skaadø ønsker vil jeg aldeles ikke inklade mig paa...

Hvis der bestilles orgel hos nogen anden efter denne disposition, kan jeg kun sige at de vil blive bedragne. For at faa et orgel som Skaadø menighed vilde være tjent med, og som vilde passe for kirken byder jeg et orgel efter ovenstående disposition.”

Denne disposisjon er følgende:

Manual 1	Manual 2	Pedal
Principal 8’	Salicional 8’	Subbass 16’
Octave 4’	Fløte 8’	Principalbass 8’
Bordun 16’	Flauto traverso 4’	Manualkobbel
Gambe 8’		Pedalkobbel
Gedacht 8’		
Quinte 2 2/3		
Octave 2’		

Hollenbach sier også i sitt brev at *hvis de ønsker orgelet færdig til Jul, maa Bestillingen indsendes senest inden 8 Dage og beder samtidig opgivet om kirken har lige, runde eller spidse vinduer, af hensyn til Prospektet.*

Belmont skriver til slutt: *Deres Betingelse om Orgelets Prøvelse ved en sagkyndig Mand antages naturligvis.*

Denne sakkyndige mann var altså daværende organist i Vår Frelzers Kirke i Christiania, en meget betydelig komponist og utøver på den tiden, Christian Cappelen.

Kommunal behandling og finansiering

Før saken var endelig i havn, skulle den opp til behandling hos de kommunale myndigheter. Man kan således lese i en utskrift fra *Skaadø Formandskabs Forhandlingsprotokol*:

Sag 2 Andsøgende fra Sognepresten i Skaadø med Samtykke til at anbringe Orgel i Skaadø Kirke, der tenkes indkjøbt med sammen-slåde Midler, uden Udgift for Kommunen, og at Skaadø Herredstyrelse bevilger af Kommunekassen en aarlig Løn på 120 Kroner til Organist og Bielgtræder.

Beslutning:

- 1. Herredstyrelsens Samtykke gives til at anbringe et hensigtsmessigt Orgel i Skaadø Kirke naar det skeer uden udgift for Kommunen, og at Orgelet bliver Kirkens Eiendom.*
- 2. Til Løn for Organist og Bielgtræder bevilges, intil videre, af Kommunekassen, inntil 120 Kroner aarlig, paa Betingelse af at der for den Løn spilles Orgel i Kirken paa alle Helligdage i aaret naar gudstjeneste holdes, og på virkedager naar der holdes Altersforretning, og Bise, samt Prostevisitas.*
- 3. Naar Orgelet er anbragt, holdes det brandforsikret for Kommunens Regning, og i tilfælde af Brandskade skal Assuransesummen udelukkende benyttes til anskaffelse af nyt Orgel. Enstemmig vedtaget*

Skaadø Formandskab den 21. Desember 1887

Henrik Pedersen, ordfører

I de *sammenslådde midler* inngår muligens også innsamlede, som for eksempel penger fra:

BAZAREN

Til intægt for orgel i Skaatø kirke agtes afholdt i ugen mellem jul og nytår. De mindste gaver modtages med tak.

Fru Finbosen, Gumø, fru Myhre, Tangen, fru Nicoline Andersen, Børneveien, fru Marie Nilsen, Skaatø, frk. Thygesen, Bærø, frk. Jørgensen, Skaatø, frk. Kathinka Nilsen, Skaatø.

(Vestmar 26. november 1887)

Man antar at orgelet sto ferdigbygd i løpet av første halvdel av 1889. Innvielseskonserten ble holdt tirsdag 30. juli, og utøver var Christian Cappelen:

Chr. Cappelen

Giver i Anledning af det ny' Orgels Afleverelse

Orgelconcert i Skaatø Kirke Tirsdag den 30te Juli kl. 4 Efterm.

Program bliver at erhverve hos Kirkesanger Jørgensen.

Det er uvisst hvem som installerte elektrisk vifte i orgelet og når dette skjedde. Rimeligvis må det ha skjedd etter at kirken fikk elektrisk strøm, men trolig før strømleveransen ble så stabil at man torde fjerne den mekaniske pumpeinnretningen.

Stemming og vedlikehold

Stemming og vedlikehold vet man lite om fra de første årene, men det foreligger et brev datert den 2. mars 1939 fra orgelbygger Osian Melling i Stavanger, som tilbyr retting av småfeil, utbedring av intonasjonen og nøyaktig stemming for kr.175-200. Han foreslår også å sette inn en ekstra stemme i 2. manual, samt bygge inn en svellkasse. Det er ikke kjent om Melling stemte orgelet, ei heller om han bygde til ekstra piper eller svellkasse.

Det man vet, er at det foreligger dokumentasjon fra J.H. Jørgensens orgelfabrikk om at en snekker Åge Nilsen i 1951 har levert en svellmaskin til kr. 3 777,77 til orgelet i Skåtøy kirke.

Fra Jørgensens orgelfabrikk ble det i 1962 satt inn to nye stemmer, en trompet og en mixtur. I forbindelse med nåværende restaurering

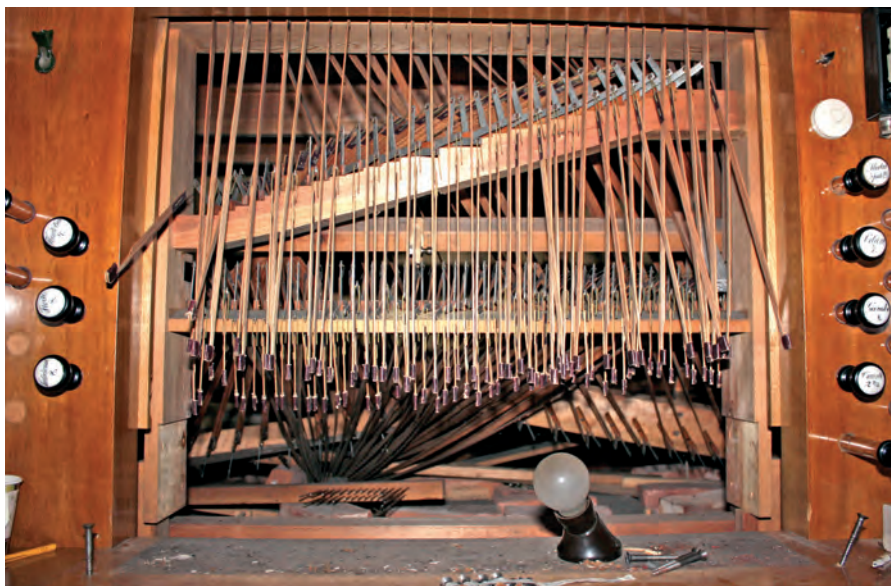
blir svekkassen og mixturstemmen fjernet og trompeten erstattet med en "Hollenbach-trompet".

De senere årene har Venheim Orgelbyggeri hatt ansvaret for jevnlig tilsyn av instrumentet.

Selv om Hollenbach i sin tid utførte et meget solid håndverk, var i årenes løp mye av mekanikken nedslitt. Store sprekkdannelser i vindforsyningen gjorde også at instrumentet holdt dårlig på stemmingen. De endringer som ble gjort på 1950/60-tallet må vel også sies å ha vært uheldig historisk og klangmessig. Tida var altså overmoden for å "redde" instrumentet.

Restaureringen i 2011-2012

Skåtøy menighetsråd nedsatte derfor i januar 2010 en orgelkomité. Komiteen skulle arbeide for å skaffe til veie penger til restaurering av orgelet. Man ønsket en fullverdig restaurering, for å komme så nær opp til originalinstrumentet som mulig. Komiteen besto fra starten av av Bjørg Ellegård Andersen, Arnfinn Jensen, Eli Bråtømyr Dippner og kantor Gunvor Fjellheim, sistnevnte ble komiteens leder. Fra april måned ble også Vidar Ødegaard medlem.

Her er restaureringen av orgelet i gang. Det var en komplisert oppgave som ble godt ivaretatt av Orgelbaumeister Matthias Becker. Foto: Per J. Thoresen

Orgelpipene til Hollenbach-trompeten i orgelet vinteren 2012. Foto: Per J. Thoresen

Komiteen startet raskt arbeidet med å få utarbeidet en orgelbrosjyre, med tekster og bilder, samt et kontonummer for givere. Jonn Arvid Thorsen hadde ansvaret for layout. Da brosjyren var ferdig, ble pressen invitert, og avisene KV, TA og Varden hadde fine oppslag. Givergleden var stor i lokalbefolkningen og blant hyttefolket.

Kirkemusikalsk konsulent i Agder og Telemark bispedømme, Martin Pearson, viste tidlig stor interesse for prosjektet, og ble engasjert i prosessen. Orgelbaumeister Matthias Becker (i Fredrikstad) fikk i oppdrag å utarbeide en tilstandsrapport om orgelet, og om hva som måtte gjøres for å få en fullverdig restaurering. Fredag den 19. mars var han på befaring, og en fyldig og faglig sterk rapport forelå før påske.

Tiltaket ble så av Kirkelig Fellestråd v/ kirkeverge John Kristian Stranden lagt ut på anbud. Ved fristens utløp i august var det innkommet fem anbud. Denne store interessen, også fra etablerte firmaer i utlandet, bekrefter

Skåtøy-orgelets historiske verdi og at Hollenbach-orglene regnes som meget betydningsfulle blant orgelkyndige.

Ut fra en samlet vurdering av de gitte kriterier (pris, kompetanse, leveringstid) valgte menighetsråd og fellestråd å gå inn for anbudet til Orgelbaumeister Matthias Becker. Alle de innkomne anbud lå høyere i pris enn antatt. Komiteen hadde satt som mål å samle inn kr. 300 000. Kommunen hadde berammet et tilskudd på kr. 300 000. Dette var ikke nok, og i kommunestyrets desembermøte ble summen økt til kr. 600 000. Komiteen hadde pr.15.02.11 samlet inn kr. 329 643. Dermed var finansieringen sikret.

Som rådgivende organ for biskopen var Riksantikvaren på befaring den 9. mars 2011. Konsulent i orgelsaker, Stein Johannes

Arbeidet med å restaurere orgelet i kirken er i skrivende stund på det nærmeste avsluttet. Det skal nyinnvies lørdag 2. juni i jubileumsåret. Her prøver kantor Gunvor Fjellheim det nyrestaurerte instrumentet. Foto: Matthias Becker

Kolnes, hadde lite å bemerke til Beckers anbud og hvordan han hadde tenkt å utføre restaureringen. Kolnes skrev en fyldig rapport, og saken ble sendt til biskopen for endelig avgjørelse. Biskopen hadde intet å innvende, og Matthias Becker kunne starte arbeidet noen uker senere.

Etter avtale med kirkevergen vil Martin Pearson, på privat basis sammen med kantor Gunvor Fjellheim, følge arbeidet fram til ferdigstillingen og videre i garantitiden. Orgelet er planlagt gjeninnviet lørdag den 2. juni 2012 – i jubileumsåret.

Orgelet i Skåtøy kirke vil da igjen kunne framstå som tilnærmet lik den originale utgaven av 1889. Dette er unikt. Et historisk kle-
nodium bevares for framtida. Det er av uvurderlig betydning, både nasjonalt og lokalt. Orgelhistorikere vil finne veien til Skåtøy kirke. Man vil få et instrument det er attraktivt å spille på og lytte til, både i konsertsammenheng og i de kirkelige handlinger for øvrig.

Barnedåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse

Framkomstmidler, klesdrakt og omstendigheter ellers har skiftet, men gjennom 150 år har Skåtøy-folket vært stolte av og glade i kirken sin og samlet seg der til livets store begivenheter: dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse.

Her følger fire korte fortellinger om fire kirkelige handlinger - noen foregikk litt utenom det vanlige - i Skåtøy kirke. Først om en spesiell barnedåp, fortalt av Else-Lill Blankenberg:

En forsinket barnedåp

I mai 1959 skulle det være gudstjeneste og barnedåp i Skåtøy kirke. På den tida var det vanlig at mor og barn ventet i sakristiet til dåpen skulle begynne. Denne dagen var det en liten jente som skulle

*Friluftsgudstjeneste på Skrata utenfor Skåtøy sommeren 2004. Presten er Harald Monsen.
Foto: Jonn Arvid Thorsen*

døpes. Nå hadde det seg slik at moren, Edith Andersen fra Tåtøy, og den kvinnelige fadderen, Fernanda Norin, måtte sitte ovenpå i kirken, der vinterkirken fungerte som sakristi. Far til barnet, Leif Andersen, og den mannlige fadderen, Eilif Norin, satt nede i kirken da gudstjenesten begynte.

De to ovenpå syntes gudstjenesten varte lenge denne søndagen. Men kirketjeneren skulle jo si fra, så det var bare å vente. Plutselig kommer kirketjeneren farende - de måtte komme med en gang! Presten hadde glemt at det skulle være dåp! Gudstjenesten var over, og kirken var tom, bortsett fra far og fadder. Presten måtte bare beklage - han var veldig lei seg. Jenta ble døpt og fikk navnet Inger Lise – og historien endte bra.

Konfirmasjon i fire generasjoner *(fortalt av Edith Thiseth)*

Gleden over å ha fått kirke på Skåtøy gjaldt også for konfirmantene, som slapp den lange veien til Sannidal kirke og alle bakkene oppover fra brygga i Kil. Sognet var stort nok, med alle øyene og store deler av fastlandet rundt.

De som sto på Kirkebrygga en konfirmasjonssøndag i gamle dager, fikk se en armada av farkoster fulle av folk på vei mot Skåtøy. Fra alle kanter kom de, noen med årer, andre med seil. Å finne plass ved brygga var ikke lett. Det hendte nok at stemningen ble litt amper mellom karene, selv om de var på kirkevei.

Folk var tidlig ute denne dagen, hundrevis av mennesker samlet seg foran kirken - de skulle jo hedre konfirmanten. Samtidig var det en anledning til å treffe familie og kjente og utveksle små og store nyheter.

Konfirmasjonsdagen var en høytidsdag og en stadfestelse av dåpen. Det var også en overgang - fra denne dagen ble ungdommene regnet som voksne. Mange var alt ute i arbeidslivet, mange var farløse - særlig etter fedre som omkom på sjøen.

Fra Kirkebrygga på Skåtøy 1942. Foto: "Huskestua" på Skåtøy

Ved Aslaksens brygge på Helle. Årets konfirmanter med foresatte er på vei ut til Skåtøy kirke på konfirmasjonssøndagen i 1935. Foto utlånt av Per Lia.

I 1894 sto min farfar Gustav Adolf Lindkvist til konfirmasjon på Skåtøy, min farmor Marie Tobine Sørensen sto i 1896 og morfar Ole Andreas Olsen Isaksen i 1897. Å sammenligne det samfunnet og de levekårne mine besteforeldre opplevde med de forholdene dagens konfirmanter har, er ikke mulig. Nå har de fleste unge god skolegang, fine klær, varmt hus og ting de gamle aldri ville ha trodd var mulig å lage. Presangene til konfirmanten er flere og dyrere. Min farfar glemte aldri de tre gavene han fikk: Et par bukseseler, et par sokker og en slipsnål.

For mange var det et stort løft å skaffe klær til denne dagen. På slutten av 1800-tallet hadde enkelte jenter på seg hvite kjoler, det var uvant. Det tok lang tid før dette ble alminnelig. Sorte kjoler var mer anvendelige, og de skulle vare lenge. Selv om fargen var sort, var kjolene vakre i fasong og pynt - det var flinke sydamer rundt i distriktet.

Skikken var at konfirmantene med de rikeste foreldrene sto øverst i kirken - dette ble heldigvis borte etter hvert. Alle var nervøse for overhøringen. Klarte du ikke å svare, kunne det hende at du måtte gå for presten neste år også, noe som var ekstra ille for de guttene som ville ha hyre.

*Konfirmanter i Skåtøy kirke 1949. Dette var Leif Frøylands første konfirmantkull i kirken.
Foto utlånt av Edith Thiseth*

Min far Søren Thorstein Lindkvist ble konfirmert 1924, min mor Marie Andora Olsen i 1930. Nå hadde det minket litt på antallet konfirmanter. Robåter og seilkogger ble brukt ennå, men motorbåter og rutebåter var også blitt vanlig. Det var ikke sorte kjoler, hårfasongene hadde endret seg og mange jenter hadde kort hår - selv om enkelte fortsatt hadde fletter. Guttene hadde dress og hatt, så sant de hadde råd til det. Arbeidsløsheten var stor - å skaffe tøy til konfirmanden var fortsatt svært vanskelig for mange. Det var blitt vanlig å ha annendagskjole - dette kostet ekstra og var umulig for mange. Min mors annendagskjole ble sydd om etter en gammel kjole fra en tante i Amerika.

Det var blitt tradisjon at konfirmandene gikk til fotograf dagen etter den store begivenheten. For min mor var det litt sårt at hun ikke tok konfirmasjonsbilde, men det var hundre andre ting å bruke penger på i den daglige husholdningen. Fortsatt var konfirmasjonen slutten på barndommen for de fleste ungdommene. Nå gikk

Konfirmantene i Skåtøy kirke 1958. Bildet er tatt en tid før konfirmasjonssøndagen. Presten (foran i midten) er Leif Frøyland. I tidligere tider var det mange flere som sto til konfirmasjon enn nå. Foto utlånt av Jonn Arvid Thorsen

min mor ut i sin første huspost. Min far gikk ut i arbeidsledighet.

I 1949 sto jeg selv til konfirmasjon. Krigens slutt, optimismen var stor, det var arbeid å få og verden begynte å gå seg til. Vi hadde hatt en del av barndommen bak blindingsgardiner, med liten tilgang på godterier og med omsydd tøy, men vi hadde også opplevd den ufattelige gleden i mai 1945. Sammenliknet med mine foreldre og besteforeldre hadde vi en helt annen tilværelse foran oss.

Fortsatt lå det prammer og kogger ved Kirkebrygga, men motorbåtene var i flertall, og rutebåtene *Skåtøy* og *Tripp* var fulle av folk. Det var ikke bare sol og stille på vei over fjord og sund, derfor kunne vi ta med kjole, sko og strømper og skifte til pentøyet på Skåtøy skole. Håret som var fint da vi dro hjemmefra, trengte noen tak med kammen etter båtturen. Vi hjalp hverandre så godt vi kunne, og det var gjerne et par voksne som kunne hjelpe til. Å gå med sidkjole hadde vel de færreste av oss gjort, og høyhælte sko var heller ingen lett oppgave. Vareutvalget i skobutikken var magert ennå,

men jeg fikk låne hvite sko av Gunhild - en slektning som var i Elim og spilte og sang der - det var penskoene hennes.

Vi var en spent forsamling som toget fra skolen til kirken. Vi prøvde å huske noe av det vi hadde lært under konfirmantundervisningen i gamle Skåtøy kommunehus på Øya, og vi måtte også passe på at vi ikke snubla i kjolen. Det måtte i alle fall ikke skje på veien opp mot kirken! Langs gjerdet ved kirkegården sto det alltid mange gutter som skulle se på konfirmantene som gikk forbi. Like spennende var det å gå inn kirkeporten og forbi alle menneskene som satt der - familie, venner, kjente og ukjente. Veien ut igjen var lettere, nå ventet gratulasjoner og gode ønsker.

Så var vi også voksne, men ikke så voksne som dem før oss. Forskjellen var at nå var det arbeid å få, og videre skolegang var også mulig for de fleste - framhaldsskole og yrkesskole - eller middelskole og gymnas for noen. Penger var det lite av blant oss konfirmanter, men vi hadde muligheter som de før oss ikke hadde hatt.

Våre barn Thorstein og Jorunn sto også til konfirmasjon i Skåtøy kirke. Nå, først i 1970-årene, var tidene og ungdommen forandret. Alle fikk mer skolegang, guttene tok ikke hyre som femtenåringer, ingen jenter tok huspost. De lange, hvite kjolene var byttet ut med fargerike antrekk - til og med miniskjørt kunne brukes. De fleste guttene brukte ennå dress, men noen hadde jakke og bukse i forskjellige farger. Alle hadde imidlertid hvite konfirmantkapper over antrekkene. Hatt var et ukjent plagg.

Det gikk ferjer til Skåtøy - dårlig vær over fjorden var ikke noe problem. Verden var på et vis blitt mindre, fjernsynet sendte nyheter om hendelser ute i verden, og vi leste ikke bare lokalavisene lenger. Kragerø var blitt en turistby, hyttene flere og sommergjestene også. Konfirmantene begynte å legge framtidsplaner om utdanning og reiser ut i verden.

Et makeløst bryllup *(fortalt av Arnfinn Jensen)*

Å bli viet i kirken er stor stas. Tidligere var det vel slik at en måtte ha litt god råd om det skulle skje. Slik var det i min barndom og oppvekst. Kirken skulle pyntes med blomster, brudefolket skulle stases opp, og det måtte være såpass med gjester at de kunne fylle opp noen av de første benkeradene. Det kosta også ekstra både for ringing og orgelmusikk.

I kirken var bryllupene alltid på lørdager, og kirken på Skåtøy var vanligvis åpen slik at de som ikke var budne til festen også kunne bivåne begivenheten. De satt på de midtre og bakerste benkeradene – eller på galleriet, hvor de virkelig kunne få oversikt over hvem som var inviterte gjester og hva de hadde på seg. Det siste var ikke minst viktig når begivenheten ble emne for den ikke alltid gode samtalen i ettertid.

Alternativet til kirkebryllup var å bli viet av presten på kontoret. Det kunne skje på alle ukedager, unntatt søndager. Når en leser eldre kirkebøker, ser en ofte at par ble viet på kontoret. For de som sognet til Skåtøy, vil det si hjemme hos presten på arbeidsrommet i prestegården på Utsikten i Kragerø etter at presteboligen ble bygd i 1923. Noen få ganger foregikk vielsen også i sakristiet i kirken.

Jeg kan fortelle om et bryllup i Skåtøy kirke som ble noe utenom det vanlige, og som slett ikke var planlagt slik av brudefolket. Det var den gangen Irene og Ragnar Simonsen giftet seg. Bryllupet var planlagt lang tid i forveien. Det ble lyst fra prekestolen både en og to ganger, dato for vielsen var bestemt, og prest, organist og kirketjener var bestilt. Den viktigste bekymringen var hvordan det skulle skaffes mat til bryllupsfesten - det var krig og rasjonering.

Så skjer det som endret både brudefolkets, bryllupsgjestenes og vår alles historie: Dagen før vielsen skulle skje, eksploderte alt øyfolket og hele vår del av verden i en gledesfest: Det ble FRED. Da Irene og Ragnar med følge kom til kirken fra Holmene for å bli gift, kom de til en helt fullsatt Skåtøy kirke, som bruste av sang og lovprisende takknemlighet for FREDEN, ledet av sokneprest Grøn-

Irene og Ragnar Simonsen giftet seg i Skåtøy kirke 9. mai 1945. Foto utlånt av Irene Simonsen

haug. Og midt oppe i det hele: Den høytidelige vielsen av det unge paret, oppstaset i både lånt og omsydd. Dagen var den 9. mai 1945 – og jeg var der!

PS.

Ragnar Simonsen døde i november 2009, to uker før sin 90-årsdag. Irene bor i familiens hjem i Smedsbukta, så på dagen for jernbryllup den 9. mai 2010 var hun alene om minnene.

En strabasios begravelse (fortalt av Edith Thiseth)

En kald ettermiddag i januar 1945 døde gamle Ole Andreas Tangen på Furuholmen. Han var født i 1851 og gikk bare under navnet Gamle Ole, for sønnen hans, som nå var en godt voksen mann, het også Ole Andreas. Gamle Ole var sjømann. Fjorten år gammel dro han på langfart med seilskuter og seilte på alle verdens hav. Da han ble eldre, ble det i Kragerøfjorden han fikk sitt virke - som skipper på slepebåtene *Thor* og *Nap*.

Ole var en høyt respektert mann - rolig, avbalansert og kunnskapsrik. På fine sommerdager satt han gjerne på benken i solveggen ved det fine, gamle huset sitt. Vi unger sto ofte og så på ham der han satt med hvitt skjegg og støttet seg på stokken. Vi syntes han var pen, men fryktelig gammel.

Denne dagen visste vi at doktoren hadde vært hos ham og at han snart kom til å dø. Det var mange unger som satt på kjelkene bortenfor huset hans og snakket om det som skulle skje - om hvordan det var å dø - og om alt omkring det, som unger alltid undrer seg over. Vi visste at han skulle til kirkegården på Skåtøy, for der lå faren hans, som også het Ole. Så kom Hanna, mor til en av jentene, og fortalte oss at nå var Ole død. Vi kunne gå og fortelle det hjemme. Det var en tankefull gjeng som tusla hjem den kvelden.

Nå var det mange som tenkte på hvordan de skulle komme til Skåtøy kirke til begravelsen. Vinteren var kald dette året, isen lå på fjorden, men var ikke sterk nok til å gå på. Fra Furuholmen og over til Skrubbodden var det råk hvor folk dro seg fram med hake på vei til arbeid eller byturer. Karl Olsen bodde nær

*Ole Andreas Tangen,
1851- januar 1945.
Foto utlånt av Laila
Hansen Bergli*

Fra Högheia på Furuholmen. Foto: Morten Rugtveit

brygga, og det var han som skulle hente kista til Ole. Det var ingen lett jobb. Det var glatt, både på Skrubben og i prammen, men han klarte på et vis å få kista uti og dro seg med haken gjennom råka. Vi som bodde på landet, gikk bare på skolen annenhver dag, så vi fikk med oss det meste som skjedde. Nå sto vi og var livredde for at kista skulle kante ut av prammen og ned i vannet. Ved hjelp av en annen mann fikk Karl den på land og bar den på det glatte fjellet bort til Oles hus.

På begravelsesdagen møtte mange i Oles store familie - og alle som kunne av Holmens befolkning - i sørgehuset for å ta farvel. Tross kulde og snø hadde noen fått hentet granbar til å legge foran inngangsdøra slik skikken var.

Det var ikke så mange som fulgte ut til Skåtøy kirke. Det var kaldt, nordavind og litt snø i luften. Først var det fire mann i en pram som

dro seg over i råka for å gjøre det lettere for dem som kom bak - én vrikka, to dro med haker og én skjøv isbiter til side foran. De som dro med hakene, vagga på prammen så råka skulle bli litt bredere. Etter dem kom enda en pram. Den hadde fortrossa på kisteprammen fortøyd i sin aktertofte og slepte prammen med kista gjennom råka. Det hadde ikke vært lett å få kista ned i prammen - to mann måtte stå om bord, og flere andre fikk løftet den ned. Bak kisteprammen kom flere prammer.

Like vanskelig var det å få kista i land på fjellet på Skrubben. Det var mest karfolk som fulgte med helt ut til Skåtøy kirke. Jeg vet ikke om det var Johannes Sørensen med hesten og begravellesvogna eller en lastebil som kjørte gjennom byen. Det var dårlig brøyta og vanskelig å kjøre. Ved Dampskipskaia lå en av slepebåtene som skulle føre den gamle sjøfareren Ole Andreas ut på den siste sjøreisen. Mange snakket om denne turen etterpå: Det var en riktig avslutning av Oles liv å bli brakt til kirke med en slepebåt, det som hadde vært hans arbeidsplass i store deler av livet.

Levangsheiens kapell

Også på Levangsheia kan det feires jubileum i 2012. Det er 120 år siden kapellet – eller Støle kirke som det kalles i dag – ble innviet. Da kirken på Skåtøy sto ferdig i 1862, kom det raskt et ønske om få et kapell i denne delen av kommunen. Her bodde det mange, og reisen til Skåtøy var som kjent problematisk, spesielt på vinterstid. En søknad til departementet ble sendt i 1888, men søknaden ble avslått.

Saken ble tatt opp igjen i 1891, nå med hjelp av stortingsmann Peder Rinde. Hans venn Wilhelm Andreas Wexelsen var formann i den daværende Kirkekomiteen, og Wexelsen bidro sterkt til at kapellet ble en realitet. En støttespiller hadde komiteen også i biskop Johan Christian Heuch.

Nå skjedde ting fort. Det ble opprettet en byggekomité, bestående av Halvor Evensen, Ole Knutsen, Eilert Lindhagen og Nils Tonstøl. De hadde sitt første møte på Støle skole den 11. august 1891 der Nils Tonstøl ble valgt til formann. For å få reist kapellet, ble det samlet inn et betydelig pengebeløp lokalt. Opplysningsvesenets fond bevilget også midler, og snart kunne arbeidet settes ut på anbud. Det kom inn fire anbud, og byggekomiteén valgte på sitt møte den 7. mars 1892 Conrad Andersens tilbud.

Arbeidet startet raskt etter vedtaket. Byggekomiteen møttes hver fredag, og de hadde ofte befaringer for å påse at arbeidet gikk etter planen. På ettersommeren 1862 var det meste gjort.

Kapellet ble innviet av biskop Heuch den 6. september 1892. Det var innbudt gjester fra fjern og nær. Representanter fra Skåtøy kommune var tilstede, likeledes prester fra Bamble, Drangedal, Langesund, Sannidal og Kragerø. Nils Lauritz Fog, forhenværende prest i Skåtøy, deltok

*Johan Christian Heuch,
biskop fra 1889 til
1904.*

Støle kirke sommeren 2011. Foto: Per J. Thoresen

også i høytideligheten. Sogneprest Andreas Myhre i Skåtøy prestegjeld ledet det hele.

Da innvielsen var avsluttet, fortsatte feiringen på gården

Westgaard. Berte Johnsen Dalane, Anne Støle og Lisa Thommasen var valgt til festkomité. Det ble en vellykket avslutning på høytidelighetene - en god middag etterfulgt av flere taler og rosende ord avsluttet dagen.

Kapellet var bygd, men bare det mest nødvendige av inventar og utsmykninger var da på plass. Hovedsaken var å få reist selve kirkebygget, man visste at inventaret ville komme på plass senere.

I 1935 ble det foretatt et betydelig arbeid for å få kapellet i bedre stand. Forhenværende tollkasserer Ole Halvorsen var ildsjelen. Han ville gjerne oppgradere kapellet til 50-årsjubileet i 1942. Det ble nå malt innvendig og kledd med bordkledning utvendig. Brukseier

Lars Jørgensen, som eide Helle bruk, skjenket trematerialene som skulle til. Tidligere var det bare de laftetømrede veggene som måtte ta av for vær og vind.

Daværende sogneprest i Skåtøy, Lars Bakke Asbjørnsen, var en mann med kunstneriske evner. Han skrev bøker og malte.

Asbjørnsen syntes det store vinduet i koret virket tomt og nakent. Han foreslo å male en imitasjon av et glassmaleri i dette vinduet, med oljefarger. Komiteen som ledet oppussingsarbeidet, fant at dette var en god idé, og Asbjørnsen fikk oppdraget.

Senere er Asbjørnsens maleri blitt erstattet med et ekte glassmaleri utført av glasskunstneren K. Kristiansen.

Grosserer Eugen Ekholt, som ferierte i Bjelkevika, ga en stor lysekroner til kapellet. Denne lysekronen hadde opprinnelig hengt på slottet i Oslo, men ble kjøpt av grosserereren først på 1900-tallet.

Ellers har kapellet mottatt flere gaver: Sogneprest Andreas Myhre ga to lysestaker til alteret, og sogneprest

Minnesteinen ved Støle kapell over falne i krigen 1807 – 1814.

Foto: Per J. Thoresen

Lars Bakke Asbjørnsen var sogneprest i Skåtøy fra 1929 til 1937.

Han skrev flere bøker. De mest kjente er "Med stormseil" og "Under splittflagget".

Foto: Skåtøy presteembetes arkiv

Marcus Gjessing ga en brødeske og bekostet en ovn til oppvarming av sakristiet. Lærer Kristine Knutsen har gitt en lysekrone, og flere andre har skjenket både gjenstander og penger til kapellets utsmykning. Kapellet har sin kirkeskute, som er skaffet til veie av Eugenie Skjelsøy. Lensmann Lars Midgaard og frue opprettet også et fond i 1922. Fondet var på kr 1200, - og var tenkt brukt til kapellets interiør.

I senere tid har kapellet gjennomgått et større restaureringsarbeid. Taket har fått rød teglstein, diverse råteskader er utbedret, gulvet er isolert og hele kirkebygningen er malt utvendig. Også innvendig er det pusset opp. Galleriet, benker og dører er malt. Alt dette er utført for innsamlede midler. Amund Løvbakken spilte en sentral rolle her. Arbeidet resulterte i at kapellet mottok Kragerø kommunes restaureringspris i 1985.

Den 24. mai 1989 bestemte daværende menighetsråd å forandre navnet på kapellet til Støle kirke.

Ankerplassen

I slutten av 1970-årene kom det fram ønsker om et fast sted på Jomfruland der det kunne avholdes gudstjenester om sommeren. Det er som kjent mange turister der i den lyse årstid, og menighetsrådet i Skåtøy ville gjerne flytte gudstjenestene dit ut når sommeren var på sitt lyseste. De tok kontakt med eieren av Jomfruland hovedgård, Christian Anker Sørensen. Han var imøtekommende, og en parsell øst for Hovedgården ble tatt ut.

Menighetsrådet kunne få leie denne parsellen så lenge det var ønskelig, siden ville eiendommen eventuelt gå tilbake til grunneieren. For at leiekontrakten kunne godkjennes, måtte det fastsettes en

Sommergudstjenestene på Ankerplassen er populære. Foto: Jonn Arvid Thorsen

Rullesteinsstranda på Jomfruland. Foto: Jonn Arvid Thorsen

årsleie. Anker Sørensen bestemte at leien skulle være fem øre per år. En må vel kunne si at dette var en overkommelig pris!

Eiendommen fikk navnet Ankerplassen, murmester Johannes Nilsen komponerte og bygde et alter av rullestein vederlagsfritt, og benkene ble til av stokker delt på langs. Senere er mange barn blitt døpt her, og det er blitt et populært sted å gifte seg.

Annen søndag i juli i 2009 var 250 mennesker samlet på Ankerplassen, med biskop Skjervesland i spissen. Det var da tretti år siden plassen ble innviet. Prost Bente Heibø Modalsli hadde laget et kort med ”pengene for tretti års leie” som symbolsk og på etter-skudd ble overrakt nåværende eier av Hovedgården, Trine Gulliksen. Fire barn ble båret til dåpen på Ankerplassen denne sommer-søndagen.

Skåtøys kirkegårder

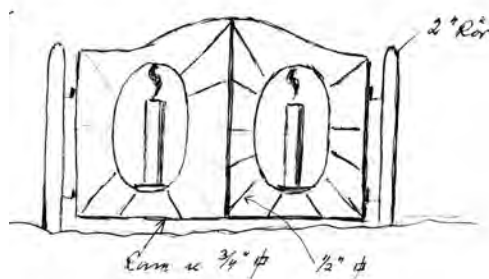
På Skåtøy ligger kirkegården i tilknytning til kirken, men kirkesognet har også flere andre kirkegårder. Som nevnt var det store problemer med begravelser i skjærgården i tidligere tider. Langøy fikk kirkegård alt i 1805, senere er det innviet flere andre kirkegårder.

Kirkegården ved kirken

Det ble altså søkt om å anlegge kirkegård på Skåtøy allerede i 1840. Den ble innviet den 4. oktober 1850 av daværende sogneprest i Kragerø, Hans Rasmus Krag Schnitler. Tomta ble kjøpt av Christian Ellefsen, som hadde eiendommen Haugen.

Den gang var ikke kirkegården så stor som nå, den besto kun av den delen som blir kalt øvre kirkegård av de fastboende på Skåtøy. Samtidig ble det anlagt vei ned til sjøen, og brygge for dem som skulle til kirkegården - den såkalte Kirkebrygga. Den øvre kirkegården ble fort for liten. Rett etter århundreskiftet diskuterte man en utvielse. I 1910 fikk eieren av gården Haugen en henvendelse om kjøp av jorden nedenfor den bestående kirkegården. Grunnboka for Haugen viser at Skåtøy kommune har fått tinglyst skjøte på eiendommen den 15. juni 1911.

Nå ble det satt i gang arbeid med å klargjøre den nye kirkegården. Den gamle delen var inngjerdet med et smijernsrekkverk. Den nye delen fikk en steinmur. Hovedveien på Skåtøy gikk den gang mellom de to kirkegårdene, og det er grunnen til at kirkegården i dag er delt i to. På den nederste delen ble det anlagt

Forslag til ny inngangsport på kirkegården.
Fra Skåtøy presteembetes arkiv

Porten inn til kirkegården på Skåtøy. Foto: Per J. Thoresen

en brønn og plantet lønnetrær langs ytterkantene mot hovedveien. Den nedre delen ble innviet i 1912.

I tidligere tider var det så som så med planer for kirkegårdene. Det var ikke vanlig med kart eller opptegnelser. Skåtøy kirkegård var ikke noe unntak. Rapporten etter bispevisitasen i 1950 sier følgende: *Kirkegården har en vakker beliggenhet og er delvis i vakker stand. Men her trengs det å bli gjort et større arbeid etter samlet plan. Det samme gjelder de øvrige kirkegårder i sognet. Etter de fremlagte erklæringer trenger de muligens å bli opparbeidet etter mer moderne kirkegårdsplaner. Kirkegårdsprotokollene var ikke alle så utførlige og nøyaktige som de bør være. For et par kirkegårders vedkomne manglet det tilstrekkelige kart. Sognepresten ble derfor bedt om å få rettet på disse tingene.*

Leif Frøyland, som da var sogneprest i Skåtøy, tok dette opp med menighetsrådet og kirkevergen rett etter bispevisitasen, og sakene var oppe med jevne mellomrom i tida framover.

En noe "rotete" orden preget altså kirkegården i etterkrigsårene. Det var ikke foretatt noen regulering, og det var mange graver som kunne slettes. Menighetsrådet innhentet forslag til regulering, og et kart ble utarbeidet av fylkesgartner Knut Foss. På et møte den 30. september 1955 bestemte menighetsrådet å ta kontakt med Thorvald Korsund fra Korssundmarka på Skåtøy: *Enstemmig besluttet å tilskrive herr Thu. Korsund, Skåtøy. Med forespørsel om han kunne*

være villig til mot betaling å forestå arbeidet med å få gamle graver slettet og de øvrige regulert i rekker og rader. Rådet mente Korsund hadde de rette kunnskapene til å forestå reguleringen av kirkegården. Han hadde militær utdanning og hadde tjenestegjort som løytnant i det norske forsvaret i flere år.

Korsund takket ja til oppdraget, det ble utarbeidet en arbeidsplan for reguleringsarbeidet, og arbeidet startet på våren året etter. Klokker Petter Amundsen og kirkegårdsarbeider Einar Holm hjalp til. Mange graver ble slettet, og det ble anskaffet nye protokoller og kart hvor hver enkelt grav ble nedtegnet. Sakte, men sikkert ble kirkegården slik vi kjenner den i dag.

Menighetsrådet skriver: *Når så gresset til enhver tid holdes kortklippet og flere av gravene er pent stelt med blomster og små busker, får vi en kirkegård som er langt penere enn den vi ser i dag.*

Det har vært mange kirkegårdsarbeidere ved Skåtøy kirkegård opp gjennom tidene. En av dem hadde sin faste hvileplass i enden av kirkegården. En fin solskinsdag da han satt på sin vante plass, kom sognepresten. - *Du tar deg en hvil*, sa presten. Graveren svarte at der han satt, var det så fint i sola, og han satt og tenkte at dette var et fint sted å ha sitt siste hvilested også. Tida gikk, og da graveren døde, var det den samme presten som foretok begravelsen. Han husket samtalen han og graveren hadde hatt for mange år siden, og den gamle kirkegårdsgraveren ble begravd på hvileplassen sin. Det syntes presten han fortjente.

Skåtøy kirkegård på Kalstad

Denne kirkegården ble anlagt i 1888 på Nordre Kalstad i Kragerø. Den ligger ovenfor Kragerø kirkegård og har inngangsparti med

Fra Skåtøy kirkegård. Tidligere var det mange slike gravminner her. Foto: Ingrid T. Clausen

Skåtøy kirkegård på Kalstad en vinterdag i 2012. Foto: Per J. Thoresen

Minnestøtta over mannskapet på barken VALONA som forliste ved Stråholmen i 1907. Finske sjømenn bekostet støtta, som ble reist på Skåtøy kirkegård på Kalstad.
Foto: Per J. Thoresen

klokkeårn. Kirkegården ble anlagt for de av Skåtøy menighet som bodde på fastlandet.

Her finnes bl.a. en minnestøtte over det finske mannskapet fra barken *Valona* som forliste utenfor Stråholmen i 1907. Skipsmannskapet ble gravlagt her i en fellesgrav. Minnestøtta ble reist i 1910.

Også denne kirkegården ble fort for liten. Den ble utvidet og kartlagt i 1919. I en protokoll fra bispevisitasen i 1965 står det: *Kirkegården er meget vakker, kirkevergen opplyser at ca. 20 personer årlig begravnes på denne kirkegård. Imidlertid er det følgende å bemerke: inngangsportalen er for smal, biler kan ikke komme frem, og det er vanskelig å skaffe nødvendig gravplass for de som søker det.*

Biskopen skrev også om mulighetene for å ekspropriere mer grunn - det

Fra Langøy kirkegård. Foto: Morten Rugtveit

var den eneste muligheten for å øke arealet. Senere er kirkegården regulert, det har kommet bilvei fram, men fortsatt slites det litt med at kirkegården er liten. Til tider er det problemer med å finne gravplass.

Langøy kirkegård

Peder Anker, som eide jerngruvene på Langøy, sendte en søknad til myndighetene i København i 1804 om å få anlegge en kirkegård på øya. Søknaden ble innvilget, og kirkegården ble innviet i 1805. Denne kirkegården var først og fremst ment for arbeiderne ved gruvene på Langøy og deres familier. Gruvearbeid først på 1800-tallet var farlig, med mange tragiske ulykker som resultat. I 1807 fikk Peder Anker også oppført et klokketårn med tilhørende klokke. Den har følgende inskripsjon: *Østre Langøe Peder Anker 1807*, sammen med Peder Ankers familievåpen, et anker. Kirkegården er fremdeles i bruk, og ble først overtatt av Kragerø kommune i 1992.

Jomfruland kirkegård

På Jomfruland er det i senere år anlagt ny kirkegård. Den ble opparbeidet og innviet i 2000 og ligger der man mener at den gamle

Jomfruland kirkegård, 2004. Foto: Jonn Arvid Thorsen

kirkegården lå. Det er mennesker med tilknytning til Jomfruland som blir begravd der. Kirkegården ligger ved eikeskogen på øya og er pent opparbeidet og vedlikeholdt.

Støle og Ospevika kirkegårder

Ospevika kirkegård ble innviet i 1865. Her var det forholdsvis gode grunnforhold for å anlegge en kirkegård. Problemet var imidlertid

Den gamle kirkegården på Støle. Foto: Per J. Thoresen

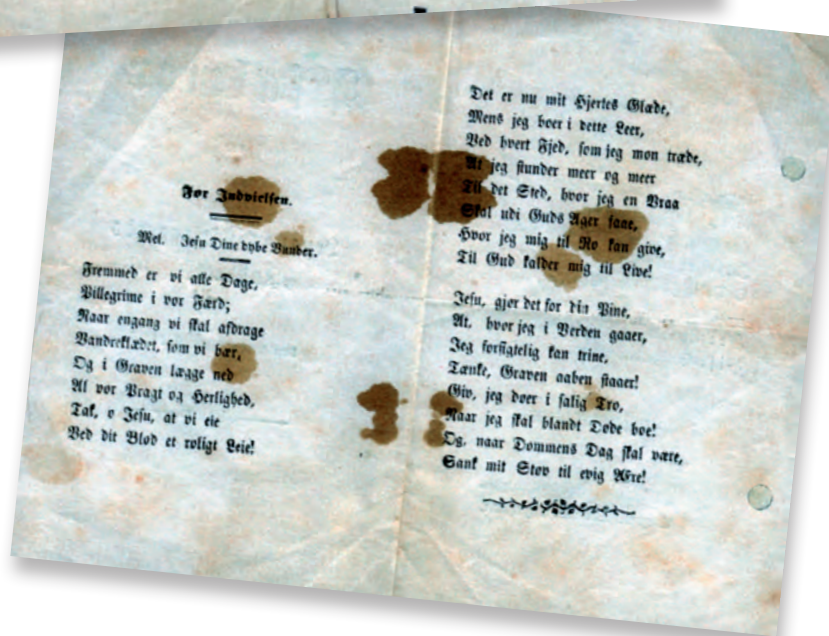

Fra Ospevika kirkegård, som legger vakkert til ved Stølefjorden. Foto: Per J. Thoresen

den lange reiseveien ut dit. I forrige århundre var det ikke skikkelig vei til Ospevika, man kom best fram sjøveien. Dette skapte problemer vinterstid, og i 1907 ble et jordstykke ovenfor Levangsheia kapell innviet til kirkegård.

Denne plasseringen var heller ikke vellykket. Om jordsmonnet på Ospevika var egnet, var det helt motsatt på Støle kirkegård. Tung, våt myrjord var ikke ideelt. Det ble problemer med at gravene raskt ble fylt med vann, og Støle kirkegård ble lagt ned i 1960.

Da det ble anlagt vei ned til Ospevika, ble alt lettere. Nå overtok bilene all transport, og siden 1960 er alle begravelser lagt til Ospevika. Kirkegården her ligger vakkert til ned mot Stølefjorden. Det er mennesker med tilknytning til Levangsheia som blir gravlagt her.

Hefte med salmer utgitt i forbindelse med innvielsen av Ospevika kirkegård i 1865. Originalhefte utlånt av Johnny Thorsen

Skåtøy prestegård – og striden om hvor den skulle ligge

Den første presten i den nye Skåtøy kirke var Nicolai Lauritz Fog. Han var gift med Caroline Magnine, datter til den kjente doktor Homann i Kragerø. For Fog var det naturlig å bosette seg i Kragerø, fordi han hadde virket som prest der tidligere. Etter en tid kom spørsmålet om anskaffelse av egen prestegård for Skåtøy opp. Prestegjeldet besto av både landfaste områder og et stort antall øyer, og det var mange røster som ville ha noe å si i valget av prestens bosted. På Skåtøy henviste man til Kristian IVs lov der det het følgende: *Præsterne skulde bo udi deres Sogne*. Andre mente at det var lettere for dem som bodde på fastlandet å kontakte presten hvis han bodde i Kragerø.

Folk fra Skåtøy ivret for å få presten til å bosette seg ved kirken. I 1878 kom spørsmålet om kjøp av gården Rønningen på Skåtøy opp. Salgssummen her var kr.18 000, men hovedhuset måtte rives og nytt settes opp. Byggesummen ble satt til kr. 15 500. I april 1878 sendte presten Fog brev til prostiet med forespørsel om tillatelse til kjøp av Rønningen. Han tok imidlertid det forbehold at *Skaatøen er et hensigtsmæssig Bosted for Præsten*. Prostiet videresendte brevet til Kirkedepartementet. Her fant man ut at kjøpesummen var for høy og anbefalte at saken ble utsatt. Man kan tenke seg at Fog pustet lettet ut da han leste svaret fra departementet.

Nå blandet også herredsstyret seg inn i diskusjonen. De forlangte at Fog skulle bosette seg innenfor prestegjeldet, og de ville høre prestens syn på hvor det burde være. Det syntes Fog var meget vanskelig. Han ville gjerne høre hva hele menigheten syntes, ikke bare hva Skåtøy-folk og de som bodde i mer ”sentrale strøk” mente. Han ville også bo en vinter på Skåtøy for å skaffe seg erfaring, før han uttalte seg. I tillegg skrev Fog noen bemerkninger til menighetsrådet

om sitt syn på saken: Adkomsten til presteboligen ville bli besværlig for folk flest, hvis den lå på Skåtøy. Om vinteren ville det være spesielt vanskelig. Presteboligen behøvde ikke ligge der kirken lå, og det ville være rettfærdig at de som hadde lang kirkevei, fikk lettere tilgang til presten. En fjerdedel av konfirmantene ville komme til å søke seg til andre sogn dersom konfirmantundervisningen skulle foregå på Skåtøy. Og det ville være lettere for presten å reise fra Kragerø til et eventuelt kapell på Levangsheia.

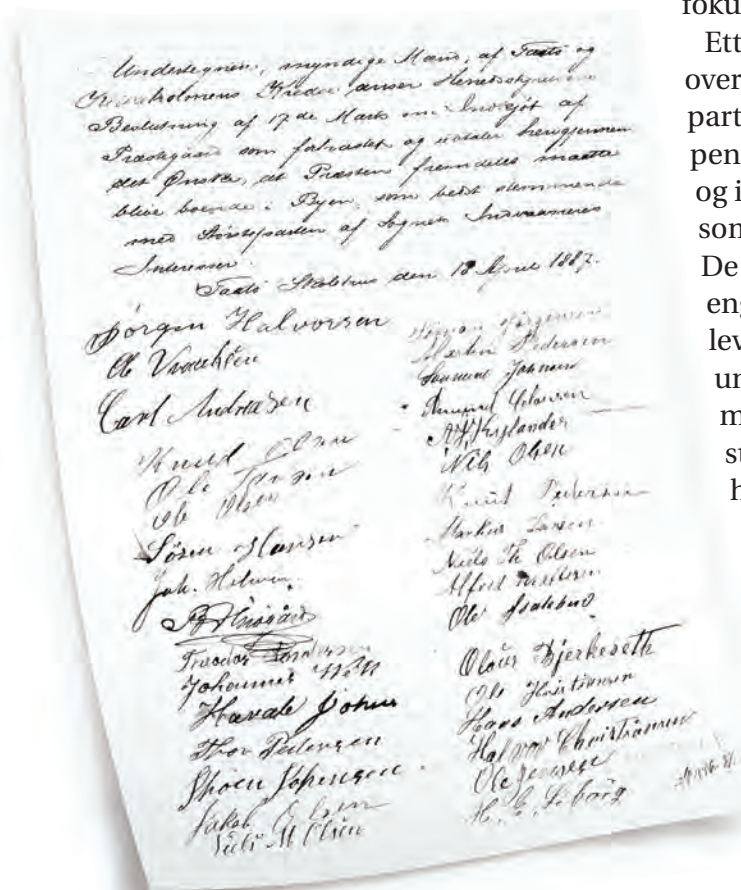
Til slutt konkluderer Fog med følgende: *Det lar sig ikke betvile at Byen ligger så nær som mulig Sentrum i Skaatøen Sogn.*

I 1886 flyttet Fog til Christiania for å bli prest i Paulus menighet. Nå kom spørsmålet om prestegård opp igjen. Nedre Saltbutangen var til salgs for ca. kr. 17 000. Presten Thorvald Bugge vikarierte i Skåtøy presteembete. Han uttalte at man nå måtte se å finne en løsning på de stridighetene som prestegårdsspørsmålet brakte med seg. Han påpekte at det var delte meninger, og man måtte ikke bare

fokusere på det bekvemmelige.

Etterfølgeren Andreas Myhre overtok problemene. Kirkedepartementet avsto å bevilge penger til kjøp av Saltbutangen, og igjen var det sterke røster som ville kjøpe Rønningen. De som bodde på fastlandet, engasjerte seg. I 1887 ble det levert et brev til herredsstyret, undertegnet av 415 myndige menn. De forlangte at presten skulle bo i eller i nærheten av Kragerø:

Protestliste fra 1887 med underskrifter av folk fra Tåtøy og Kirkeholmen krets. De som skrev under, ville at Skåtøy-presten skulle bli boende i Kragerø. Diskusjonen om hvor Skåtøy preste-bolig skulle ligge, var til dels heftig og pågikk i mange år. Fra Skåtøy presteembetes arkiv

Undertegnede Indevånere af Skåtø Prestegjeld der alle er skattepligtige og over 20 år gamle tillader sig herigjennem at udtale os mod at Sognepresten bliver tilpligtet at tage bolig på Skåtø. Vi anser ubetinget Kragerø eller den nærmeste Omegen av Kragerø paa fastlandet for det hensigtsmessigste Oppholdsted for Sognepresten og vilde meget beklage om vi foruden at vi før er uheldig stillet ligeoverfor Kirkens beliggenhed, ogsaa skulde endnumere besværes for at træffe Presten. Vi håber derfor at Presten fremdeles bliver boende i Kragerø eller inærmeste Omegen.

Skåtøy prestegård. Foto: Bente H. Modalsli

Det var flere protestlister, men teksten var den samme. På Levangsheia, Tåtøy, Kirkeholmen og Furuholmen samt hele fastlandet skrev mange under: Kirken var blitt bygd på et sted som til tider var vanskelig å nå for mange av dem. Skulle nå også presten bosette seg der? Diskusjonen gikk høyt.

Beboerne fra de største øyene svarte med å si at presten måtte bosette seg slik at han kjente sine sognebarns daglige liv. De framholdt at det var uheldig at Skåtøy-presten skulle ha sin omgang med Kragerø bys borgere. Presten kunne bli påvirket av forholdene der. På et protestmøte ble det lagt fram en detaljert beregning som sa at Saltbutangen var helt uaktuell som prestegård. Skulle presten sikres mot den dårlige påvirkningen fra borgerne i Kragerø, ja, da måtte prestegården legges til Stråholmen, ble det sagt!

Noen løsning på problemene var ikke i sikte. Den neste presten, Peter Waage Eriksen, uttalte på et møte den 14. februar 1906: *Det naturlige er at presten bor innen sognet (på selve Skåtøy). Men det er bare en forsvinnende del som ville kunne glede seg ved dette naturlige forhold. For de aller fleste andre vil det bli en kilde til ergrelse og bryderi.*

Folkeavstemning om prestens bosted

Sterke krefter forlangte en folkeavstemning om saken. Etter et forslag fra daværende ordfører Lars Midgaard, vedtok herredsstyret at det skulle avholdes folkeavstemning den 10. juli 1910.

*Utsikt fra Skåtøy prestegård på "Utsikten" i Kragerø.
Sognepresten kan se utover store deler av kirkesognet. Foto: Ingrid T. Clausen*

Det var to alternativer å stemme over: Skulle presten fortsatt bli boende i Kragerø, eller skulle han bosette seg på Skåtøy.

Frammøtet ved avstemningen var dårlig, men flertallet ville ha presten bosatt innenfor Skåtøy prestegjeld. Imidlertid skjedde det ikke noe etter avstemningen. Tida gikk, og første verdenskrig satte en stopper for videre diskusjoner.

Da Ludvig Daae Zwilgmeyer overtok presteembetet i 1922, kom spørsmålet opp igjen. Det ble nå meget vanskelig å skaffe presten en brukbar bolig. En kort tid bodde han på Kirkeholmen, men noen ville at det skulle innredes en leilighet i Skåtøy kommunegård på Øya i Kragerø. For å få en avklaring, foreslo Skåtøy menighetsråd at det skulle kjøpes en tomt på Søndre Kalstads grunn, utenfor grensen til Kragerø by. Herredsstyret godtok dette forslaget, og tomta ble innkjøpt i 1922. Daværende formann i menighetsrådet, Knut Søstrand, og ordfører Lars Midgaard reiste etter dette til Oslo for å legge saken fram for kirkeministeren. Den kom så opp i Stortingets

kirke, og komité godtok at den innkjøpte tomta kunne benyttes og at midler til bygging skulle bevilges. De to utsendte fra Skåtøy hadde dessuten med seg arkitekttegninger som også ble godkjent.

Byggearbeidene kom raskt i gang, og Skåtøy prestegård på "Utsikten" var snart en realitet. Den fikk navnet "Havsjø" - et navn som passer godt. Fra huset er det flott utsikt over Kragerøfjorden og deler av Skåtøy prestegjeld.

Selve huset er en vakker, klassisistisk bygning i et harmonisk og velproporsjonert formspråk. Fasaden mot sjøen er symmetrisk ordnet med fem vindusakser, med første etasje framhevet med midtportal og høye vinduer, mens de i annen etasje er lavere. Takutstikket er knapt, og huset har et helvalmtak som gir en fast bygningskube.

Det var arkitekt Otto Legaard Scheen (Christiania 1889 - Fevik 1979), dels i samarbeid med arkitekt Otto V. Juell, som fikk oppdraget med å tegne huset. Som medlem av Fortidsminneforeningen

hadde Scheen en sentral rolle i arbeidet med en systematisk undersøkelse av landets eldre prestegårder. Hans artikkel om sørlandsarkitekturen i foreningens årbok 1921 er fremdeles å regne som et standardverk. Skåtøys prestebolig "Havsjø" er helt tydelig inspirert av Scheens undersøkelse av sørlandsarkitekturen og av landets eldre prestegårder: Huset er en gjenklang av norsk panelarkitektur fra 1820/1830-tallet, altså hundre år tidligere enn da huset ble til.

Sogneprest Zwilmeyer flyttet inn 3. juledag 1923.

Bildet viser at svært mange møtte fram til festgudstjenesten som markerte kirkens 50-årsjubileum høsten 1912.

De første jubileene

Det første jubileet kirken feiret, var 50-årsjubileet i 1912. Da ble kirken pusset opp innvendig, og Jens Lauersøns legat ga gaver i form av lysekroner. Til jubileet ble det også satt opp flere veggglamper i kirken. Senere ble tårnet ombygd og tekt med skifer. Sannidal Sparebank bidro med midler til dette, og i 1914 var alt arbeidet avsluttet.

Bildet fra jubileumsgudstjenesten viser at det var det mange til stede. Sogneprest Axel Gran kunne hilse på representanter for Skåtøy menighet fra Gofjell til Stråholmen. Dessverre er det lite skriftlig å finne fra dette jubileet.

Jubileet i 1942

Sogneprest Karl Johan Grønhaug sendte brev til biskop James Maroni den 12. november 1941 der han ga uttrykk for at både prest og menighetsråd mente at 80-årsjubileet måtte feires. Riktignok var ikke alt på plass. Kirken trengte renovering, og Skåtøy kommune hadde satt av midler til oppussing, men på grunn av forholdene som rådet under krigen, måtte arbeidet utsettes. Menigheten ventet og håpet at krigen skulle ende, men å unnlate å feire kirkens 80-årsdag var utenkelig.

Videre fortalte Grønhaug at det var satt i gang innsamling til forbedring av kirken. Et av problemene var ellers å varme opp kirken om vinteren. Antall besøkende var gått ned, og det var betydelige kostnader forbundet med å varme opp det store kirkerommet.

Kjære Biskop, skrev han. Dagene 5. og 6. sept. 1942 blir visst lørdag og søndag, og i alle fall for kapellets vedkommende passer det veldig godt til jubileet. Selv om det kanskje er tidlig, vilde jeg gjerne få nevne det for Biskopen, om det vilde være mulig å reservere noen

dager på den tiden for Skåtøy. Nu går vi altså i gang med innsamlingen, så får vi se hva det blir ut av det. Planen var å varmeisolere kirkene med dobbeltruter, og da med det samme i kapellet få noen glassmalerier og i kirken iallfall katedralglass i de nye rammene. Skal en slik forandring forelegges Stiftsdireksjonen?

*Havsjø, 12-11-41
Med ærbødig hilsen
Karl J. Grønhaug*

Nederst på brevet har han tilføyd: *Lørdag kl 5 skal jeg ha tre brudepar samtidig for alteret.* Han håper biskopen kan delta under vielsene og på festgudstjenesten påfølgende dag.

Svaret fra biskopen i Agder kom svært raskt: *Jeg har notert nevnte dager på min kalender for 1942.* Dette besøket ble det ikke noe av. Biskopen nedla sitt embete den 24. mars sammen med alle de andre biskopene i Norge. Riktignok ble det gudstjeneste søndag den 6. september, men jubileet ble ikke det samme uten besøk av biskopen.

Krigsårene 1940 – 1945

Søkningen til kirken var større enn vanlig under krigen. Det var naturlig at folk søkte dit i slike tider. Kirken var også et sted for å høre nyheter. Radioene var inndratt, og rykter om tyske tap og/eller snarlig fred var spesielt interessante.

Den tyske okkupasjonsmakten var i høy grad til stede på Skåtøy. På Krikken ved Hestangen bygde tyskerne som kjent et stort kystfort. Men de tyske soldatene der holdt seg mest for seg selv.

Prestene måtte imidlertid innrette seg etter «de nye forordningene». Dette resulterte i flere protester fra kirkelig hold. Den 15. januar 1941 skrev de norske biskopene ett av de mye omtalte hyrdebrevene. Her tok de avstand fra nazistytret og det faktum at rettsordningen var truet. Hele femti tusen brev ble trykt opp og spredt ut til alle kristelige organisasjoner, både innenfor og utenfor statskirken. Det var ikke sagt at brevet skulle leses opp fra landets prekestoler, men at det burde *kunngjøres på beste måte*. Dette var det første protestbrevet fra de norske biskopene. Vi finner ingen skriftlige eller muntlige kilder som sier at brevet ble lest i sin helhet i Skåtøy kirke, men sogneprest Karl Grønhaug var ikke redd for å tale nazistytret imot, så det er mye mulig at hyrdebrevet ble lest til siste linje.

”Frykt ikke!”

Allerede i april 1940 (etter den 9.!) skriver imidlertid Grønhaug i menighetsbladet *Hilsen fra Skåtøy Menighet* som ble sendt *Til alle hjem og Til alle i huset!* følgende sterke og innstendige innlegg:

Karl Grønhaug var sogneprest i Skåtøy fra 1938 til sin død i 1948. Foto tilhører Skåtøy presteembetes arkiv.

*Frykt ikke for dem som slår legemet
ihjel, men ikke kan slå sjelen ihjel;
men frykt heller for Ham som kan
ødelegge både sjel og legeme i helvede!*

Matt.10, 28.

*Frykt ikke for det du skal lide! – Vær
tro inntil døden, så vil jeg gi dig
livsens krone!*

Åpenb. 2, 10.

*Guds ord forutsier trengselstider og lidelser. Det kommer ikke uventet
på en kristen. Men ordet sier også mange ganger og på mange måter:
Kall på mig på nødens dag, så vil jeg utfri deg og du skal prise mig!
Det er et nokså sterkt løfte. -*

*Bismarck sa en gang: Vi tyskere frykter Gud og så ellers ingen ting i
verden.*

La nu det kunne sies om oss nordmenn!

*All slags redsel bunner til sist i redselen for Gud og dommen. Får et
menneske det møte med Sønnen hvor redselen for Gud gjennom syn-
denes forlatelse blir omgjort til ærefrykt, da får det barnets trygghet
og tillit. Da betyr det noe at han sier til oss: Se, jeg er med dere alle
dager inntil verdens ende!*

*Mange nordmenn gir nu sitt liv og blod for landets frihet. Skulde
det ikke sømme sig for oss her å holde motet oppe. Så lenge kongen
holder stand og flagget vaier fritt over en smule norsk jord, er landet
ikke okkupert. Men vi som er innenfor ringen, får ta saken med
fullkommen ro og hver dag gjøre vår plikt.*

*Idag kom det beskjed om at det norske flagget ikke må heises. Det
er bittert, - Men det kan komme verre påbud enn det. Det rene rette
korset i vårt dyre flagg kan ingen makt slette ut av våre hjerter som
symbolet på vår vilje til å være et kristent folk.*

*"Inntil videre" stod det forresten i kunngjørelsen. I din hånd er
mine tider, sier Salme 31,16. Se også v. 15 og svaret i v. 25.*

Karl J. Grønhaug

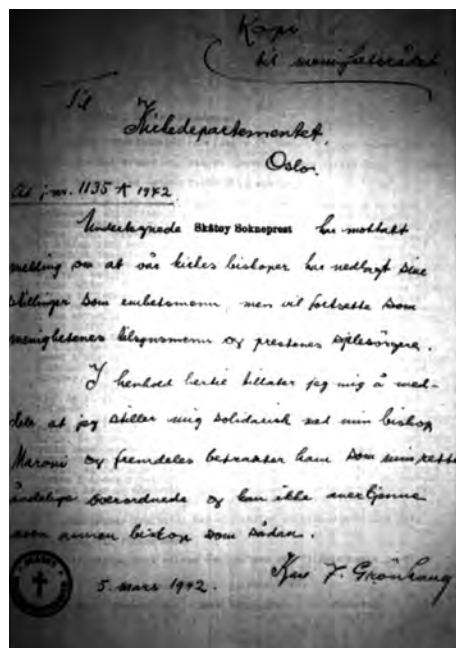
De nazistiske myndighetene kom med mange ”forordninger”. Den 6. mars 1941 fikk Grønhaug et brev hvor han ble pålagt å sende et eksemplar av menighetsbladene til myndighetene. Dette gjaldt for hele Norge, og Grønhaug måtte rette seg etter forordningen enten han ville eller ikke.

Kirke- og undervisningsdepartementet sendte også ut et skriv hvor samarbeidsproblemene mellom nazimyndighetene og kirken ble tatt opp. De nye makthaverne ønsket ikke at medlemmer av Nasjonal Samling skulle ”fryses ut” av norske menigheter. Dette førte til at de norske biskopene brøt med staten og la ned sine embeter fra og med den 24. februar 1942. Grønhaug skriver til Kirkedepartementet den 5. mars 1942: *Undertegnede Skåtøy sogneprest har mottatt melding om at vår kirkes biskoper har nedlagt sine stillinger som embetsmenn, men vil fortsette som tilsynsmenn og prestenes sjelesørgere. I henhold hertil tillater jeg meg å meddele at jeg stiller meg solidarisk med min biskop Maroni og fremdeles betrakter ham som min rette åndelige overordnede og kan ikke anerkjenne noen annen biskop som sådan.*

Ubudne gjester i prestegården

De mange hyrdebrev og forordninger gjorde Grønhaugs tjeneste vanskelig, og Grønhaugs kone Else slapp heller ikke unna et ublidt møte med den tyske okkupasjonsmakten. Det framgår av en artikkel i årsskriftet for Kragerø og Skåtøy Historielag, 2003:

Det var vanlig at tyskerne rekvirerte ledige rom eller sågar hele hus til sine sympatisører og ansatte. Noen dager før påske i 1944 kom tyske soldater på besøk til Skåtøy prestegård. Etter en inspeksjon, konstaterte de at her var ledige rom, men at det trolig ikke ble bruk for rommene. En tid etter dukket det opp to norske jenter i prestegården. Fru Grønhaug trodde det var konfirmanter som skulle snakke med

Da biskopene nedla sine embeter i 1942, skrev sogneprest Grønhaug dette brevet til Kirkedepartementet. Fra Skåtøy presteembetes arkiv

Ungdomsbilde av
Else Grønhaug.
Foto utlånt av
Karl-Ludvig Grønhaug.

presten, men jentene forklarte at de arbeidet for tyskerne og skulle bo på de ledige rommene i prestegården. De sa at de arbeidet med å reparere tyske uniformer og viste fram en skriftlig rekvisisjon fra den tyske ordscommandanten som sa at de skulle få bo i prestegården. Dette likte prestefruen dårlig. Sognepresten var ikke hjemme da jentene gjorde sin entré, og fru Grønhaug måtte ta saken i egne hender. Hun spurte om jentene ville ta tyskere med seg opp på rommene. Til svar fikk hun at det gjorde de i styggvær. Gemyttene kom i kok på begge sider, og det ene ordet tok det andre. Til sist gikk jentene, men sa de ville klage til de tyske makthaverne.

Kort tid etter kom det nok en rekvisisjonsordre, denne gang fra lensmannen i Skåtøy. Sogneprest Grønhaug svarte med å bære ut alle møblene i rommene, og gjorde det dermed vanskelig å bo der. Tyskerne reagerte raskt. De forlangte nå at Else Grønhaug skulle møte på ordscommandanturet i Kragerø øyeblikkelig.

Sognepresten var med da hans kone møtte fram hos den tyske kommandanten. De hadde begge bange anelser og visste ikke om de ville bli fengslet eller om de kunne reise hjem igjen som frie mennesker. Den tyske offiseren var meget brysk da han forhørte Else Grønhaug. Hun sto på sitt og forlangte at jentene ikke skulle ta med seg tyske soldater opp på de rekvirerte rommene. Den tyske offiseren sa seg enig i dette og konkluderte med at rommene bare var ment for de norske jentene, ikke for tyske soldater. Han garanterte at tyske soldater ikke skulle oppholde seg i prestegården, men innskjerpet at hvis jentene fikk det minste å klage på, ventet kraftige represalier.

Dermed var den tyske kommandanten ferdig med Else Grønhaug. Nå sto sognepresten for tur: - *Sprechen sie Deutsch?* var første spørsmål. Grønhaug svarte at det var han dårlig til. Det kom en hel ordflom fra kommandanten. Tolk var til stede, men han oversatte lite. Grønhaug skjønnte at dette var en kraftig skjennepreken. Omsider stilnet stormen, og presteparet kunne gå hjem.

De ubudne gjestene var ikke så lenge i prestegården. Da det tyske kompaniet jentene arbeidet for ble forflyttet, reiste de med. Etter at freden kom, skal Grønhaug ha uttalt: - *Jeg traff denne ordskom-*

mandanten på gaten flere ganger senere. Det var virkelig et lite humoristisk drag i øyekroken da han hilste, noe forknytt menneskelig. Han skal ha takk for denne lille avvekslingen han skaffet oss i mørketiden.

Tysk hjemlengsel

Edith Bråtømyr forteller om en gudstjeneste i Skåtøy kirke sommeren 1943. Det var varmt og fint vær, og av den grunn sto døra til kirken åpen. Etter en tid ble både prest og menighet oppmerksom på en tysk soldat som sto i døråpningen. Ikke ville han inn i kirken, ei heller forsto han noe av det som ble sagt. Soldaten var antagelig vant til å gå i kirken når han var hjemme. Det ville han gjerne gjøre i det fremmede landet også, men gå inn, ville han ikke. Han forsto nok at den norske befolkningen var meget skeptisk til tyske soldater. Han gjorde seg så liten han kunne, og da guds-tjenesten var over, var han borte.

Heldigvis unngikk Kragerø-distriktet de store, negative hendelser under krigen. Etter at freden kom i 1945, gikk samfunnet sakte, men sikkert tilbake til det normale. Nå ble planene om oppussing og forbedring av kirken tatt opp igjen.

Fredsgudstjeneste i 1946

8. mai 1946 ble alle barn på skolene i Skåtøy sogn samlet til fredsgudstjeneste i Skåtøy kirke. Ett år var gått siden Norge ble et fritt land, og sogneprest Grønhaug ønsket at skolebarna skulle markere dette med en egen gudstjeneste hvor de selv skulle bidra.

Det første menighetsbladet som ble utgitt etter annen verdenskrig. Utlånt av Edith Thiseth

På skolene rundt om ble det øvd og pugget på sanger og dikt. Felles for alle barna var at de grudde seg. Tenk å skulle stå i kirken foran alle de ikke kjente, kanskje kom det voksne også! Det ble fullsatt kirke. Fra alle skolene var det noen som underholdt. Dessverre er det vanskelig å nevne og huske alle. Men Finn Andersen fra Myra skole imponerte med å deklamere hele Henrik Ibsens "Terje Vigen" utenat, og fra Skåtøy skole sang Arnfinn Jensen og Arne Walle Jensen "Fagert er landet". Fra Tåtøy skole deklamerte Randi Markussen og Edith Lindkvist "Det går et stille tog".

Det var en så høytidelig og fin gudstjeneste at det ble tradisjon å samle skolene i kirken hver 8. mai helt fram til slutten av 1950-årene. Samme dag var det også bekransning av minnestøtta ved kirken (fra 1948 av), - en tradisjon som holdes i hevd til dags dato.

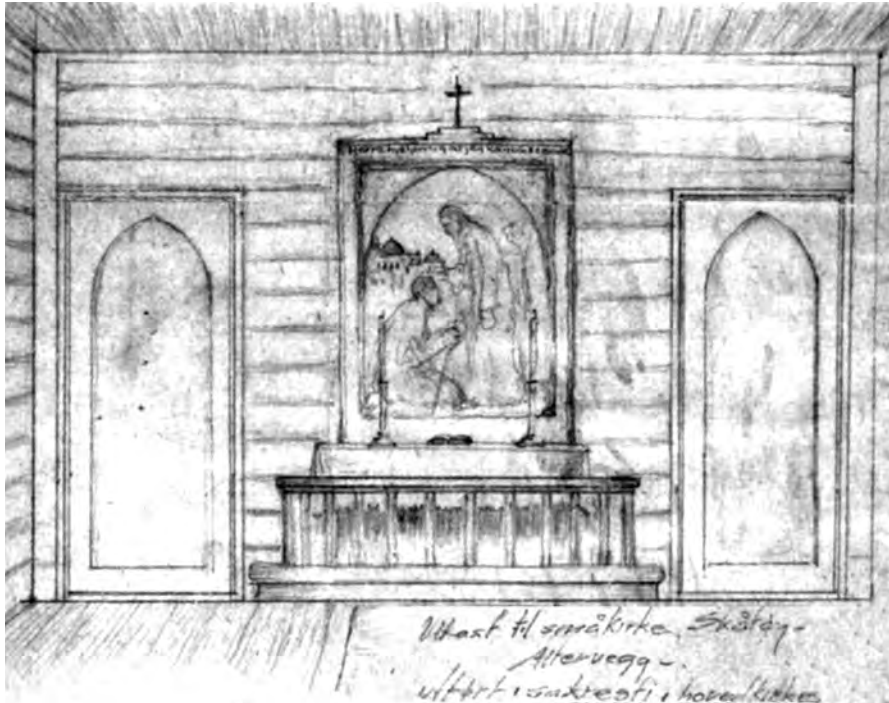

Behovet for vinterkirke

Som før nevnt, avsatte Skåtøy kommune midler til elektrisk oppvarming av Skåtøy kirke og kapellet på Levangsheia i 1942. Deler av Skåtøy var utbygd med elektrisitet alt i 1938. Det var satt opp en transformator rett ved kirken, og alt lå til rette for at den skulle få elektrisk strøm. Menighetsrådet innhentet tilbud på installasjonsarbeidet fra Skåtøy elektrisitetsverk, og firmaet Per Kure beregnet hvor mye elektrisk kraft som trengtes til oppvarmingen og laget

*Lokalet, tidligere kalt Misjonshuset. Her ble det holdt gudstjeneste om vinteren når det ble for dyrt å varme opp kirken –før vinterkirken ble realisert. Huset tilhører nå Skåtøy krets.
Foto: Jonn Arvid Thorsen*

Utkast til ombygging av Skåtøy kirke. Kopi av originaltegning fra byggmester Olaf Lia.
Foto utlånt av Per Lia.

en plan for hvordan kirken skulle varmes opp. Firmaets direktør ferierte på eiendommen Hestangen på Skåtøy og kjente godt til kirkebygget.

Behovet viste seg å være på ca. 80 000 watt. Dette var mye mer enn transformatoren ved kirken kunne klare. Å forsterke anleggene og sette opp større transformator var ikke aktuelt. Dette ville medført store kostnader for Skåtøy kommune, som eide elverket. Det ble nå fremmet forslag om en forandring av kirkerommet. På kalde vinterdager var det ikke økonomisk forsvarlig å varme opp hele den store kirken. Derfor ble Misjonshuset mye brukt om vintrene. Det var gudstjeneste hver andre uke på Skåtøy, men antallet besøkende var gått merkbart ned. Det møtte vanligvis fram mellom 30 og 60 mennesker.

Menighetsrådet nedsatte en komité bestående av sogneprest Grønhaug, klokker Petter Amundsen og byggmester Olaf Lia. Komiteen ville prøve å få til et mindre rom i kirken til bruk vinters-

tid. Etter at flere ideer var satt fram, kom komiteen til følgende konklusjon: Alle piper og ildsteder skulle fjernes, og alle galleriene skulle fjernes. Galleriene hadde ifølge komiteen liten praktisk betydning og kunne lett tas bort. For ikke å «brenne alle bruer», foreslo komiteen å merke og lagre materialene i galleriene så disse kunne bli satt opp igjen senere. Videre skulle alter og prekestol flyttes lenger inn i kirken. Det var da mulig å bygge en vinterkirke der alteret sto. Komiteen regnet med at dette rommet kunne få plass til ca. 70 mennesker. Bare en brøkdelen av beregnet elektrisitet ville da kreves for å varme opp rommet.

Priser på lysarmaturer og lampetter etc. ble innhentet, og orgelet skulle få en elektrisk motor så den tunge jobben med å «trække belgen» falt bort. Det ble også utarbeidet et kostnadsoverslag for dette arbeidet. Lysanlegg, oppvarming og kostnader vedrørende orgelet skulle beløpe seg til kr. 8 000.

Arbeidet med å bygge om kirken ble anslått til ca. kr. 7 000. Riksantikvarens kontor ble kontaktet, og Grønhaug hadde et møte med arkitektene Michelsen og Carlen i november 1947. Han hadde med seg originaltegningene av kirken. Arkitektene ga sin velsignelse til ombyggingen med noen få kommentarer. De foreslo å beholde en av pipene med tanke på at vinterkirken kunne bli for liten for eksempel til jul. Andre kom med forslag om å sette opp løse vegger under orgelgalleriet. Kirkerommet ville da bli mindre, og med det lettere å fyre opp.

I neste møte i menighetsrådet var det delte meninger. En del medlemmer var nå ikke villig til å foreta ominnredningene. Etter en lang diskusjon ble avgjørelsen utsatt. Neste møte ble vedtatt avholdt i kirken, så saken kunne drøftes på stedet.

Menigheten engasjerte seg også i denne saken. I et avisinnlegg i april 1948 skriver Lars Midgaard, forhennevende lensmann i Skåtøy: *Under hensyntagen til de stedlige forhold her i Skåtøy, er det meget lett å forstå*

I 1948 var det delte meninger om hvordan ombyggingen av kirken skulle gjøres. Her ser vi et av Olaf Lias forslag til ny altervegg. Fra Skåtøy presteembetes arkiv

at det i siste menighetsrådsmøte hevet seg røster mot den foreslåtte ominnredning av selve kirken, hvorved sitteplassenes antall ble betydelig innskrenket og interiøret forandret. Under gunstige værforhold har kirken neppe vært for stor ved konfirmasjoner, visitaser, sommerstevner og som regel ikke på høytidsdagene. Den, om noen år, 100 år gamle kirke bør innvendig søkes bibeholdt uforandret, forsåvidt hva som angår skip, kor og gallerier.

Uka etter kommer fyrmester Georg Jensen med sine betraktninger. Han er heller ikke enig i den planlagte ombyggingen: Jeg har ofte vært uenig med hr. Midgaard, men i denne sak er jeg aldeles enig med han. Jeg tillater meg å henstille til kirketilsyn, menighetsråd og herredsstyre. Skjem ikke ut vår gamle kirke, la den få beholde sitt gamle interiør. Slik vi husker den fra barndomsårene, konfirmasjon og vielse.

Menighetsrådet valgte å utsette ombyggingen, og senere ble alle disse planene forkastet. Skåtøy kirke slapp unna de helt store ombygningene.

Oppussing 1955 – vinterkirken realiseres

Menighetsrådet tok sommeren 1955 kontakt med restaureringskonsulent Finn Krafft hos Riksantikvaren. De ville gjerne ha besøk av Krafft for å høre hans mening om den forestående oppussingen. Det var lenge siden kirken var blitt pusset opp, og de hadde planer om å male hele kirken innvendig og legge et teppe ved alteret.

Som tidligere var også spørsmålet om en vinterkirke oppe. Sommeren 1955 var planene om å bygge vinterkirke der alteret står, endelig forkastet, men noe måtte gjøres. Antall mennesker som overvar gudstjenestene gikk som sagt ned, å varme opp det store kirkerommet krevde for mye. Det kom fram et forslag om at man kunne sette opp en vegg bak orgelet, slik at det nye rommet i annen etasje kunne brukes til vinterkirke. I et brev til Skåtøy formannskap den 11. oktober 1955 redegjør menighetsrådet for planene. Formannskapet samtykket i disse, og det ble bevilget penger til oppussing, samt til å sette opp vegg bak orgelet.

Malingsarbeidet ble lagt ut på anbud, og malermester Kåre Nilsen ble valgt. Anbudet var på ca. 20 500 kr. Nå var det meste på plass, men tillatelse til oppussingen fra Agder stiftsdireksjon manglet. Menighetsrådet ville gjerne ha vinterkirken klar så den kunne bli malt sammen med resten av kirken. Den 6. desember

Interiør fra vinterkirken. Foto: Ingrid T. Clausen

Alterbildet i vinterkirken. Teppet er laget av Vera (Tellefsen) Kverndal, som overrakte det til Skåtøy menighetsråd i forbindelse med kirkens 125-årsjubileum i 1987. Applikasjonen er laget over første Mosebok. Kverndal var inspirert av debatten om forurensing. De mørke fuglene skal symbolisere vår avmakt overfor de kreftene som vil ødelegge jorda. Foto utlånt av Bitten Halvorsen.

mottar sogneprest Frøyland følgende telegram fra Kirkedepartementet: *Samtykker til maling av Skåtøy kirke etter Finn Krafft`s forslag og oppsetting av vegg tvers over galleriet bak orgelet.*

En årelang diskusjon om et ekstra oppvarmet kirkerom i Skåtøy kirke var over. Det er nå bare ved de store høytider og ved begravelser at hovedkirken benyttes om vinteren.

I bispevisitasprotokollen fra 1956 for Bamble prosti står det følgende i tilstandsrapporten for Skåtøy kirke: *Kirken må sies å være i god stand. I fjor høst ble den malt innvendig. Altertavlens ramme og prekestolen ble bare vasket og pusset opp, men begge deler fikk beholde sin tidligere farge, da en mente at denne ville gjøre sitt til at rommet beholdt et visst preg av elde.*

Statens restaureringskonsulent Finn Krafft har stått for fargevalget. Sommeren 1950 ble kirken malt utvendig. Interiøret ble forrige gang malt til 50-årsjubileet i 1912.

Bak orgelet var det før et stort, åpent galleri. Dette ble etter å ha innhentet myndighetenes tillatelse bygget inn, og på den måten ble det en både nyttig og pen liten vinterkirke. Den er malt i vårens lyse, vennlige farger. Denne "lillekirken" kan også nyttes som dåpssakristi, da et slikt mangler nede i hovedkirken.

I de senere år har en fått lagt inn elektrisk lys i kirken og elektrisk vindlatter til orgelet.

Kirken oppvarmes delvis elektrisk. Det er 4 panelovner på til sammen 5 200 watt, og sist høst ble det anskaffet Eswa lavtempererte stråleplater. Panelovnene er anbrakt i koret, og Eswa-platene er påmontert på baksiden av ryggen og under setet på i alt syv benker.

Hundreårsjubileet

I 1962 var kirken hundre år, og dette måtte selvsagt markeres. Biskop Kaare Støylen hadde ikke vært på visitas i Skåtøy før, og gledet seg til å besøke den vakre kirken. Biskopen kom til Kragerø torsdag den 6. september, og samme dag startet det offisielle programmet. Det var flere jubileer som skulle markeres. Hovedkirken på Skåtøy var hundre år, og kapellet på Levangsheia hadde vært i virksomhet i sytti år.

De innledende møtene foregikk i Skåtøy prestegård. Her møtte biskopen prester, menighetsråd, klokkere, kirkeverge og represen-

Kirkekaffe i vinterkirken. Trofaste kirkegjengere møter opp selv når kulda gjør det vanskelig å bruke hovedkirken. Foto: Bente H. Modalsli

Det er tradisjon at gullkonfirmantene blir feiret i Skåtøy kirke hver høst. Her fra feiringen i 2010.
Foto: Jonn Arvid Thorsen

tanter for de humanitære og kristelige organisasjonene i preste-gjeldet. Biskopen med følge skulle være i distriktet i hele fem dager, og det var lagt opp til mange møter og besøk, bl.a. befarings på sognets kirkegårder, besøk i kapellet på Levang og møte i Bamble prostis presteforening.

Høydepunktet var selvsagt jubileumsgudstjenesten i Skåtøy kirke. Ca. 700 tilhørere kom til kirken denne søndagen den 9. september. Organist Nicolai Gustavson hadde tatt med seg menighetskontoret han hadde startet året før. Kragerø Blad skrev at koret *allerede nå holder en meget høy standard.*

Koret innledet med salmen «Fedrane kyrkje i Noregs land», og deretter ble biskop Kaare Støylen, de innbudte prestene og menigheten ønsket velkommen av sogneprest Aanestad. I sin velkomsthilsen

understreket han viktigheten av å ha respekt for Guds hus og benytte enhver anledning til å bruke det. Deretter var det skriftlesning ved prost Lande i Bamble prosti. Han fikk hjelp av sogneprestene Aanestad og Frøyland. Biskopen forrettet og leste dagens tekst. Han talte om det å samles i sitt eget gudshus og bruke kirken som generasjoner før har gjort det.

Etter gudstjenesten fulgte visitasmøtet. Her ble først beretningen om menighetens virke siden siste visitas lest opp. Biskopen hadde lite å bemerke til beretningen, men han kom inn på orgelet. Alt i 1962 var orgelet modent for en renovering.

- *Jeg skulle ønske at jeg var konfirmert i Skåtøy kirke, uttalte biskop Støylen. Det var første gang han hørte om "gullkonfirmanter". - Dette kan bare bety at konfirmanterne ligger menighetens hjerte meget nær, sa han videre og ga uttrykk for at denne årlige markeringen var noe svært positivt. Siden har feiring av årets gullkonfirmanter vært en tradisjon i Skåtøy kirke.*

Etter gudstjeneste og møte, var det kirkekaffe i Misjonshuset nedenfor kirken. Så fulgte festmøte i kirken. Sokneprest Aanestad innledet, og siden var det taler av sogneprester i de andre prestegjeldene i Bamble prosti. Til avslutning talte biskopen og gratulerte menigheten med det vellykkede jubileet.

Men søndagen var ikke over. Nå ventet middag på Bangor sommerpensjonat i Skåtøyroa med en rekke innbudte gjester. Det ble en riktig hyggelig sammenkomst som avsluttet jubileums-søndagen, ifølge referatene.

Mandag den 10. september var biskopen på Jomfruland. Her hadde skolebarna fri, og Støylen holdt andakt i skolestua. Mange var møtt fram, og biskopen og hans kone fortalte bl.a. om sitt besøk på misjonsmarken i India. Dette avsluttet det offisielle programmet.

Biskopen var svært fornøyd med alt han hadde hørt og opplevd. Undertegnede var selv i kirken under jubileums-gudstjenesten. Jeg var ni år den gangen, men husker at vi var meget spent på å se hvordan en biskop så ut. En slik størrelse hadde vi ikke sett før, men litt skuffende var det da det viste seg å være et helt vanlig menneske!

Ved kirkejubileer er det vanlig å ta kontakt med de prestene som har hatt tilknytning til den kirken som jubilerer. Sogneprest Tor Aanestad fikk problemer da

Sogneprest
Tor Aanestad

Aftenstemning i Skåtøysund. Foto: Ingrid T. Clausen

han skulle sette opp liste over inviterte til jubileet i 1962. Tidligere sogneprest Ludvig Daae Zwiilmeyer (prest i Skåtøy 1922-29) hadde sympatisert med nazistene under okkupasjonen av Norge i 1940-1945. Han var da ordinert som biskop i Skien. Menighetsrådet ga klar melding: Presten hadde valgt feil side, og hadde dessuten mistet sine preste-rettigheter etter krigen. Han skulle ikke inviteres. Imidlertid var det andre som syntes det var best å glemme det som hadde vært, tilgi presten og invitere ham til jubileet. Flere engasjerte seg i saken. Den 23. august 1962 skriver Aanestad til biskopen

og ber om hans råd. Biskop Kaare Støylen svarer raskt. Han råder Aanestad til å følge menighetsrådets anbefaling og ikke kontakte presten.

Avisa Varden i august 1962:

I august i jubileumsåret 1962 var det mange avisoppslag som omhandlet Skåtøy kirke. Hundreårsjubileet ble også omtalt i fylkesavisene, og følgende sto å lese i avisen Varden:

Skåtøy kirke har noe som de fleste andre kirker kan unnvære. Den har en vinterkirke over en del av kirkeskipet. Vinterkirken blir tatt i bruk etter konfirmasjonen som tradisjonelt er siste søndagen i september. Den blir brukt helt frem til påske. - Bare juledag bruker vi selve kirken, og da «bålbrenner» vi i flere døgn forut for å få det varmt nok, forteller sognepresten.

En vakker, solblank sommerdag vandrer vi den florarike stien fra Kirkebrygga til Skåtøy kirke for å se igjen dette kjære stedet fra barne- og ungdomsår. Det er godt å se etter de mange års fravær, å finne stedet som før, fredfullt og elskelig.

En vennlig misjonskvinne finner nøkkelen til sakristiet og går med oss inn i den langskippede bygningen. Det er en egen stemning her inne. Det kommer vel av turene hit i barneårene at den dunkle, litt kjølige kirken virker på ens sinn som nynnende toner av susende sommerskog og bølgeskvulp langs blanke svaberg.

Så går vi her i stillheten og beundrer kirkens vakre, rolige interiør. Kirken ble pusset opp til 50-årsjubileet, da ble de tre lysekronene fra Jens Lauersøns legat hengt opp. Glassmaleriene i koret kom til 80-årsjubileet. Kunstneren Rolf Klementsrud har æren for disse. Man må også tro at kirken ble malt innvendig til sistnevnte anledning da den har tidsmessige farger og er godt holdt. Nå er det også glassmalerier i alle skipets vinduer. Som gave har kirken fått ny heklet duk av tynneste garn, til døpefonten, og ny håndbrodert alterduk i anledning 100-årsjubileet.

Vinterkirken som ligger i andre etasje, ble satt i stand etter krigen. Den er malt i vakre farger og har to-armede lampetter på veggene. Det antas at vinterkirken er 12-15 meter lang og 3,5 meter bred. Den har en nett liten prekestol og alterring med plass til ca. 10 mennesker. I stedet for benker er det jærstoler, og et helt nytt orgel er anskaffet. Vinterkirken er ofte ganske full av folk fra de indre øyene, mens folk fra de ytre øyene helst benytter seg av radioen vinterstid.

Den 9. september skal klokkene kalle fra tårnet på Skåtøy kirke for å samle bygdefolk og tilreisende. Med biskop Støylen i spissen skal det avholdes minnegudstjeneste for kirken og takkegudstjeneste til Gud som ga oss sitt ord.

Kirken feirer 125 år

Vi er nå kommet fram til 1987, og kirken fyller 125 år. Dette jubileet ble markert på flere måter. Festkomiteen fant ut at en kulturuke kunne være en del av feiringen. Søndag den 26. juni var det gudstjeneste hvor prost Sigurd Laland innledet jubileet. I vinterkirken hadde Oslo amatørmerklubb utstilling. Kunstnerne hadde i flere sommere hatt malekurs på Skåtøy, og flere motiver var hentet herfra. Det var kirkekaffe og ofring til kirken.

Skåtøy kirke med kirkegården. Foto: Reidar Braatø

Den 30. juni var det historisk aften i kirken. Konservator Ulf Hamran holdt et engasjerende foredrag om kirken. - *Det er noe pagodeaktig over tårnet, som kanskje skiller denne kirken fra andre kirker. Er det inspirert fra Østen?* spurte Hamran bl.a. Han fortalte om byggingen av kirken og om de økonomiske problemene byggekomiteen sto overfor. (Hamran har også skrevet en lengre artikkel om Skåtøy kirke i årsskriftet for Kragerø og Skåtøy Historielag 1987. Her går han grundig gjennom de bygningshistoriske kildene og gir en framstilling av byggesakens forløp.) Sommeren 1987 var sur og kald, men denne kvelden var varm. Etter Hamrans foredrag samlet alle seg utenfor kirken til kaffe og vafler. En god del tilhørere var møtt fram denne fine sommerkvelden.

Neste kveld var det kveldstreff for hele familien. "Sommerpresten" Ingrid Frivold holdt andakt, og Skåtøy familiekor med sin dirigent Kjell Lundkvist sang. Torsdag 2. juli var det musikkveld i kirken. Organist Jens Barland og folkemusikkonsulent Heidi Løvlund deltok. Neste kveld var Alf Bjerke og Ulla Fanneson fra Rikskonsertene på besøk i kirken. Kulturuka ble avsluttet med gudstjeneste søndag den 5. juli.

Den store jubileumsgudstjenesten ble avholdt søndag den 6. september. Denne dagen var været grått, som resten av sommeren hadde vært, men det la ikke noen demper på frammøtet. Både daværende og tidligere prester var til stede sammen med biskop Halvor Bergan. Gudstjenesten ble innledet med at alle prestene med biskopen i spissen gikk i prosesjon inn i kirken. Kjølebrønd blåsegruppe spilte, og åpningssalmen var *Kirken, den er et gammelt hus*. Lederen av menighetsrådet, Bitten Halvorsen, ønsket velkommen, og biskop Bergan holdt prekenen. Etter gudstjenesten var det kirkecaffe med en rekke taler og gaveoverrekkelser. Foruten biskopen deltok prestene Ivar Glette, Sverre Asbjørnsen, Eilif Jacobsen, Sigurd Laland, Leif Westermoen, Gry Friis Eriksen, Ingrid Frivold og Jan Ek.

Vedlikehold i senere år

Tidens tann tærer også på kirkebygg, og et jevnlig vedlikehold trengs for at Norges kirker ikke skal forringes. Det er kirkevergens oppgave å påse at nødvendig arbeid blir utført. En tilstandsrapport for Skåtøy kirke utarbeidet i 1983, viste at det var mye å ta tak i. Tårnet trengte vedlikehold - det var angrepet av både husbukk og hakkespetter. Videre tok rapporten for seg de ekstremt dårlige toalettforholdene og manglende redskapsrom og oppholdsrom/spiserom for kirketjeneren.

Først på 1990-tallet ble det satt opp et toalettbygg på nordsiden av kirken. Bygget rommer også redskapsbod. Tidligere måtte kirkegårdsarbeideren ha sine redskaper i kirkens trange kjeller, så den nye boden lettet arbeidet. Det ble også boret en brønn for å sikre stabil vannforsyning.

I 1992 ble vinterkirken utvidet og pusset opp. Veggene ble malt og alteret flyttet slik at det kan ses fra alle sitteplaser. I 1998 ble hele kirken sandblåst og malt i sin helhet på utsida.

Det ble også lagt planer for å male kirken innvendig, samt å få utført flere nødvendige vedlikeholdsoppgaver. Men det manglet midler til dette. En del sommergjester satte i gang en innsamlingsaksjon. Petter Lindbæk og Petter Kure sammen

*Bildet er tatt fra galleriet før den innvendige oppussingen i 2009.
Foto: Jonn Arvid Thorsen*

med mange andre samlet inn hele 300 000 kroner til formålet. Men fortsatt manglet mye penger. Sommeren 2006 holdt gruppa "Kings of Convenience" en konsert i kirken hvor hele inntekten gikk til kirken. Kommunen bevilget midler, og arbeidet med å restaurere tårnet kunne settes i gang.

Den 15. januar 2009 startet arbeidet med å male kirken innvendig. Etter en anbudsrunde, var det malermesterne Gundersen og Waag som fikk jobben. De hadde restaurert flere kirker, og både kirkeverge og menighetsråd var sikre på at de hadde valgt rett firma. Mellom seks og åtte mann var i sving med å male. Først måtte gammel maling bort. Under arbeidet dukket de opprinnelige fargene fram. En unik mulighet til å få kirken tilbake slik den opprinnelig var, konkluderte malermestrene. Og slik ble det. Arbeidet var ferdig i mars samme år.

- *Det er mange år siden kirken har stått fram like vakker som nå. Den er mye lysere enn før, den har fått tilbake noe av storheten fra den gang den ble bygd*, uttalte kirkeverge Jon Kristian Stranden på en befaring etter at malerarbeidene var avsluttet.

Nå manglet bare en løper på kirkegulvet. Menighetsrådet bevilget midler, og ny løper ble lagt høsten 2010. Sommeren 2011 ble hele kirken igjen malt utvendig. I den forbindelse ble også noen mindre råteskader reparert. En del store trær ble felt sommeren 2011.

Etter oppussingen. Kirken har fått tilbake sine opprinnelige farger etter et malerarbeid av ypperste kvalitet. Foto: Jonn Arvid Thorsen

Det gjør at kirken blir mer synlig i terrenget. Skåtøy kirke framstår nå som en praktbygning både på utsida og inn-sida. Kirkevergen og Skåtøy menighetsråd kan vise fram en kirke i svært presentabel stand foran den kommende jubileumsfeiringen i 2012.

Menighetens liv og virke

Mange kirkelige handlinger og en mangslungen virksomhet har funnet sted i Skåtøy kirke opp gjennom årene. Hit har mennesker kommet fra fastland og øyer med barn til dåp, for å bli viet til ektefolk, for å følge sine kjære til det siste hvilested og for å feire høytider og vanlige søndagsgudstjenester. Kirken har også rommet en rik musikalsk utfoldelse med konserter, korvirksomhet og ulike kulturarrangementer.

Til alle tider har kristne også kommet sammen utenom høymesser og kirkelige handlinger. Slik har menighetens virksomhet bidratt til å styrke oppbyggelsen, fellesskapet og dåpsopplæringen, og skapt gode og trygge miljøer for de unge. Menighetslivet har også representert en viktig sosial sammenheng i lokalmiljøet.

Det har gjennom tidene vært en sterk tradisjon for felleskristen, økumenisk virksomhet i Skåtøy sogn. Både baptister, pinsevenner, frikirkefolk og statskirkefolk har samarbeidet om forskjellig kristen virksomhet. Dette har beriket sognet og også Skåtøy menighet. På Langøy var det en aktiv pinsemenighet som drev sin virksomhet i egne lokaler på øya. Forstander var kjøpmann Christian Wiik, en høyt respektert mann. Helt fram til 1980/90-tallet var mye av den kristne virksomheten knyttet til bedehusene i Fossing, Skarbo, Helle, Kalstadkilen og til skolen på Jomfruland og Misjonshuset/Lokalet på Skåtøy.

Tradisjonen var at ved høytider og andre merkedager var kirken samlingspunktet. Det var få motsetninger mellom bedehus- og kirkefolk, mange var aktive begge steder. En grunn til at utstrakt virksomhet ikke kunne samles fysisk rundt kirken, var selvsagt de store avstandene og vær og føreforhold som gjorde det vanskelig. Kirkeveien var lang og strevsom for mange i eldre tider. Tenke seg til å ro fra Stråholmen, Portør eller Fossing en tidlig søndagsmorgen med regn og vind! De fleste hadde med niste og spiste frokost i det

grønne før gudstjenesten. Koner sto også langs veien og solgte småkaker til de langveisfarende. Folk måtte være tidlig ute fordi de som ønsket det, måtte melde seg til nattverd. Etter motorbåtenes inntog i 1920-årene, ble det noe lettere.

Foreninger

I Skåtøy menighetsblad fra mai 1950 finnes en fortegnelse over kristelige foreninger i hele Skåtøy sogn. Det er ikke få – hele 46 stykker. Det har, som sagt, vært en mangslungen virksomhet med utgangspunkt i kirken. Her skal bare nevnes noen få foreninger – som eksempler: Det norske Misjonsselskap, Sjømannsmisjonen, "Bølgen" – Den indre sjømannsmisjon, Kirkeholmen kvinneforening, Bråtøy kvinneforening, Indremisjonen, Skåtøymisjonen, osv. osv. Helle, Skarbo, Fossing og Kalstadkilen hadde sine egne bedehus og sine egne foreninger. I dag er ikke så mange av disse foreningene igjen. Tidene og framkomstmidlene har forandret seg...

Barneklubben, ca. 1980. Foto utlånt av Bitten Halvorsen

Søndagsskole og barneklubb

Folk fra Indremisjonen og Frikirken hadde i mange år ansvaret for søndagsskolen i kirkens regi. De hadde også barnemøter på Misjonshuset/Lokalet i flere år. Ut fra søndagsskolearbeidet ble det i ca. 1970 også startet en barneklubb i kirken. Ledere var Bitten og Helge Halvorsen, Tonje Gautefall og Inger Jenssen.

I en lengre periode samlet klubben mange barn fra 2-14 år. På møtene drev de med forskjellige slags formingsaktiviteter, og hadde en samlingsstund på hvert møte. Klubben dro ofte på turer, enten badeturer i distriktet eller de reiste på tur med hele familien til bl.a. Dyreparken i Kristiansand, Sommerland i Bø, på leirsted i Treungen, til ridesenteret på Gjernes og på

hyttetur på Lokalet på Skåtøy.

Gjennom mange år hadde barneklubben en sentral rolle i 17. mai-feiringen på Skåtøy. Da var det først samlingsstund i kirken, før toget gikk til skolen/grendehuset.

Barneklubben "Gullfiskene" drev aktivt i ca. to år på Lokalet. Klubben ble startet av menighetsrådet i 2002.

Sigrid Thomassen, Kirkeholmen drev et aktivt barnearbeid i indre skjærgård i mange år. Aasta Pedersen, Jomfruland, drev barnearbeid der ute.

På 1980-tallet ble det drevet et aktivt ungdomsarbeid på Skåtøy i kirkens regi. Klubben het "Amigos" og holdt til på Misjonshuset/Lokalet.

Juletreffester

En stor begivenhet i kirken var de årlige juletreffestene. Folk kom fra alle kanter av sognet, og kirken var fullsatt. Et stort juletre med levende lys sto i koret. En mann sto med vannbøtte som brannsikring. Kaffe ble kokt på skolen. Dette foregikk fra ca. år 1900. Av praktiske grunner ble festen etter hvert flyttet til Misjonshuset/Lokalet.

Kirkeringen

Skåtøy menighet har også hatt en aktiv kirkering gjennom mange år. Foreningen arbeidet for å skaffe penger til kirken. De har samlet inn penger for å få kirken malt, og de har kostet en ombygging av vinterkirken. Kirkeringen har også samlet inn penger til kirkens høytaleranlegg.

*Fra en 17.mai-feiring på Skåtøy. Det var først samling i kirken, så gikk toget til skolen/grendehuset.
Foto utlånt av Bitten Halvorsen*

Hver sommer ble det holdt en stor sommerbasar til inntekt for Skåtøy kirke. Kirkeringen arbeidet også for å ruste opp Misjonshuset/Lokalet hvor mye av virksomheten utenom kirken foregikk. Kirkeringen var aktiv t.o.m. ca. 1998 og besto av både sommergjester og fastboende. De hadde en årlig lunsjtur til Portør.

Gullkonfirmantfester

Skåtøy menighetsråd har gjennom alle tider lagt ned mye arbeid i å lage en fest for de som kan feire 50-årsjubileum for sin konfirmasjon. Etter gudstjeneste i kirken med festkledte gullkonfirmanter, blir det arrangert fest med middag og et program på Misjonshuset/Lokalet. Oppslutningen om gullkonfirmantfestene i Skåtøy er fortsatt relativt stor.

Eldrearbeid

Menighetsrådet arrangerte eldretreff på Misjonshuset/Lokalet. Her var Myrthle Steen Nilsen og Sigurd Pedersen initiativtakere og ildsjeler. Det ble arrangert pensjonistturer – den første turen var i 1987 – en ferjetur og kaffe på Skåtøy. Det deltok ca. 100 personer fra både Kragerø og Skåtøy sogn. Dette var i samarbeid med Kragerøkirkenes sommertjeneste.

Korarbeid

Helt fra innvielsen av kirken i 1862 har ganske sikkert mange kor gjestet Skåtøy kirke. Faste forsangere på galleriet var også en tradisjon gjennom mange år.

Det korarbeidet man i dag kjenner til, knytter seg først og fremst til de ansatte kirkemusikere, fra organist Nicolai Gustavson og fram til i dag. Gustavson startet i 1961 Skåtøy menighetskor. Koret besto av sangere fra hele sognet, dvs. både fra øyene og fastlandet. Koret hadde sine ukentlige øvinger i Kragerø, og den første deltakelsen i gudstjenesten var i Skåtøy kirke første påskedag 1961. På høytidsdagene og ved øvrige gudstjenester og arrangementer rundt om i sognet var koret i aktiv deltakelse helt fram til Gustavson gikk av med pensjon i 1971. Han drev også en tid barnekor både på Skåtøy og i Kilen bedehus.

Barnekoret på Skåtøy, vårkonserten i kirken 2011. Fra venstre : William Wiese Valldal, Martin Eskeland Olsen, Ask Sjødal, Eirik Sjødal, Pernille Thoresen og Jonas Halvorsen. Tommo van de Wiel var ikke til stede da bildet ble tatt. Foto: Terje Sjødal

Kjell Lundkvist drev i sin organisttid (1976 - 2004) et omfattende korarbeid på fastlandet, der bl.a. Helle den gang hørte til Skåtøy sogn. Disse korene deltok også i Skåtøy kirke.

På initiativ fra Skåtøy menighetsråd ledet han i ca. åtte år (fram til ca. 1990) Skåtøy familiekor.

Organist Sidsel van der Hagen (2004 - 2008) startet et "prosjektkor" som øvde fram mot høytidene og deltok i gudstjenester og samlinger for øvrig. Koret hadde også et samarbeidsprosjekt "Syng Håp" med bl.a. Sindre Eide.

Gunvor Fjellheim driver i dag et barnekor i samarbeid med Kristine Hiis Eskeland. Koret synger i gudstjenester og på konserter gjennom hele året.

Konserter og kunstutstillinger

Olsok (29. juli) er blitt feiret med gudstjeneste i kirken fra lang tid tilbake. Fra midten av 1960-tallet ble gudstjenesten beriket med musikalske innslag. Senere ble det kalt "Olsokaften", og kjente kunstnere som ferierte på Skåtøy og ellers i skjærgården, opptrådte

Familiekoret ca. 1982/83. Foto utlånt av Bitten Halvorsen

gratis. Av disse kan nevnes Kari Frisell, familien Barratt-Due, Ellen Bødtker, Peter Amundsen m.fl.

Aftenene var godt besøkt. Fra begynnelsen av 1990-tallet ble det arrangert rene konserter, og flere kjente størrelser gjestet kirken. Her kan nevnes Roar Engelberg, Iver Kleive, Sigvard Dagsland, Sondre Bratland etc. I tillegg fortsatte de såkalte "Sommergjest-konsertene" med godt besøk.

Fra 1986 til 1999 arrangerte menighetsrådet kunstutstilling i vinterkirken i juli. (Anne Lise Knoff, Eva von Hanno, August Ringmann, Eva Buer, Anne Sofie Norberg Schulz, Ole Kornin m.fl.) I forbindelse med dette var det åpen kirke flere dager i uka med orgelresitasjoner av kirkens egen organist.

I 2000 startet Skåtøy Vise- og poesifestival sin virksomhet, og inngikk samarbeid med menighetsrådet om bruk av kirken som konsertarena. Festivalen begynner alltid første kveld med en konsert i kirken. Av kjente kunstnere som har opptrådt her, kan nevnes: Arja Saijonmaa, Erik Bye, Ketil Bjørnstad, Kari Bremnes, Sondre Bratland, og Skåtøy og Kragerøs egen Alf Cranner med sitt Robert Burns-program.

Temakvelder og menighetspub

Folks interesse for og oppmøte i kirken var synkende på 1980- og 1990-tallet. I håp om å øke folks engasjement, besluttet menighetsrådet i 1997 å invitere til temakveld i skolens gymsal under temaet "Bør Skåtøy kirke nedlegges?" Møtet fikk god oppslutning, og flere var svært opprørte over at menighetsrådet kunne reise dette spørsmålet. Temakveldene fortsatte med god oppslutning fram til 2002. Da hadde Skåtøy fått egen kafé som var godt besøkt av befolkningen, og menighetsrådet inngikk samarbeid med Skåtøy kafé og galleri og startet en menighetspub, fortsatt med innledende temaer.

Menighetspuben trakk et langt bredere lag av befolkningen, og ble en god arena for meningsutveksling. Da biskop Skjevesland var på bispevisitar i distriktet i 2002, besøkte han menighetspuben på Skåtøy og holdt innledningen for kvelden. Menighetspuben fortsatte med jevnlig temakvelder fram til 2005.

Fakkelvandring

I år 2000 startet en ny tradisjon på Skåtøy. Hver nyttårsaften samles man ved kirken kl.16 og går i fakkeltog til Darefjellkollen der

Skåtøy menighetsråd har i en årrekke arrangert fakkeltog på nyttårsaften. Toget går fra kirken og opp til Darefjell, som ligger ovenfor fergeleiet på Skåtøy. Foto: Jonn Arvid Thorsen

det holdes en liten andakt. "Deilig av jorden" avsynges, og det hele avsluttes med bål og gløgg.

En sommerkveld i kirken, 1978

Det er ikke ofte man finner direkte referater fra gudstjenester eller andre sammenkomster i kirken. En som var flink til å referere fra slike, og også fra begravelser, var Bjarne Moe Gumø (1902-1989) fra Gumøy. Her forteller han fra et kveldstreff i Skåtøy kirke sommeren 1978:

Kirkens sommertjeneste arrangerte musikk- og sangandakt onsdag 5. juli kl.19. Organistene Imi Bjørntvedt, Kjell Lundkvist, Felleskoret og Bente Heibø underholdt. Det var både solo, salmesang og korsang. Imi spilte orgel, piano og akkompagnerte. Kjell Lundkvist ønsket velkommen, dirigerte og ledet. Etter at fru Bjørntvedt hadde innledet med et stykke av en engelsk komponist, sang Lundkvist tre vakre sanger, og etterpå stilte Felleskoret opp og sang «Beethovens lovsang» og «Lover den Herre» Neste innslag hadde Imi med et orgelverk av en svensk komponist – nydelig – og etter dette sa dirigenten at det var for ham fantastisk å høre denne framførelsen her. Deretter besteg fungerende sommerprest Bente Heibø prekestolen og talte over Matt. 18 «Hvem er den største i Himmelens rike? Da kalte Jesus et lite barn til seg og sa: - Den som gjør seg liten som dette barnet, er den største.» - en advarsel mot menneskers hovmot og selvgodhet.

I alt ble det sunget syv sanger unisont, og Bente avsluttet og lyste velsignelsen. For andre gang stilte koret opp og sang «Den himmelske lovsang» og «Fangekoret» - en festlig avslutning. Regnet pøste fra oven, lyn og torden raste over kirken. Plutselig gikk lyset. Vi skimtet bare en svak lysning fra alteret, idet Imi skulle til å akkompagnere til «Fangekoret». Hun klarte det elegant enda hun ikke så en eneste note.

Av Felleskoret møtte bare halvparten. Det var kanskje bare superstemmene som representerte denne gang – (skal vi si det slik), for de var meget flinke. De to siste sangene gjorde best inntrykk. Det skal sies til fru Bjørntvedts pris og ære at hun laget en konsert av høy kvalitet, for å si det enkelt. Alle er begeistret for dir. og org. Lundkvists solosang og som deltar ofte på kveldstreffene. Bente Heibø – som vel prest skal bli – opptrer med en fin verdighet i Guds hus og på treffene med sin gode forkynnelse som har blitt hennes livskall.

Skåtøy menighetsråd i jubileumsåret. Fra venstre: Bjørg Ellegård Andersen (leder) Vidar Ødegaard, Ruth Fuglestad, Torill Aasvik, prost Bente Heibø Modalsli, Anne Ellinor Sørensen, Kirsten Henjum Jensen, Inger Liv Grønnerød, Erik Ballestad (nestleder), Tone Aasvik og Else Marie Ahl. Foto: Jonn Arvid Thorsen

Menighetsrådet

Loven av 3. desember 1920 innførte menighetsråd i alle menigheter. Tidligere hadde kirketilsynet hatt den funksjonen som menighetsrådet nå er pålagt. Medlemmene blir valgt for fire år av gangen og velges blant personer registrert i Den norske kirke. Menighetsrådsmøtene i Skåtøy blir normalt avholdt i kirkens sakristi, men når vinteren kommer, flyttes møtene til kirkevergens kontor i Kragerø. Medlemmene kommer fra hele øydistriktet, og noen har vært med i en årrekke. Levangsheia og Helle har sine egne menighetsråd.

Blant tidligere ledere av menighetsrådet kan nevnes Anders Halvorsen, Jørgen Heibø, Halvor Halvorsen, Roald Monstad, Bitten Halvorsen (første kvinne, 1981-1989), Karin Hanssen, Eli Bråtøymyr Dippner, Jonn Arvid Thorsen.

I jubileumsåret er følgende valgt inn i Skåtøy menighetsråd: Bjørg Ellegård Andersen (leder), Erik Ballestad (nestleder), Else Marie Ahl, Kirsten Henjum Jensen, Torill Aasvik og Vidar Ødegaard. Valgte varmedlemmer: Ruth Fuglestad, Anne Ellinor Sørensen, Inger Liv Grønnerød og Tone Aasvik. Sognepresten deltar også på menighetsrådsmøtene.

Nye tider

Menighetsrådene i de ulike epoker har lagt ned mye viktig arbeid for å prøve å skape tilhørighet til kirken for de som sogner til Skåtøy. Tidene skifter, og samfunnet forandrer seg. Fritid og arbeid er ikke hva det var før, folk er mer på farta og oftere bortreist i helgene. Alt dette gjør at det er vanskeligere å binde seg til frivillige tjenester, og den kirkelige virksomhet blir også berørt av en litt annen livsstil.

Skåtøy menighet har gjennom vinteren mye av sin virksomhet knyttet til den månedlige gudstjeneste, som holdes i vinterkirken fra nyttår til påske. I sommerhalvåret øker befolkningen betraktelig, og det gjør selvsagt også noe med kirkebesøket. Skåtøy som festivalsted påvirker også livet i kirken, og i flere år har sommerkonsernene i samarbeid med Vise - og poesifestivalen samlet mye folk.

Gudstjenestene i sommermånedene er også godt besøkt av hyttefolk og sommergjester. Friluftsgudstjenestene på Skrata, Krikken, Ankerplassen og Stråholmen har vært populære tiltak, og mange benytter anledningen til barnedåp her.

Om en sang, to prester, en dugnad og litt til...

”Jeg er så glad hver julekveld”

Dette er en av de mest kjente julesangene vi har. Ikke bare i Norge, men også i USA og Australia synges den under julefeiringen. Sangen er spesielt knyttet til Skåtøy kirke: Det var her den ble sunget offentlig for første gang - i 1862!

Inger Marie Wexelsen skrev teksten på selveste julaften i 1858. Hun ventet på sine julegjester, og mens skumringen seg på og kirkeklokkene ringte, ble salmen til. Men sangen var ikke ferdig før organist Peder Knudsen hadde komponert en melodi til den vakre teksten. Denne fant han da han tjenestegjorde som organist i Ålesund kirke. Peder Knudsen var godt kjent i Kragerø. Han hadde bodd her fra 1854 til 1859. Da han reiste fra Kragerø, var Skåtøy kirke under oppbygging. Han tenkte at den første jula i den nye kirken måtte være en fin anledning for urframføring av sangen. Han sendte noter og tekst til sin gode venn lærer Andreas Feragen i Holt. Feragen tok straks kontakt med organist Fredrik Hougen i Kragerø, og de ble enige om at salmen burde framføres første gang i Skåtøy kirke. Hougen øvde inn salmen med koret han ledet, og tok koret med seg ut til kirken på julaften 1862. Da hadde kirken ennå ikke fått noe orgel.

Inger Marie Wexelsen (1832 – 1911). Hun skrev julesangen ”Jeg er så glad hver julekveld”, som ble sunget offentlig for første gang i Skåtøy kirke!

Fra sogneprestens hverdag

Tor Aanestad var sogneprest i Skåtøy fra 1960 til 1966. I forbindelse med jubileet i 1962 var det flere avisintervjuer med sognepresten, og i august 1962 snakket han med journalist Edith Kåsa i Varden. I intervjuet forteller han

mye om alle turene han har hatt som prest i et stort distrikt, der båt ofte var framkomstmiddelet. Han besøkte mange gamle og syke og ble godt kjent både på fastlandet og ute på øyene.

En gang kom han til en gammel kone som bodde ensomt til. Besøket var uanmeldt, men den gamle enken syntes det var stor stas å få besøk av sognepresten. Hun var nærmere 90 år, og utførte sine daglige gjøremål uten problemer. Da presten kom, satt hun ved symaskinen og sydde skjorter til sønnen, og det uten briller. Det syntes Aanestad var en stor bragd. - *Det ser ut til at folk ute i skjærgården oppnår en høy alder*, framholdt han. I 1962 var sognets eldste en kvinne på 102 år.

Først på 1960-tallet begynte fraflyttingen i skjærgården. Etter hvert ble det lite å tjene på fiske, og flere og flere flyttet og fikk seg arbeid andre steder. - *Snart bor det bare gamle ute på øyene, de unge flytter, og det blir mange sommerhus i stedet*, bemerket sognepresten.

- *Helle har et godt kristenliv og er den del av sognet som er størst i folketall. Kirken skulle nok ha ligget der, så kunne det vært et kapell på Skåtøy*, mente han videre. - *Heldigvis er det en stor, ny skole på Helle, og den blir mye brukt til møter*, tilføyde han.

Aanestad ble spurt om han syntes reisene ut i distriktet var problematiske. - *Hittil har alle turene gått bra*, svarte han. - *Her er gode skyssebåter, og været har også vært godt i de fleste tilfellene*. Men en gang, da isen skapte vanskeligheter, måtte bilferga *Kragerø* (nå *Gamle Kragerø*) rekvireres for å frakte prest og organist som de eneste passasjerer ut til Skåtøy vinteren 1961.

En dugnad som fikk følger

Den 16. mai 1940 – kanskje også som en forberedelse til det kommende 80-årsjubileet – var det tid for en grundig vask av kirken. Folk ble oppfordret til å møte til dugnad, og en hel ”vaskebataljon” av 58 ungdommer og mange voksne kom – med bøtter, kluter og nistemat. To av de unge var Annie Lovise Olsen Sandvik fra Skåtøy og Jens Rød Støle fra Tåtøy. Annie var ansatt som barnepike hos presten Grønhaug og var selvfølgelig med på dugnaden. De to unge vasket på hver sin side av alteret og møttes til sist med vaskebøttene midt foran alterringen. Og det var her de begge traff sin store kjærlighet! Det ble mange roturer fra den ene øya til den andre.

Datteren Aud Støle forteller at på en sammenkomst med andre

unge løftet Jens Annie høyt i været og sang (med sin dårlige stemme): - *Jeg skal bære deg på henda, lille sukker-toppen min. Du skal ikke bruke beina, du skal ikke ta et trinn. Jeg skal bære deg over fjell og over hei, ja, på henda skal jeg bære deg.*

Det skulle gå troll i ord. Da Annie var 17 år, sto de to igjen foran alteret. Det var et vakkert og lykkelig brudepar. De fikk de første barna, og alt var godt. Men i 1946 fikk Annie poliomyelitt og ble lam fra livet og ned. Jens holdt sitt løfte: Før hun fikk rullestol, bar han henne på ryggen eller dro henne på kjelke om vinteren – til symøter eller ut på besøk. Helt opp i Jomfrulands-tårnet bar han henne!

Hun ga aldri opp, og mistet aldri sitt gode humør. I et intervju i avisa Vestmar i 1995, forteller ekteparet: - *Det var en vanskelig tid da dette inntraff, det var annerledes med hjelpemidler den gang enn i dag. Den første rullestolen ble laga av en lenestol og hjula på barnevogna.* I et annet intervju i ukebladet Hjemmet sier hun: - *Jeg er lykkelig, har alt jeg ønsker meg – en snill mann, fire kjekke barn og ti barnebarn, som jeg elsker over alt på jord. Jeg tror ingen har det bedre enn oss.* Den kjærligheten de to fant på dugnad i Skåtøy kirke, varte hele livet, og den varmet alle de møtte.

Annie Lovise (1924-2005) og Jens Rød Støle (1915-1995). De giftet seg i Skåtøy kirke den 15. november 1941.

Hyresteinene /Skippersteinene

Utenfor muren på sørsiden av Skåtøy kirke ligger en stor stein som blir kalt hyresteinene eller skippersteinene. I årene etter at kirken ble bygd, var sjøen arbeidsplass for mange. Det var forholdsvis lett å få hyre, seilskipsflåten var stor, men det var ofte vanskelig for kapteinene å finne de rette folkene. Det manglet ikke på første-

Denne steinen utenfor kirken var Skåtøys "hyrekontor" i seilskutetida. Etter gudstjenestene sto kapteinene her og ropet ut at de trengte mannskaper. Foto: Per J. Thoresen

reisgutter, men sjøfolk med god erfaring var mest ettertraktet. Det er her steinen kommer inn i bildet. Etter gudstjenesten på søndagen samlet folk seg utenfor kirken for å slå av en prat. I vinterhalvåret, når skutene for det meste lå i opplag, var kirken godt besøkt. Da benyttet kapteinene høvet til å kapre de mannskapene de trengte for sesongen. De stilte seg opp på steinen og ropte ut at de trengte folk. Tømmermenn, stuerter, styrmenn, matroser og seilmakere – det var bare å melde seg. Nå var det vel helst redere og kapteiner fra Skåtøy som brukte steinen som ”hyrekontor”. De fleste tok sannsynligvis turen til Kragerø og meldte seg på hyrekontoret der.

Hyresteinen har fått ligge i fred og minne oss om ”de hvite seils dager”. Den befinner seg utenfor kirkegårdsmuren, men er ikke flyttet eller skadet på noen måte.

Minnestøtta

Etter andre verdenskrig var det et stort ønske å få reist en minnestøtte over de falne ved kirken. En innsamling der bl.a. Sandaas-rederiet i Kragerø ga betydelige midler, gjorde at støtta ble en realitet. Mange av de falne hadde sitt virke på sjøen. Hele seks personer fra Skåtøy omkom for eksempel da Sandaas-rederiets to skip *Eika* og *Silja* ble torpedert av tyskerne i januar/februar 1940.

Det var mellom 60 og 70 motorbåter i alle størrelser og fasonger som med rutebåten SKÅTØY i spissen startet fra Carl Hansens brygge etter barnetoget i går. Slik begynner Kragerø Blads referat den 18. mai 1948 fra avdukingen av støtta dagen før. Ca. 900 mennesker overvar gudstjenesten i kirken og den etterfølgende avdukingen. Sogneprest Grønhaug holdt en kort tale og ga ordet til klokker Petter Amundsen som foretok selve avdukingen. Alle navnene på støtta ble lest opp, og sognepresten avsluttet med ordene: *La stenen stå her og minne oss om at fred og frihet er kostbare verdier.* De falne ble så minnet med to minutters stillhet under kirkeklokkenes klang. Deretter ble det lagt ned kranser - fra de etterlatte ved Karl Ørvik, fra Norsk Sjømannsforbund, Kragerø Sjømannsforening, fra de etterlatte på Tåtøy og fra Norsk Styrmannskvinneforening. Knut Levang leste diktet ”De beste” av Nordahl Grieg, og ”Ja, vi elsker” ble avsungen. Så vendte den store motorbåtkortesjen tilbake til Kragerø, der resten av 17. mai-feiringen ventet på store og små denne fine maidagen.

Minnestøtta står ved inngangsporten til kirken og er laget i stein-

sorten syenitt, av steinhogger Hugo Lande. *Bygg Norge i kjærlighet*, står det på baksida. Minnesmerket vedlikeholdes av Kragerø kommune, og på frigjøringsdagen den 8. mai er det hvert år en markering ved støtta for å minnes de falne.

Belgtrederen

Herved tilater jeg mig å søke menighetsraadet om tillegg i løn som belgtreder i Skaatøy kirke.

Slik begynner et brev som Skåtøy menighetsråd mottok på ettervinteren 1941. Før orgelet ble elektrifisert først på 1950-tallet, måtte man nemlig trå belgen. Det var strevsomt å være organistens hjelper og passe på at orgelet fikk nok luft. Slurvet man her, kunne musikken bli noe svak og merkelig. For å få belgen til å forsyne orgelet med luft, måtte man trå opp og ned på store pedaler. Denne jobben syntes altså belgtrederen var dårlig lønnet. Han følte seg også bundet av å måtte møte opp til gudstjenester, bryllup og begravelser. Det ble holdt regnskap med de gangene han var i aksjon, og det siste året hadde det vært ca. 40 ganger. Lønna var 40 kr per år. Om denne søknaden førte fram, vites ikke. Det skulle gå enda noen år før stillingen som belgtreder var historie, men ved strømavbrudd måtte den gamle metoden fortsatt brukes.

En båttur til besvær

Sogneprest Karl Johan Grønhaug elsket motorbåten sin, men kjærligheten var ikke gjensidig. Motoren krevde sitt, og lakk gjorde båten også. Grønhaug brukte båten både for å kjøre til kirken og til de mange møter og sammenkomster som den gang ble avholdt i skjærgården. Han sparte seg ikke, og det var mange, tunge turer ut til de mest avsidesliggende øyene, i sykebesøk og andre ganger når prestens nærvær trengtes.

Grønhaug var sogneprest i Skåtøy i 10 år. Han døde sommeren 1948 under et ferieopphold i Sogn. Båten skulle følge prestekallet, men dykker Ragnar Rødsten Knutsen fra

Sogneprest Karl Johan Grønhaug i sin motorbåt første nyttårsdag 1946. Foto utlånt av Karl-Ludvig Grønhaug.

Skiansund på Borteid ble nå engasjert til å være båtfører. Han passet båten og skysset prest og organist til de forskjellige arrangementene. Han forteller: *Så var det en søndag, det var høst og badesesongen var over. Jeg skulle hente den nye presten Arnfinn Andersen og kjøre ham ut til gudstjenesten i Skåtøy kirke. Det var den vanlige diskusjonen med Marna-motoren, men alt må for makten vike, og snart ble kursen satt for Kragerø der presten med frue ventet. Rett utenfor Bærøtangen så jeg en lang, firkantet stokk jeg ville ha med meg. Trematerialer var dyrt, og en måtte ta med seg det en fant av slikt. Det var flere stokker som fløt i vannskorpa, og jeg fikk dem etter hvert om bord. Da den siste stokken skulle opp i båten, skjedde det fatale. Da jeg skulle løfte den opp i båten, rullet de andre stokkene mot meg. Både stokker og jeg selv havnet i det våte element.*

Nå begynte det å haste. Redningen ble en hurtiggående båt som hjalp til. På brygga i Kragerø sto presten, og snart kimet det i klokkene på Skåtøy, men alle rakk frem tidsnok. Presten talte, fruene sang solo, og jeg satt på kirkebenken og tørket klær. Det vil si, alt lot seg ikke fordampe. En våt stripe fant veien langs kirkebenken med en eldre dame som mål. Med salmeboka i hendene fulgte hun med på hva som skjedde oppe ved alteret. Plutselig ble hun vår den våte stripen som nærmet seg henne, sakte, men sikkert. Damen fulgte stripen med øynene og ventet at en liten gutt var opphavs mannen. Men nei, det var det så visst ikke! Avstanden mellom oss økte med samme fart som vannstripa. Benken var lang nok, hun greide å få med seg siste utgangstone.

Senere samme høst ble jeg spurt om jeg ville skyss fru Grønhaug ut til Skåtøy kirke. Hun hadde fått besøk av en venninne som var kommet til Kragerø for å stå henne nær i hennes tragiske enkestand. Det var en klar og vakker høstdag, badelivet var for lengst opphørt og sjøfuglene hadde igjen erobret sine rettmessige strender. Mine to passasjerer lot freden og stillheten sige innover seg. Selv det store svinghjulet på motoren bød ikke på motstand, men falt rytmisk inn i omgivelsene. Roret hvilte lett i hånden, båten var godt kjent på denne veien.

Els Grønhaug ville ta farvel med kirken og minnes sin mann og hans prestetjeneste i Skåtøy kirke. Litt knirket kirkeporten da den ble åpnet, så stillhet igjen. Ingen på benkene, ingen bak alterringen eller på prekestolen. Etter en stund ble stillheten brutt av en svak stemme: - Jeg er ferdig, vi kan gå! Igjen et knirk i kirkedøren og lyd av føtter på steinhella. Var det ingen forkynnelse i kirken dag? Jo, det ingen prest makter å forme i ord var nådd inn i søkende hjerter fra en tom prekestol! (Avdøde Knutsens beretning er noe redigert)

Kirkelig betjening

Prester (etter at Skåtøy ble eget prestekall)

Nicolai Lauritz Fog	1877 - 1886
Andreas Myhre	1886 - 1901
Peter Waage Eriksen	1902 - 1909
Axel Gran	1909 - 1921
Ludvig Daae Zwiilmeyer	1922 - 1929
Lars Bakke Asbjørnsen	1929 - 1937
Karl Johan Grønhaug	1938 - 1948
Leif Frøyland	1949 - 1959
Tor Aanestad	1960 - 1966
Eilif Dalheim Jacobsen	1968 - 1972
Arnulf Kvarstein	1973 - 1978
Sverre Richard Asbjørnsen	1979 - 1985
Leif Westermoen	1985 - 1991
Jan Oskar Utnem	1991 - 1999
Harald Monsen	1999 - 2007
Bente Heibø Modalsli	2007 -

I periodene mellom ansettelsene av sogneprestene, var det mange vikarer. Både vikarer og prester i de andre kirkesognene i Kragerø ivaretok prestegjeringen i Skåtøy presteembete.

Nicolai Lauritz Fog
1877 - 1886

Andreas Myhre
1886 - 1901

Peter Waage Eriksen
1902 - 1909

Axel Gran
1909 - 1921

Ludvig Daae Zwilmeyer
1922 - 1929

Lars Bakke Asbjørnsen
1929 - 1937

Karl Johan Grønhaug
1938 - 1948

Leif Frøyland
1949 - 1959

Tor Aanestad
1960 - 1966

Eilif Dalheim Jacobsen
1968 - 1972

Arnulf Kvarstein
1973 - 1978

Sverre Richard Asbjørnsen
1979 - 1985

Leif Westermoen
1985 - 1991

Jan Oskar Utne
1991 - 1999

Harald Monsen
1999 - 2007

Bente Heibø Modalsli
2007 -

Klokkere

Etter reformasjonen fikk klokkeren en viktig rolle i gudstjenesten, både som prestens assistent i liturgien og katekismeundervisningen, og også som menighetens sangmester. Det var ofte stedets lærer som var klokker.

I mange kirker utføres klokkertjenesten i dag av en eller flere frivillige, slik er det også nå i Skåtøy menighet. Klokkerens hovedoppgaver er fortsatt å bistå presten ved kirkelige handlinger, lese bibeltekster og framsi kunngjøringer.

*Valborg Jensen,
mangeårig klokker
ved Skåtøy kirke.
Foto utlånt av Kirsten
Henjum Jensen*

Disse har vært klokkere i Skåtøy kirke:

Samson Eitrem	1862 - 1864	Karl Steen Nilsen	1959 - 1966
Aanon Jørgensen	1864 - 1898	Harald Jensen vikar	
Nils Taranger	1898 - 1922	Valborg Jensen	1967 - 1984
Andreas Karstad	1922 - 1935	Eli Bråtømyr Dippner	
Trygve Ljosland	1935 - 1946	og Aud Thorsen	1984 - 2002
Petter Amundsen	1946 - 1959	Joachim Kolnes	2002 - 2010

Etter dette har representanter for menighetsrådet delt på klokkerstillingen.

Organister

Da Skåtøy kirke fikk et Hollenbach-orgel i 1888, ble klokker Jørgensens datter ansatt som organist. Følgende har innehatt stillingen som organist ved Skåtøy kirke:

Maren Jørgensen	1888 - 1896	Kjell Lundkvist	1976 - 2003
Toralf Fosse	1896 - 1899	Maija Pelece	2003 - 2004
A. Bach	1899 - 1902	Sissel van der Hagen	2004 - 2008
K.O. Olsen	1902 - 1904	Gunvor Fjellheim	2008 -
Jens Landaas	1904 - 1948	<i>Inntil Kjell Lundkvist ble ansatt i 1976, vikarierte Gustavson selv og flere andre i stillingen</i>	
Nicolai Gustavson	1948 - 1971		

Karl Oskar Hestangen (1913 – 1994). Han var kirketjener i mange år inntil han ble pensjonist i 1980. Foto utlånt av Marit Hestangen

Kirketjenerne og kirkegårdsarbeidere

Kirketjeneren har det daglige ansvar for vedlikehold av kirken samt forberedelser til kirkelige handlinger i kirken.

Til stillingen ligger også arbeidet på kirkegården. Tidligere var det et tungt arbeid å grave graver, nå er det anskaffet maskiner til dette bruk. Frost og dyp tele i jorda om vinteren gjorde at dette arbeidet var spesielt strevsomt. Kirketjenerens oppgave er også å holde kirkegården i fin stand. Kirkegårdsarbeideren på Skåtøy har også Ospevika, Langøy og Jomfruland kirkegårder som arbeidsfelt.

En fullstendig oversikt over de personer som har innehatt denne stillingen opp gjennom årene, har det ikke vært mulig å framskaffe. Men følgende kirketjenerne kan nevnes: Arne Markussen (ca.1940 – 1950), Einar Holm, Karl Oskar Hestangen, Oddvar Ødegaard og Per Ødegaard. Karl Oskar Hestangen hadde stillingen i mange år. Da han gikk av med pensjon i 1980, overtok Oddvar Ødegaard. Han overlot stillingen til sin sønn Per Ødegaard i 1990. Per Oddvar Ødegaard er fremdeles ansatt og bidrar til at både kirke og kirkegård framstår godt vedlikeholdt i jubileumsåret.

Kirkeverger

Fram til 1982 var kirkevergen et ombud valgt av menighetsrådet. Kirkevergen er et bindeledd mellom kirke og kommune. I dag er kirkevergen ansatt for hele Kragerø kommune og er daglig leder av det kirkelige fellesråd i kommunen (§ 13 i Kirkeloven av 1996). Fellesrådet er blant annet ansvarlig for bygging, drift og vedlikehold av kirkebygg og kirkegårder. Kirkevergen har arbeidsgiveransvar for alle tilsatte som lønnes over fellesrådets budsjett, samt ansvar for anskaffelse og drift av menighets- og prestekontor. Disse oppgavene innebærer at kirkevergen har et omfattende forvaltnings- og budsjettansvar i forhold til samarbeidet kirke - kommune.

Personer som har vært kirkeverger i Skåtøy er Sigurd Pedersen, Thorvald Korsund, Karl Steen Nilsen, Josef Rogn og Martin Sørensen.

Tjenesteregler for kirketjeneren

En arbeidsinstruks er ikke noe nytt fenomen. Skåtøy kommune i samarbeid med kirkeverge og menighetsråd utarbeidet regler for de som var ansatt ved Skåtøy kirke. Kirketjeneren måtte arbeide etter disse reglene, som ble revidert og tatt i bruk i 1923:

Kirkens udluftning. Foran og efter gudstjeneste maa alle døre sættes oppe, til kirken er ordentlig udluftet.

Kirkens renhold. Til hver Søndag maa kirketjeneren tørre støvet av bænkene og fjærne papirstykker og lignende fra gulve, trapper og galeri.

Dernest hver vaar og høst sørge for vasking av kirkens gulv oppe og nede samt benke, gange og trapper.

Udgiftene til grønsæpe og soda utredes av kirkekassen.

Kirketjeneren vil videre sørge for at kirkens kar og staker pudses og det hvite alterklæde vaskes til hver paaske, st.hans og jul.

At daabevandet i den kolde aarstid er kuldeslaat samt at vandkanner og lignende altid er rene.

At der i den kolde aarstid ilægges i tide i kirkens ovne.

At ovnene feies og pudses en gang aarlig. Desuden den nødvendige snemaaking til kirkens indgangsdøre.

Ved løvfaldstid om høsten har han at fjerne nedfaldet løv fra veien langs kirkegaardsgjerdet ned til hovedindgangen paa nedre kirkegaard.

Han vil forøverig ha at rette sig efter paabud rette vedkommende maate gi ham.

Disse tjenesteregler har etterfølgende kirketjenere måttet rette seg etter. I skrivende stund er vel arbeidsinstruksen litt annerledes, men Skåtøy kirke har vært og er i utmerket stand.

Takk!

Endelig er Skåtøy kirkes historie gjennom 150 år kommet i bokform. Jeg håper at dagens lesere vil finne boka interessant og at framtidige generasjoner kan ha nytte og glede av den.

Arbeidet med boka var en oppgave jeg ikke kunne klare alene. Jeg vil takke alle bidragsytere for god hjelp: Medforfattere, konsulenter, fotografer og alle dere som har bidratt med opplysninger og bilder. "Ingen nevnt, ingen glemt" - det får gjelde også her.

Jeg vil avslutte med å gratulere Skåtøy kirke med de første 150 år! *Snedkermester* Bjørgulfen og de andre som bygde kirken, var håndverkere av den gode, gamle skolen - kvalitet og godt håndverk preget arbeidet. Med godt vedlikehold vil kommende generasjoner kunne glede seg over dette vakre bygget i mange, mange år framover.

Skåtøy i mars 2012
Per Johnny Thoresen

KILDER

Kragerø By`s Historie, arkivar Krog Steffens, Kristiania 1916.
Skåtøy kirkes bygningshistorie, Ulf Hamran, Kragerø og Skåtøy Historielags årsskrift 1987.
Kirke og Kapell i Skåtøy, hefte utgitt ved kirkens 100-årsmarkering i 1962.
Kragerø kirkeverges arkiv.
Bygdebok for Sannidal og Skåtøy, bind II og III.
Skåtøy presteembetes arkiv.
Krigens dagbok, forlaget Det Beste.
Skjærgårdshistorier, Bjarne Moe Gumø, hefte 4, Bibliografisk forlag.
Kragerø og Skåtøy Historielags årsskrift 1982-1990.
Kragerø Blad og Vestmar.
Jubileumshefte Støle kirke 1892 – 1992.
Kallsbok for Skåtøy presteembete 1906. Statsarkivet, Kongsberg.
Sannidal kirke og menighet gjennom 200 år, hefte utgitt i 1972.
Kragerø kirke 125 år, hefte utgitt i 1992.
Div. menighetsblad for Skåtøy

Muntlige kilder: Edith Thiseth, Edith Bråtømyr, Bitten Halvorsen, Bjørg Ellegård Andersen, Aud Støle, Eli Bråtømyr Dippner, Kirsten Henjum Jensen og Johnny Thorsen

Skåtøy kirke
150 år

ISBN 978-82-303-2046-4

9 788230 320464